# LUCIAN BLAGA

TEATRU

*Lui Sextil Puşcariu*

EDITURA ALBATROS

# MEŞTERUL MANOLE

DRAMĂ ÎN CINCI ACTE

PERSONAJE

VODĂ
MANOLE
MIRA
STAREŢUL BOGUMIL
GĂMAN
ZIDARII
*Întîiul* — a fost cîndva cioban
*Al doilea* — a fost cîndva pescar
*Al treilea* — a fost cîndva călugăr
*Al patrulea* — a fost cîndva ocnaş
*Al cincilea*
*Al şaselea*
*Al şaptelea*
*Al optulea*
*Al nouălea*
UN BĂIAT DE CURTE
COPII ŞI AJUTOARE
UN SOL ŞI DOI SULIŢAŞI
ALŢI SULIŢAŞI
TREI CĂRĂUŞI
BOIERI, CĂLUGĂRI
FEMEI, NOROD ŞI ROBI
*Locul acţiunii: pe Argeş în jos. Timp mitic românesc*[1]
.

## ACTUL ÎNTÎI

1 Prin această precizare, Lucian Blaga determină spaţiul şi timpul etnogenezei poporului român. Varianta românească a legendei se leagă de spaţiul carpato-dunărean, prin biserica de la Curtea de Argeş, o capodoperă arhitectonică a artei medievale româneşti, ee se iveşte la capătul unei îndelungate evoluţii şi înfloriri a stilurilor. In cadrul ei, tradiţia cultural-artistică daco-romană a asimilat într-o formă originală influenţele bizantino-balcanice, cît şi cele provenite din contactul cu alte popoare din occident. Lucian Blaga leagă cristalizarea mitului de etnogeneza poporului nostru, întrucît o consideră o epocă de certe valori culturale, în care se încheagă matricea stilistică a poporului nostru, ca un prim nucleu determinant al specificului naţional.

Cămara de lucru a Meşterului Manole. Multe, foarte multe luminări aprinse pe masă, pe blidar, în fereastră. Pe masă e un chip mic de lemn al viitoarei biserici. Stareţul Bogumil, şezînd în faţa mesei, priveşte drept înainte, din cînd în cînd clipeşte repede din ochi. Găman, figură ca de poveste, barba lungă împletită, haina de lînă ca un cojoc, doarme într-un colţ, mişcîndu-se neliniştit în somn, cînd şi cînd scoate sunete ca un horcăit şi ca un suspin în acelaşi timp. Meşterul Manole la masă, aplecat peste pergamente şi planuri, măsură chinuit şi frămîntat. Noapte, tîrziu.

SCENA I
*(Manole, Bogumil, Găman)*

MANOLE :
*(ducîndu-şi mîna deznădăjduit prin păr)*
Ajută-mă cuvioase, — altfel ! altfel ! — nu cu sfaturi mai presus de fire ![2] O, cîte piedici şi împotriviri!

BOGUMIL[3] :
*(fără a se mişca, cu voce monotonă, ca a unuia care-şi are un drum de la care nu se mai abate)*
Nu mai măsura !

MANOLE :
Nici magie albă nu fac, nici magie neagră.Împotriva cugetului, ochiul se mai bizuie încă —

BOGUMIL :
Pe măsurări ? De şapte ani tot măsuri cu cel unghi, de aramă, şi nici o izbîndă.

MANOLE :
Ce să încep ?

BOGUMIL :
Ţi-am spus.

MANOLE :
Nu. Eu nu !

---

2 Concepţia lui Lucian Blaga despre creaţia artistică se bazează pe propria sa experienţă, potenţată de o mare erudiţie care se întinde de la vechile izvoare autohtone şi hinduse, pînă la teoriile moderne ale epocii sale. In viziunea sa, arta este un simbol al puterii creatoare a artistului, care ţine de esenţa sa intimă şi nu poate fi atribuită unei puteri „mai presus de fire" (divine), întrucît opera este o întruchipare ce relevă geniul şi talentul artistului. Ea rezultă din frămîn-tata meditaţie a creatorului, exprimată prin facultăţile sale plăsmuitoare, fertilizate prin matricea stilistică originară a poporului din care descinde artistul.

3 Numele este ales după cel al preotului bulgar, presupusul fondator al unei secte creştine, apărută în Bulgaria la începutul secolului al X-lea ca protest împotriva feudalizării ţării, a cărei învăţătură este răspîndită sub numele de bo-gumilism în Serbia, Bizanţ, Bosnia etc. Adepţii lui credeau într-un dualism al *binelui* şi *răului,* după care Satanail a creat lumea în materialitatea ei, iar Dumnezeu i-a dat spiritul, astfel încît în om sînt întruchipate ambele principii. Eitualul religios cît şi structura bisericii lor erau deosebit de simple şi răspîndite în masele ţărăneşti. La noi, influenţa bogumilismulni s-a făcut simţită în folclor, ca motiv de legendă, şi în scrierile apocrife.

BOGUMIL :
Va trebui.

MANOLE :
Bolta ce s-a prăbuşit ieri n-a fost prea grea. Cercetează şi tu. N-am aşezat temeliile pe şovăiala nisipului. Adîncimile şi înălţimile, a suta oară le *măsur*. Socotelile sunt bune, tăiate în cremene toate. Şi cele pentru arcuri şi cele pentru laturi, deopotrivă spre miazăzi şi miazănoapte. [4]

BOGUMIL :
De-acum tac. Orice alt cuvînt e de prisos.

MANOLE :
Părinte Bogumile, ajută-mă !

BOGUMIL :
Numai în iad se socoteşte. Acolo, în împărăţia virtuţilor întoarse, toate sunt după măsură : și coamele dracilor, şi cozile galbene. Acolo numărul stăpîneşte în întocmiri, în sinoade, în bolţi și în clădiri... Priveşte numai cu luare-aminte semnele roşii de pe pergamentele astea aiurisite : unele ţapene, altele şerpuitoare şi-ntortocheate. Orice număr pare o iscălitură schimonosită de drac. Uite, numărul ăsta trebuie să. fie iscălitura lui Mamon, că are burta mare. Asta a lui Scaraoţchi, că e subţire şi pare uscată de tuşea cea seacă. Asta trebuie să fie a lui Molah, că se sprijineşte cu îngîmfare în sceptru. Asta trebuie să fie a lui Belzebub, că-i flutură steagul neruşinării pe cap. Vezi barba mea ? Sunt bătrîn, dar socoteală în viaţa mea mult greşită — încă n-am făcut. Şi dacă totuşi fac, o fac ca în ceruri : zic unu şi gîndesc trei. Mă jur pe Paraclit. În împărăţia lui Dumnezeu, a socoti e un păcat ceva mai mic decît necinstirea sîmbetii, dar neapărat mai greu decît călcarea poruncii a şasea. Nu, Manole, pe mine nu mă prinzi în jocul acesta necurat. [5]

MANOLE :
(*se ridică. amenințător)*
Cine-mi dărîmă zidurile ?

BOGUMIL: Încotro ameninţi, Manole ? Spre stînga, unde în clipa aceasta răsare o zodie nebună, spre dreapta, unde norocul apune? Spre puterile de sus, sau spre cele de jos ?

MANOLE :

---

4 Artistul făureşte în cadrul procesului de creaţie opera de artă prin care contribuie, într-o măsură mai mare sau mai mică, la recrearea universului. Prin creaţia sa, acesta tinde spre universal, dar ea este şi mărturia imaginaţiei creatoare ce însumează puterea „formativă" şi cea „sensitivă", prin care se imprimă operei finite esenţa şi structura puterii plăsmuitoare a artistului, care, în totalitatea sa ca fiinţă în acţiune, este orientat prin raţiune şi sentiment. Formulările raţionale sînt necesare în momentul creaţiei, dar nu şi suficiente. Ele reflectă o unilateralitate spirituală, ce ar reda o lume diminuată, parţială, în locul uneia complexe şi viguroase, din care să rezulte generalul uman prin particularul operei. In această ordine de idei, Lucian Blaga susţine : „Nu numai cu raţiunea materială va trăi omul, ci .şi cu duhul". (Blaga, L., *încercări filosofice,* Edit. Facla, Timişoara, 1977, p. 52).

5 Bogumil se opune raţiunii şi ştiinţei, întrucît ele sînt elemente prin care omul se împotriveşte unui destin orb, străin de el, ce-1 condamnă la pasivitatea credinţei. Prin ştiinţă şi creaţie omul devine stăpîn pe forţele potrivnice ale naturii şi îşi făureşte propriul său destin. Această atitudine a omului creator de opere perene este un act revoluţionar, o răzvrătire împotriva convenţiei prin care se opune dogmei, ce proclamă credinţă şi supunere. în subiectivitatea sa mistică, stareţul nu se sprijină pe argumente sau pe logica obiectivă, ci pe analogii formale, după care cifrele se aseamănă cu demonii iadului.

În toate părţile, Părinte, în toate părţile. Sunt veşnic la început de drum. Se petrec lucruri necurate pretutindeni. Între pietrele atîtor împotriviri, care voinţă nu s-ar fi măcinat pînă acum ?!

BOGUMIL :
*(După un lung suspin).*
(Pauză scurtă),
Într-o seară am ieşit pe malul Argeşului. Apele erau crescute pînă-n gura vadului. Şi în năvala apelor — un sicriu plutind văzui. Apoi altul — pe urmă altul — pe urmă cinci — pe urmă zece şi tot mai multe — pe urmă fără de număr ca o plutire de trunchiuri spre marile ferestraie. Şi cum n-a fost vedenie, trebuie să cred că a fost aievea. Tot atît de adevărat e că în sat copiii nu mai cresc şi ţîţa femeilor nu mai dă lapte. Printre oameni umblă vîntul cu veştile. Zidurile tale s-ar prăbuşi, fiindcă le clatină strigoi neliniştiţi. Într-o zi au dezgropat cimitirul şi, ca să nu mai rămîie nici un mort în pămînt, au dat drumul sicrielor pe Argeş... O săptămînă întreagă au tot venit pe Argeş cele o mie de sicrie — sunînd surd ca buţi hodorogite.
*(cu un suspin)*
Ci eu ştiu că nu morţii răi zădărnicesc înălţarea,bisericii. Mai sunt şi alte puteri, mai mari decît
morţii răi.

MANOLE :
Ți-am spus, să nu mai vorbim.

BOGUMIL :
Şi eu ţi-am spus : lasă-mă să mă rog.Dar tu nu vrei să faci jertfa, şi pe mine nu vrei să mă laşi să mă rog.
(se ridică)
Mă duc !Femeile noastre au ieşit lîngă rîu la miezul nopţii şi au stins luminări în apă, pentru a dezlega blestemul, dacă e blestem. Dar nu a fost. Tu ai aprins candelă deasupra chipului mic — tot în zadar. Un singur lucru mai poate să ajute.

MANOLE :
A fost odată săpat în piatră : Să nu ucizi. Şi alt fulger de atunci n-a mai căzut să şteargă poruncile !

BOGUMIL :
Mă duc să mă rog. Pentru tine — eu, nevrednicul — ca să învingi zădărniciile.

MANOLE :
(strigă)
Cum e ? Cine e ? Ce e ?

BOGUMIL :

---

Practica magicăşi superstiţia, ca o formă de religie primitivă păstrată în folclor, sînt utilizate de Lucian Blaga pentru a imprima conţinutului dramei tradiţia specifică spiritualităţii româneşti, conform căreia forţele răului erau silite la supunere în favoarea binelui. Scena se caracterizează printr-un umanism profund. Ea relevă participarea activă a poporului la frămîntările meşterului creator, a insului descins din rîndurile sale, ce făureşte o operă utilă societăţii.

Nu e apă şi nu e foc — sunt puterile ![6] Ele dispreţuiesc întinderea locului şi ies cînd vor de subt legile vremii. Le crezi aici, şi ele din întâia beznă răspund. Le crezi acolo, şi ele dănţuiesc cu înfricoşare în noi. Zi : Doamne, Doamne.

MANOLE :
Doamne — Doamne, de ce m-ai părăsit ?

BOGUMIL :
Străbătut de roşaţa amurgului, cobor de la mînăstire aici, După miezul nopţii bat drumul înapoi. În fiecare zi mai aproape de pămînt, barba mi-o piaptăn prin spini. Acasă mă rog. Aici mă rog — şi pe drum, şi pretutindeni. Pentru tine şi pentru biserica ta, pentru tine şi steaua răsăritului. Lipseşte încă ceva, dar nu suntem părăsiţi.

GĂMAN :
(sare dintr-o dată în picioare, cuprins de panică, cu glas greu)
Meştere, Meştere, Meştere,
(încet de tot.)
Meştere !
(Apoi, tot mai tare.)
Se deschid porţile fără de chei. Acum iese o putere ce gîlgîie, acum o zburătoare în văzduh s-azvîrle, acum o cărămidă, acum un os, acum un cap — ochi bazaochi, frunte vălătuc — toate negre, nici una curată. Asta ce-i ? A-u, a-u, a-u ! *Pomilui nas, Boje moi !* Tăria albastră a lumii plesneşte, bul-bul-bul se suge balta ! Iată stihii frecate una de alta şi pietre sfărîmate în fălci subtpămîntene. Huruie moara smintelilor dedesubt şi se învîrte. De acolo, în pofida noastră, şi de mai departe, se dă drumul sorţilor. Ce staţi ? Ce întrebaţi ? Puteri fără noimă n-au de lucru şi macină din stîncă făină pentru gurile morţilor. E o învîrtire. E un vîrtej. Şi auie trist, cu ameninţare, ca în noapte de început, ca în noapte de sfîrşit[7] *! Pomilui nas, Boje -moi !*
*(amîndoi îl privesc cu fiori)*

MANOLE :
Zmeul nostru bătrîn visează rău şi ghiceşte faptele depărtărilor.

BOGUMIL :
Îi ard tălpile, parc-ar călca în străchini cu lapte fierbinte pentru cîni.

GĂMAIN :
(agitat)
Subt vrej de-acolo se aude a-a-a-a prelung, u-u-u ! De dincolo e-e-e ca un rîs. Că sunt puteri fără grai, numai aşa : i-i-i ! Puteri nebotezate şi fără de nume, prin

---

6 Elementele materiale apar opuse forţelor spirituale după dogma bogumilică.

7 Găman este un personaj simbolic care întruchipează mentalitatea primitivului, ca un atribut originar al psihicului artistului creator. In viziunea lui Lucian Blaga, primitivul subordonează idei magice, care ţin loc de substanţă sau putere magică, iar aceasta este mai mult trăită decît gîndită. Puterea şi substanţa magică se transmit prin contaminarea fiinţelor similare. Astfel Găman asistă în somn, prin analogie, la manifestările spiritelor negative. El recurge instinctiv la gîndirea magică pentru că astfel îşi creează mediul originar necesar condiţiei sale de viaţă. Magicul îi dă o anume perspectivă, după care zidurile se surpă pentru că în făurirea lor nu au fost contracarate de o altă forţă mai puternică, care să se opună stihiilor. Dar Manole refuză această idee, experienţa sa este a artistului original care, prin opera sa, îşi exprimă intensitatea trăirilor. Pc plan literar, prin Găman, autorul conferă mitului o profunzime originară românească, iar prin faptul că-1 opune lui Manole, conflictul dramatic ciştigă în consistenţă. Găman nu întruchipează doar un plan al conştiinţei, ci un personaj în acţiune,

berbeci de cetate, la faţă fără măsură, prin poreclă ruşine şi scîrbă. Le alungi cu crucea, ele răspund cu ură.
*(Se scutură fantastic, împrăştiind din lînă nisip şi pămînt cu un sunet prelung, sinistru, nearticulat ; imită zgomotul, ce -l aude* ce *subt pămînt).*
a-u, a-u, a-u! ! ! Rîcîie subt pămînt, a-u, departe, subt munte ! ! Şi în împărăţia de subt picioare vt-vt, vr-î-î-î-î ! ! ! A-u, a-u !
*(se scutură enorm, sare pietriş din, lînă pe pergamente)*
Le dîrdîie dinţii — se scutură necuratele, o, o ! Nu e nimeni să sprijinească zidurile ? Cu spatele vreau să le ţin. Zidul se mişcă, se zbate în friguri pămîntul. Şi nu sunt friguri de născare, ci friguri de prăbuşire ! Vr-vr — vr-u-u-uuu ! ! ! Orăcăie in pustiire — aici broaştele, dincolo puterile marile ! Bu tăvăluc ! Cau-cau-cau !

BOGUMIL :
De ce nu-l trimiţi să se culce în podul cu fîn ? Prea ne sperie în fiecare noapte !

MANOLE :
Smuceşte-l de mînecă sau toarnă-i pe rană ulei din candelă.

BOGUMIL :
Păcat că are doi ochi în loc de unul la rădăcina nasului, altfel căpcăunul ar fi întreg şi fără meteahnă !
*(îşi udă mîna într-un vas cu apă şi-l stropeşte pe faţă.)*
Grozav se munceşte. Noapte de noapte, că nu ştii cum mai trăieşte. Trezeşte-te, Gămane !

GĂMAN :
*(se trezeşte.)*
O, o, *Boje moi!*

BOGUMIL :
Să nu te vadă vreun copil sau vreo femeie slabă la băierile inimii, că ia de la tine boala căderii ! ! ! Trezeşte-te, Gămane ! ! Te ţii de mînă cu poreclitele şi joci tontoroiul în jurul nostru.

GĂMAN :
*(îşi duce mîna peste frunte, prin păr, scîncind ca un copil cu un glas nespus de nefericit)*
O, o, o ! Sărac sufletul meu, amărâtă inima mea ! O, o, o ! *Izbavi nas, Gospodi !*
*(se duce iarăşi la* loc, *se trînteşte acolo în somn)*

MANOLE :
*(către Bogumil)*
Mai degrabă decît credeam o să apară păzitorii de noapte, vestindu-ne prăbuşirea. Părinte, inimă de serafim îţi trebuie să nu te cutremuri de arătările lui. Stăm neajutoraţi ca nişte păsări mari speriate de tunet.

BOGUMIL :
*(ascultă în noapte)*
Ochiul cerului să ne păzească. Ascultă — coceni de brad cad pe şindrilă — poc, poc ! Ca un deget care bate-n coperiş. Manole, nu crezi oare că însuşi timpul zoreşte ? — Da, inimă ne trebuie — rece ! Şi mai ales ţie — sînge rece de şarpe

sau serafim. Sufletul unui om clădit în zid ar ţine laolaltă încheieturile lăcaşului pînă-n veacul veacului[8] .
Nu vrei să pui odată capăt acestei griji ? Ce e trupul ăsta ? Rîia sufletului. Făptuieşte, nu cumpăni ! Sufletul iese din trupul hărăzit viermilor albi şi păroşi şi intră învingător în trupul bisericii, hărăzit veşniciei. Pentru suflet e un cîştig. Manole, fă-ţi cruce largă şi picură-ţi pe inimă ceara aceasta topită : numai jertfa cea mare poate să ajute !

MANOLE :
Din singurătate am purces să clădesc, dar veşnic în vuiet şi larmă ropotul de copite subpămîntene vine cu noaptea — şi în vîrtej, cărămidă de cărămidă se sfarmă. Cu uitătură din altă lume, tu îmi şopteşti aceeaşi povaţă : Jertfa ! Ci eu, părinte, nu pot, nu vreau şi nu pot ! ! Pentru a fi bun de-o ispravă atît de întunecată, trebuie să fi clădit mai puţine altare decît Manole şi trebuie să fi fost cel puţin un an călău la curtea domnească. Inima mea speriată nu e pentru asemenea fapte. Biserica mi se cere, jertfa mi se cere. O, părinte, cît e de greu ! Nicăiri gîndul nu încetează să se frămînte. Cînd văd copaci îmi zic : Iată copaci — sprijin porţilor. Şi stau şi privesc. Cer albastru cînd văd, îmi zic : De ce nu vrea fapta să mi-o binecuvînte ? ! Şi mă ridic și mă uit. Pretutindeni pasul mi-1 aud în biserică crescînd subt răsunetul bolţilor. În cîmpul duminecii i-aud clopotele. Pe şes o văd întoarsă în apa morţilor. Înălţarea ei veşnic întârzie, şi pămîntul se scutură. Nimic nu ajută — ce să fac ? Totul a fost în zadar — ce începem ? Încă de-o mie de ori, lucrare de nebun înainte îmi flutură. Pînă la sfîrşitul zilelor, încă o dată şi încă o dată, de nenumărate ori în deşert şi iar în deşert ! Nu, din chinul acesta nu voi scăpa nici mîne, nici poimîne, şi schelăria nu va rămîne în dreaptă trăinicie pentru catapeteasmă niciodată ![9]

GĂMAN :
*(scîncind.)*
O, o, o, sufletul meu !

MANOLE :
Suspină, Gămane, nu numai pentru adînca ta amărăciune, ci şi pentru a noastră, a tuturor deopotrivă. Că suntem drepţi şi ni se răspunde strîmb. Şi fără nădejde suntem ţinuţi în tinda înfăptuirei.

BOGUMIL :
Eu mă duc. Cetele de sus să-ţi lumineze hotârîrea. În drum mă voi ruga pentru liniştea ta, la întîia cruce. La a doua şi la a treia.

MANOLE :
*(îl opreşte, se cufundă în gînduri)*
Rămîi încă.

---

8 Bogumil este prezentat în dramă ca un mistic aservit puterii divine, unui Dumnezeu supracategorial, la care se poate ajunge printr-o stare de extaz, mai presus de cunoaştere. Stareţul face apel la supralogic, ca un refugiu din neputinţa înţelegerii raţionale, aşa încît sfatul său este străin concepţiei artistului, care-1 respinge. Creaţia, după Lucian Blaga, nu este de inspiraţie divină. El nu acceptă misticul nici în creaţia mitică, ceea ce constituie un punct de susţinere viabil al mesajului artistic.

9 Idealul în artă îl urmăreşte obsedant pe Manole, care trece prin diverse şi multiple procese de conştiinţă pînă să-şi atingă scopul — opera în finalitate ei. Alegerea materialului, în care să-şi transpună intensitatea trăirilor ca sens şi formă, constituie o etapă importantă în cadrul procesului de creaţie artistică. In înverşunarea sa, Manolc rămîne cu demnitate fidel eie însuşi., se zbate împotriva necunoscutului şi înoearcă cu toate posibilităţile sale să cîştige teren pantru realiaaraa unei opere spre folosul omenirii.

BOGUMIL :
Ce e, Manole ? Ce cumpăneşti ? Ce chibzuieşti ? Ce nu intră în numere ?Ce nu se lasă măsurat ?

MANOLE :
Jertfa aceasta de neînchipuit — cine — o cere ? Din lumină, Dumnezeu nu poate s-o ceară, fiindcă e jertfă de sînge, din adincimi, puterile necurate nu pot s-o ceară, fiindcă jertfa e împotriva lor.

BOGUMIL :
Fireşte, cît timp cîntăreşti, aşa este. Pe întîiul nu ţi-1 poţi închipui crud, cum pe celelalte nu le închipui fără de minte. Dar crezi tu oare că măsuri şi înălţimile, şi adîncimile sorţii cu plumbul atîrnat de sfoară ? Şi daca întru veşnicie bunul Dumnezeu şi crîncenul Satanail sunt fraţi ? Şi dacă îşi schimba obrăzarele înşelătoare, ci nu ştii cînd e unul şi cînd e celălalt ? Poate că unul slujeşte celuilalt. Eu, stareţ credincios, nu spun că este aşa, dar ar putea să fie. Şi-atunci, toate socotelile minţii stîngace sunt fără de rost şi singură stăpînitoare rămîne credinţa sîngeroasă, pe care noi oamenii o aducem cu noi din întunecime de veac. Cine vrea jertfa ? Întrebările noastre nu răzbat pînă-n prăpăstiile albastre, de unde ni s-ar putea răspunde, de aceea în nici o verbă de-a mea nu vei găsi nici o umbră de întrebare. Noapte bună, meştere ! Voi întîlni hotărîrea ta la cea din urmă cruce.[10]
*(îi pune mîna pe umăr, aşteaptă)*

MANOLE :
*(nu răspunde)*

BOGUMIL :
Noapte bună, meştere.

MANOLE :
(frînt)
Noapte bună. Mi-aşa de greu, părinte .. .

BOGUMIL :
*(iese prin uşa din stînga)*

SCENA II
*(Manole, Găman)*

MANOLE :
*(în picioare lîngă masă, pune mîna pe chipul mic al bisericii)*
Povara bisericilor şi-o ţine pretutindeni cu umilinţă pămîntul. Grea este ţara de lăcaşuri sfinte. De lemn sau de piatră, ele stau neclintite cum e carul cel mare deasupra furtunei. Numai pentru minunea mea nu se găseşte var destul de tare

10 Ideea mistică fiind supralogică, argumentele stareţului sînt iraţionale, ca un principiu al conduitei celui ce se află în slujba dogmei. Dar mai importantă ni se pare viziunea lui Lucian Blaga despre religie, ilustrată din perspectiva concepţiei populare. Poporul acceptă doar evidenţele întîl-nite şi acumulate în activitatea practică profesională şi socială. Lui îi este specifică cunoaşterea comună în cadrul căreia se operează cu automatisme mintale derivate din experienţa cotidiană. Astfel Dumnezeu este întruchipat în mod laic, cu apucături perfide, iar în înţelegere cu Satanail, el se- opune omului.

s-o lege, şi piatră necuprinsă de blestem s-o sprijinească subt ceruri. Unde-i piatra care nu se va clătina şi unde-i Zidarul cel mare ? Prin pământească alcătuire — slăvindu-1, m-am depărtat oare prea mult de el ? — Trăim în neştire şi poate că totul se-ntîmplă la fel.[11]

GĂMAN :
*(sare în panică)*
Meştere, Meştere, Meştere !
*(încet)*
Meştere !
*(se scutură)*

MANOLE :
*(stă neclintit în tristeţe)*

GĂMAN :
U-u-uuuu ! Se umflă guşile ! Scrîşneşte ca din măsele grozave — ies flăcări din foi ! Încăierarea nu se opreşte. Neguri se vînzolesc. Spre noi, vârtejurile cresc. Întinde-ţi mînile ! Îndoaie-ți genunchii ! ! E ziua de apoi ! *Boje moi, Boje moi* ![12]
Cine mă trimite de aici . Rămîn aici, Manole, lîngă tine rămîn.
*(se trezeşte)*
Ce faci, Manole ? Nu mai fi trist ! *Gospodi, pomo-limsea* ! Biserica ta astăzi încă nu e nimic — dar cineva ne numără paşii.

MANOLE :
Da. De jos ni se numără, dar de sus — nu.

GĂMAN :
*(priveşte cu uimire bisericuţa)*
Ce-i biserica ta ? Şi ce vor schimonositele, deşiratele şi coclitele ?
Ce gînduri, Manole ? Cu adevărat de nici un folos nu este să ne tot întrebăm. Meştere, să nu mai tîlcuim. Manole, sunt mai bătrîn decît — Manole, de sfîrşit nu sunt departe.. Meştere — biserica ta — mă vreau clădit în ea eu ! Sufletul mea s-o tot ocolească, abia şoptind şi abia mişcîndu-se, ca o boare bătrînă şi fără de moarte.

---

11 Activitatea artistică este precumpănitor raţională (conţinut, scop, tendinţele creaţiei etc), ea implicînd şi elemente inconştiente (intuiţia, inspiraţia, impulsuri subconştiente etc). Neliniştea productivă şi tensiunea interioară a artistului este opusă postulatelor şi profeţiilor preotului, căruia realitatea i se refuză, iar conflictul de idei dintre personaje contribuie la declanşarea forţei creatoare a meşterului.

12 In critica literară, Găman este considerat un reprezentant al evului mediu românesc. Astfel Ion Marin Sadoveanu îl considera un „... zmeu al pămîntului acesta, zmeu vechi — pămîntul însuşi frămîntat în barbaria şi vechimea lui de acelaşi apocalips al unei credinţe răsăritene, pentru lauda căreia trebuie să se înalţe biserica. *«Pomilui nas, Bbje moi !»* Gîngăvitul dureros şi inconştient al zmeului lunatec, care

în acest întunecat ev mediu al nostru, mormăie slavonat ( )

e ornamentul necesar şi caracteristic." (Sadoveanu, Ion Marin, *„Meşterul Manole, dramă în cinci acte de Lucian Blaga,* în „Gîndirea*, IX, nr. 4, apr. 1929, p. 158.) După părerea noastră, Ce gînduri, Manole ? Cu adevărat de nici un folos nu este să ne tot întrebăm. Meştere, să nu mai tîlcuim. Manole, sunt mai bătrîn decît — Manole, de sfîrşit nu sunt departe.. Meştere — biserica ta — mă vreau clădit în ea eu ! Sufletul (v. şi replica următoare) Găman este întruchipat mult mai uman decît stareţul. Oferta sa este de o măreţie eroică, specifică omului cu conştiinţă morală izvorîtă dintr-un umanism originar. Prin atitudinea, sa, Găman tinde spre nemurire, dar şi spre salvarea unei alte vieţi, ca o comportare părintească. Este capabil de autosacrificiu în favoarea copiilor. El se vrea un reprezentant al stratului mumelor, căruia magia nu îi este străină. Astfel, personajul este o expresie a generozităţii arhaice a neamului nostru, care aspiră la realizarea unor valori perene.

MANOLE :
Totul e în zadar. Tu eşti zmeul meu nebun şi sfînt. Culcă-te, sau întoarce-te iar. Întoarce-te iar de unde ai venit. În pădurile cu bărbi şi cu iezere — e locul tău, unde sălbăticiuni îşi bagă botul în sicriul apelor. În bruma ochiului vîrsta ţi-e scrisă, şi-n glas ! Numeri mult peste o sută de ani? [13]
Zmeule, pădurosule, bunule, ce înseamnă puţinul că ne dăruim pe noi alături de jertfa cea mare, ce ni se cere ? Şi ni se cere jertfa cea mai mare. Culcă-te şi dormi.

GĂMAN :
Dorm, dorm. Cu urechea pe sorbul pămîntului.
(se *culcă iar în colţ, scîncind)*

MANOLE :
Dormi numai, dormi, că eu rămîn de pază.
*(se aşază la masă)*

Înăuntru un gol se deschide — mîhnire fără întrebări. Deasupra întuneric se-nchide — deznădejdea nesfîrşitelor încercări. Mi se mistuie somnul şi sîngele. Ar trebui să-nchid ochii, dar pleoapele de lume nu mă despart. Lăuntric, un demon strigă : Clădeşte ! Pămîntul se-mpotriveşte, şi-mi strigă : Jertfeşte ! Ah, Doamne, totul e încă neîntrupat. Jos, apele se răscoală împotriva pietrelor reci. Sus, stihiile se ridică împotriva legii de veci. În adînc, vifore prind să necheze. Nici o încercare nu vrea să-nceteze. Visul s-a tot îndepărtat spre veşnicul niciodat' ![14]
*(intră Mira.)*

SCENA III
*(Manole, Mira, Găman)*

MIRA :
*(vine din dreapta, apare în uşă într-o simplu cămaşă lungă, albă, desculţă)*
Manole, pot să viu ?

MANOLE :
Vino, Mira, vino.

MIRA :
Nu mai e nimeni aici ?

---

13 Lucian Blaga creează o imagine a spaţiului originar de existenţă a poporului român, din care viziunea „paradi-siacă" nu lipseşte. Dar aceasta ne transpune, prin mit, într-o epocă îndepărtată, în care omul a trăit în interdependenţă cu natura. Imaginea lui Găman aduce cu zeul Pan autohtonizat, cum apare el creionat în volumul de poezii *Paşii profetului* (1921). In piesă el este conceput ca un însoţitor al meşterului, ca un alter-ego al conştiinţei sale, obligîndu-1 prin prezenţa sa să ţină cont de cerinţele epocilor străvechi pentru a nu se îndepărta de specificul naţional. Găman este prezent, ca personaj, doar în etapa frămîn ţărilor artistului legate de proiectul creaţiei. De aceea dispare în actele II, III şi IV — în care construcţia se încheagă şi se desăvîr-şeşte ca să reapară în ultimul act, nu numai din nevoi compoziţionale, ale armoniei formei, ci pentru ca puterea sa vizionară să anticipeze deznodămîntul, întărindu-i lui Manole hotărîrea de a renunţa la viaţă, întrucît după concepţia justiţiară a poporului jertfa omenească trebuie plătită cu aceeaşi jertfă.

14 Frămîntările lui Manole sînt cele ale creaţiei, redate de Lucian Blaga printr-o mare intensitate tragică, pe fondul încercărilor vieţii, prezentate aici într-o formă metaforică. Zbuciumul este bine conturat artistic, autorul face o introspecţie a psihicului artistului într-un moment culminant al creaţiei în genere, şi prin aceasta depăşeşte cadrul legendei transpunînd totul în planul creaţiei artistice. Prin frămîntările sale, Manole reprezintă artistul care se opune forţelor ostile muncii creatoare.

MANOLE :
Stareţul a plecat.

MIRA :
Şi matahala ?

MANOLE :
Doarme.

MIRA :
Să viu ?

MANOLE :
Vino.

MIRA :
(vine în odaie)
Nesuferitul acela, bine c-a plecat ! Ce-aţi tot vorbit ?
*(stinge, sărind, pe rînd luminările)*
Am tras cu urechea la voi, dar n-am prea înţeles ... cînd şi cînd cîte-un cuvînt. . .
deznădejde... Paraclit . . . socoteli... ziduri . .. credinţă . . suflet...
*(la fiecare cuvînt suflă cîte-o luminare şi o stinge strengăreşte)*
pămînt . . . Nu vreau să mai ştiu nimic de toate astea...
Ce încurcătură de graiuri ! Om să fii — să înţelegi ceva[15] .

MANOLE :
Vino, Mira. Nu le stinge pe toate.

MIRA:
Pentru noi, lumina ceea din colţ ajunge. Nu crezi. ?
*(se aşază la el pe genunchi şi-şi bagă mîna în părul lui)*
Meşterul meu era pe cale să se certe cu cerul ?

MANOLE:
(o *priveşte lung)*

MIRA :
Şi te-ai dat la descîntece — uite, ai presărat nisip pe pergamente.

MANOLE:

---

15 Mira este personajul feminin care cucereşte prin farmecul ei natural. Despre ea, Ion Marin Sadoveanu spune : „... socot acest personaj ca pe cel mai izbutit rol de ingenuă din literatura dramatică românească, şi printre cele mai bune din literatura dramatică străină" (op. *cit.,* p. 160). Ca reprezentantă a poporului, Mira gîndeşte empiric. Puterea ei de observaţie dublată de analogia spontană o ajută să facă legătura între aspecte şi momente depărtate- şi disparate ale unui complex empiric, între care în mod ştiinţific nu se poate stabili o legătură. Este modalitatea de orientare a omului din popor într-un anume spaţiu şi timp calendaristic. De aceea Mira rămîne dezorientată în lumea omului de ştiinţă, a artistului, a stareţului („Stafia întunecată") şi a lui Găman („matahala"). Limba lor ca sistem de referinţă e considerată o „încurcătură de graiuri". Mira are şi un pronunţat simţ stilistic. După concepţia lui Lucian Blaga, puterea de stilizare este o trăsătură specifică a poporului nostru. „Nu e arta noastră populară şi astăzi încă o artă care înlocuieşte detaliul cu abstractul? Ţăranul stilizează la fiecare pas. Cînd îşi pictează icoanele pe sticlă sau pe lemn. Cînd îşi ^ese scoarţele. Cînd îşi clădeşte bisericile" *[încercări filosofice, op. cit.,* p. 190). Aşa se explică faptul că Mira va participa la realizarea estetică a operei soţului ei. prin simţul acesta stilistic, care-i conferă o anume sensibilitate şi contribuie la completarea profilului său uman.

E din cojocul lui Găman. Cînd se scutură, iese din el colb şi nisip, ca dintr-o vînturătoare.

MIRA : E grozav.
*(suflă de la distanţă spre singura lumînare ce-a mai rămas aprinsă pe masă)*

MANOLE :
N-o stinge.

MIRA :
*(ia mîna lui Manole şi acopere cu ea mucul lumînării. Lumînarea se stinge)*
Vreau să  nu mai visezi.Ce ţii lumînările tot aprinse ?

MANOLE :
Voiam să lumineze ferestrele, păzitorii să găsească drumul în noapte.

MIRA :
E tîrziu ?

MANOLE :
După cîntatul buimac al cocoşilor — miezul nopţii.

MIRA :
După oiştea Carului Mare trebuie să fie mult mai tîrziu.Noapte de noapte stareţul te ţine de vorbă.
Manole, pierzi prea mult somn.

MANOLE :
De şapte ani pierd credinţă, pierd ziduri şi somn. Nici tu n-ai dormit ?

MIRA :
M-am molipsit de neodihna voastră. M-am zvîrcolit în cămară.Am ieşit pe prispă.Am intrat .Am ieşit.Mai poate cineva dormi ? Namila se tot scutură, ca un munte.Păsările din streşini stau cu ochii deschişi spre nevăzute primejdii[16].

MANOLE :
Eu — aici era să bat cu pumnii în porţile de sus.

MIRA :
Manole, ştiu. Tu, tu, inimă fără odihnă, gînd treaz, visare fără popas.Mai lasă zidul. Mai lasă turlele. Rod iarăşi grijile negre ?

MANOLE :
Lîngă tine blestemul nu găseşte cuvînt.

MIRA :
Fruntea asta nu se mai netezeşte niciodată ?
Manole, apleacă-te şi surîzi. Uită-te în ochii mei. Ce ascunzi în tine ?

---

16 Ca o adevărată femeie din popor, Mira observă semnele neliniştitoare ale naturii ce devin pentru ea prevestitoare. Acestea se alătură frămîntărilor legate de creaţie pe care le trăieşte soţul ei şi fac să crească tensiunea dramatică din cugetul personajului.

MANOLE :
Frică, Mira. Frică de drumul pe care mă găsesc. Că nu ştiu unde sunt şi unde duce. Şi nu ştiu dacă suie sau coboară.Şi nu ştiu dacă m-apropiu sau mă depărtez. Ce bine că eşti aici ! Tu început şi sfîrşit, tu totul[17].

MIRA :
Meşterul meu — visează. Pentru el femeia adusă de peste apă[18] nu e tocmai totul, dar să zicem jumătate din tot. Cealaltă jumătate e ea.
*(arată spre bisericuţă)*
Şi cu drept cuvânt. Las', las', nu tăgădui ! Nu mă supăr deloc că mă pui în cumpănă cu minunea asta înfricoşată de puteri.

MANOLE :
Între voi două, nici o deosebire nu fac, pentru mine sunteţi una.

MIRA :
*(şăgalnic.)*
Iată pentru ce în fiecare dimineaţă zic : ce bine că nu vrea să se înalţe !

MANOLE :
Gîndeşti că prea mult m-aş duce să-mbrăţişez piatra, nu-i aşa ? Şi că ziua mi-aş pierde-o mîngîind bolţile. Te temi că noaptea mea ar fi o veşnică odihnire pe trepţi, iar turla, sabie între mine şi tine.

MIRA :
Astea n-ar fi pricină de griji, dar s-ar putea întîmpla într-o zi — pe ea s-o numeşti Mira, iar pe mine — biserica ta. Şi zăpăceala ar fi cumplită — ha-ha !

MANOLE :
Lăcasul prilej neîntrerup: ar fi pentru tine — de răutate şi joc.

MIRA :
Nu, Meştere, iacă, glumesc,
(*se uită la amănuntele bisericii)*
Întoarce-ţi puţin jucăria ... să văd şi turlele . .. Aşa — încă puţin — în cealaltă parte. Ştii, de multe ori mă gîndesc, ce-ar fi dacă niciodată — dar nu ! Lăcaşul acesta odată va sta — deocamdată stă numai pe masă — într-o zi va sta însă şi între dealuri.
Priveşte aici, Meştere. În adevăr nu mi-e de glumă, uită-te şi tu. Ferestrele sunt prea mici, ca nişte ochi adormiţi. Turlele prea joase. Nu găseşti ? [19]

---

17 Frica apare aici ca un sentiment al geniului creator rămas singur cu arta sa, prin care se împotriveşte transcendenţei, morţii. In frămîntarea creatoare, în nesiguranţa dibuirilor, artistul găseşte un reazem în armonia căsniciei sale. întrepătrunderea acestor două planuri ale existenţei sale completează profilul uman al personajului. Prin ataşamentul său faţă de semeni, Manole din drama lui Lucian Blaga apare mai umanizat decît personajul legendar.

18 Lucian Blaga implică în text şi motive din alte variante ale baladei. „Mira, femeia adusă de peste ape ..." e o aluzie la un motiv de circulaţie universală, ce vorbeşte despre oraşe, biserici, în genere capodopere arhitectonice scufundate, din timpuri îndepărtate, în ape. Dintre acestea D. Caracostea analizează varianta din colecţia C. N. Mateescu, în care icoana înălţată în timpul zilei piere noaptea, se retrage în iezerul din apropiere, pînă cînd acesta este secat şi în locul său se înalţă biserica. Totodată ea apare şi ca un simbol al vieţii şi al purităţii, calităţi necesare în cazul unei jertfe atît de mari.

19 Mira participă activ la frămîntările soţului-artist ,şi-l ajută efectiv în desăvîrşirea proiectului, prin sugestii pline de un bun simţ evident. Fără să răspundă pe moment la observaţiile ei, în finisarea construcţiei Manole ţine cont de dorinţele Mirei. Pentru el biserica e un simbol al dragostei lor profunde şi puternice, care leagă şi mai strîns destinele lor.

MANOLE :
Da, nu zic. Ea e bucuria noastră de la început, rostită în cîntec de cărămidă şi var. Prin suferinţă pînă la urmă multe se mai pot desăvîrşi.

MIRA :
Prin suferinţă ? Neapărat. Cum te cunosc, nu te-ai da înapoi nici de la una şi mai mare. Noroc că nu vine. Şi cum ? Dintr-o închipuire sau faptă să-ţi vie ? Ţi-o doreşti înadins ? Haide să ne închipuim atunci — dar mai bine nu. Te-ai supăra.

MANOLE :
Nu mă supăr — spune. Ce să-mi închipui ? Vrei şi mai mult să-mi batjocoreşti biserica, se pare.

MIRA :
Nu — altceva — cum ar — fi — iacă — dacă aş pleca de la tine — şi nu m-ai — şi nu m-ai mai găsi niciodată[20] ?

MANOLE :
Să-mi închipui — că tu — că tu ai pleca — şi nu te-aş mai găsi ?

MIRA :
Nicăiri şi niciodată.

MANOLE :
*(cu nepăsare prefăcută)*
Bine, mi-am închipuit.

MIRA :
Nu-i aşa, că atunci, căutîndu-mă, ferestrele bisericii s-ar căsca mai mari ca nişte —

MANOLE :
*(o sărută cu patimă)*
Ce gust nebun de sînge şi somn !
*(îşi stăpîneşte o mişcare şi se face că glumeşte)*
Ei bine, ai plecat — şi pe urmă ?

MIRA :
Pe urmă ? Pe urmă nimic — numai atît — nu ţi-e de-ajuns ? Răule ! Prin iubirea noastră au trecut zgomotoşi şi cu focuri ciudate aproape şapte ani. Plecarea nu te mai mişcă — să zicem, atunci, că fără veste aş muri. Ştiu că nici o altă femeie nu ţi-ar putea fi mîngîiere. Dar cel puţin turlele, turlele s-ar ridica atunci mai subţiri, cerîndu-mă înapoi cerului. Pe urmă, mare păcat n-ar fi dacă, cerul nu ţi-ar da nici un răspuns. Tu ţi-ai avea în veşnică frumuseţe — biserica.

MANOLE :
*(se ridică, se frămîntă, îşi frînge braţele)*
Lasă-mă, Mira. Lasă-mă. Ce vrei ? Nu, nu ! Voi ridica iarăşi braţele ! Voi îndîrji înălţimile ! Blestemat să fie, — blestemat — blestemat ! Mira, tu eşti lumina

---

20 Printr-o intuiţie deosebită — atît prin replica aceasta, cît şi prin scena care va urma — Mira anticipează destinul lor tragic. în devotamentul ei pentru soţ, vrea să-1 pregătească pentru încercarea ce-1 aşteaptă, atenuîndu-i durerea. Astfel ideea exprimată nu mai surprinde. Prin aceasta, scena cîştigă în intensitate, iar Mira în profunzime umană.

omului ! Nu, nu ! Mira — de ce ? Umilit de fiecare piatră care ştie cum trebuie în lume să stea, umilit de fiecare copac care-şi înalţă menirea — fără de tine m-aş...

MIRA :
Linişteşte-te, Meştere !

MANOLE :
Mira !

MIRA :
Meştere, hotarele sunt departe, şi moartea de asemenea. Linişteşte-te! Eşti un copil. Am venit la tine să te mîngîi şi am glumit.Dar de cînd nu mai dormi, tu nu mai înţelegi.

MANOLE :
Cine mă tot încearcă ? De ce mă tot încearcă ? Oh, oh ! Iarăşi am blestemat.

MIRA :
Mai blastămă, — pe urmă te linişteşti.

MANOLE :
Toate se clatină. Şi stăm cu frică, şi stăm cu spaimă. Vîntul cerului îmi împrăştie fumul. Între suferinţă şi aşteptare se pare că din sufletul meu încă nu am dat, ca Abel, spicul cel mai scump şi cel mai curat. De aceea darul nu găseşte drumul înălţimilor şi veşnic se întoarce iar în pămînt.

MIRA :
Umbli cu gîndurile întunecate ale stareţului ? Habotnicul ăsta te-a făcut să crezi în păcate pe care tu nu le-ai săvîrşit. Parcă n-ar fi botezat ca orice creştin.

MANOLE :
De ce nu se înalţă biserica ? Cum mai iau lupta cu tainele ? Unde e sprijinul ?

MIRA :
( *urmărindu-şi gîndul)*
Stareţul tău e un călugăr fără Hristos. Cîteodată îmi vine să-1 măturdin casă cu gunoaiele. Gîndurile lui întunecate sfinţesc altele o sută în cei de umblă cu el. Ascultă numai în toate de el... brrr ... stareţul tău ! Dacă ar fi om, nu şi-ar fi întors faţa de la femeie. E dracul-pustnic !

MANOLE :
E drept-credincios !

MIRA :
Şi în ce măsură !Că mănîncă bureţii veninoşi crescuţi pe cruci.Cu credinţele lui încurcă un colţ de ţară[21]

21 In expunerea contrapunctică a personajelor, Găman este opus stareţului Bogumil, iar ambii sint într-o relaţie diferită cu Manole şi Mira. Meşterul Manole îi acceptă ca exponenţi în contrast ai unor viziuni determinate istoric — Gă-man-arhaicul, iar Bogumil-dogmaticul evului mediu — dar îi priveşte detaşat, distanţat de concepţia sa de creaţie. Mira are o atitudine diferită. II acceptă pe Găman, ca fiinţă originară, cu porniri primare, dar nu lipsit de înţelepciune şi umanitate, de care se simte legată printr-o evoluţie genealogică seculară firească. Faţă de stareţ însă. Mira manifestă o atitudine ostilă, pentru că el în apucăturile sale dogmatice este contrariul naturii fireşti a omului şi prin aceasta opus ei, ca exponentă a poporului ce trăieşte într-o comuniune cu natura şi se orientează în ciclurile vieţii după evoluţia ciclică a naturii. Această atitudine laică, conform căreia stareţul nu-şi găseşte o argumentare în concepţia populară („Cu

GĂMAN :
*(se-ntoarce-n somn)*

MIRA :
*(Face semn lui Manole să tacă. Ceva îi trece prin gînd. Aşteaptă pînă ce Găman se linişteşte.)*

MANOLE :
Au căzut şi cele din urmă cărămizi.

MIRA :
*(într-un fel de extaz ştrengăresc, sare cu picioarele pe Găman, care e întins enorm pe podele)*

GĂMAN :
*(suspină şi urlă închis)*

MIRA :
Scutură-te, Gămane, voiniceşte ca zmeii tărîmului celuilalt, încă o dată — aşa — scutură-te ! Tu eşti pămîntul marele, eu sunt biserica — jucăria puterilor ! Seninătate — vreau, nestăpîniţilor — că toţi sunteţi înnoraţi şi prăpăstioşi. Manole e chin. Călugărul e stafie întunecată. Tu cutremur. Ţara îngrijorare. Vreau să sfîrşească odată povestea aceasta de spaimă şi tristă nebunie.

GĂMAN :
*(se scutură din încheieturi)*

MIRA :
Mai din adînc, moşule, aşa, de la început, încă o dată ! Strigă *Boje moi !*

GĂMAN:
*(muge şi scrîşneşte sinistru)*
U-u-u-u-! vrrrr ! *Izbăvi nas na sei ceas !*

MANOLE :
*(asistă la această ciudată întîmplare mut, căscînd ochii mari, absent, ca pe altă lume)*

MIRA :
Vezi ce bine mă ţin, şi nu sunt nici de var, nici de cărămidă. Seninătate — cînd sunt între voi ! Şi puţină lumină ! Să se ridice sprîncenele ! Inimă mai uşoară ! Manole e mohorît parcă şi-ar fi pierdut îngerii, ce-1 păzeau fără simbrie. Şi tu eşti mîhnit parcă ai fi pierdut raiuri pe care nimenea nu le-a văzut. Moşule, vezi ? Nu m-am prăbuşit. Trupul meu e întreg, arcurile întinse, os nu s-a spintecat, stîlpii sunt drepţi ! Răbdare numai întunecaţilor. Şi într-o zi nici biserica n-are să se mai năruie. Cum ar putea să stea, dacă nimenea nu lucrează rîzind la ea[22] ?

---

credinţele lui încurcă un colţ de ţară") îi conferă Mirei un plus de profunzime şi naturaleţe, prin care ne cucereşte simpatia.

22 In compasiunea ei pentru frămîntările soţului, Mira vrea să pună capăt suferinţelor lui. Fiinţă cu o putere de pătrundere subtilă, ea intuieşte reuşita viitoare, terminarea bisericii, iar pentru a-şi îmbărbăta soţul, înscenează această imagine revelatoare ce nu poate fi destrămată de puterile opuse, existente în Găman. Condiţia înfăptuirii operei este

*(sare de pe Găman)*

GĂMAN :
*(se ridică pe un cot, cu sunete de durere,nearticulate)*

MIRA:
*(cu îngrijorare, se apleacă spre el)*
Ce obosit eşti, moşule ! Nu te-am văzut niciodată aşa de obosit, iartă-mă că te-am trezit.

GĂMAN :
O-o-obo-sit — *Gore mi, gore nam.* În văzduh a crescut pe spatele meu o biserică. O, o, o, de ce nu m-ai luat, Doamne, un ceas mai devreme ? Vai nouă, Meştere ! O, o ! Vino, fiinţă tînără, viaţă fără pereche, la zmeul vostru, vino. Mare durere simt, şi oboseală ca de sfîrşit !

MIRA :
Vreun rău ţi-am făcut ? Am călcat prea grea?

GĂMAN:
Nu, au. Nici un rău. *Prebloghi, gospodi !*

MIRA :
*(îl mîngîie)*
Nu-i aşa că nu ţi-am făcut nici un rău ?

GĂMAN :
Nici un rău, nici un rău ... Mersul întîmplărilor nu se poate schimba .. . Lasă-mă să-ţi sărut picioruşele, tu — înger, tu copil, tu piatră.
*(îi sărută picioarele)*

MIRA :
Călcîiele mele şi Mira piatră ?

GĂMAN :
Să tăcem, să tăcem. Visul se izbîndeşte, dar liniştea, liniştea n-o mai găsim.
*(recade cu capul la pămînt, într-un sughiţ şi plîns bătrîn)*

MANOLE :
O sută de ani n-a plîns niciodată. Apă moartă din ochi îi curge, nu vom înţelege niciodată de ce. Lacrimi adunate în el o sută de ani, le plînge acum. Nu vom şti niciodată pentru cine.

MIRA :
Gămane, ce e ? De ce nu vorbeşti ? Dacă te vindecă, sărută-mi şi mînile. Uite-le !

GAMAN :

---

„seninătatea". Numai un om echilibrat, care nu se întunecă în faţa greutăţilor vieţii, ci le înfruntă prin acţiune, va dobîndi iz-bînda. In această viziune Lucian Blaga a transpus atitudinea poporului nostru cu privire la etica muncii. Iar Mira, in seninătatea şi grija ei pentru Găman, evidentă în replicile următoare, este autoarea morală a hotărîrii lui Manole de a jertfi un om. Astfel simetria compoziţiei primeşte o subtilă motivaţie în planul interior al dramei, după care atît Manole cit şi Mira se autosacrifică. Mira — în această scenă antici-pativă, care-i dă tărie lui Manole pentru a lua hotărîrea jertfei — iar Manole în final, pentru a rămîne credincios aspiraţiilor sale de artist şi om.

Picioruşele vindecă, mîna alină. Pentru puţin. Gîndul se împlineşte, dar pacea n-o mai întîlnim.

MIRA :
*(îl mîngîie)*

MANOLE :
Noaptea asta o simt aşa de grea ! Păzitorii nu mai sosesc.

GAMAN :
*(se linişteşte de tot)*

MIRA :
*(se ridică cu spaimă)*
Ce-a fost ? Ce-a avut ? Despre ce-a vorbit ?
*(Uşa se deschide, intră şase zidari, în cioareci,dar cu trupurile ca de aramă, goale pînă-n brîu,*
*cu făclii.)*

SCENA IV
*(Manole, Mira, Găman, cei şase)*

TOŢI SASE[23]
*(gîfîind)*
Meştere !

ÎNTÎIUL :
Meştere, pămîntul nu ne mai sufere.

MANOLE:
Nici noul amestec n-a ţinut ?

AL DOILEA :
N-a ţinut.

MANOLE:
Răul e în noi toţi.

AL TREILEA :
Pietrele au sărit !

AL PATRULEA :
Rîul a sfîrîit parc-ar fi trecut prin matcă de jar. Aburi s-au ridicat. Rîul s-a făcut nor deasupra. Nu mai călcăm prin partea locului.

---

23 Creaţia este un proces complex ce impune o activitate de transformare prin care se relevă anumite semnificaţii. Ea este un' act unitar, manifestînd interdependenţa dintre latura ideală (idee, concepere, proiectare etc.) şi cea materială (execuţia practică). Astfel, în înălţarea construcţiei, zidarii se supun aceluiaşi scop şi sînt aleşi pentru că sînt talentaţi în făurirea operei arhitectonice. In această ordine de idei sîntem de acord cu V. Mîndra, care susţine : „Un rol considerabil îl joacă în realizarea atmosferei grupul celor nouă zidari, care alcătuiesc, pe glasuri şi strune variate, un cor temerar, cu instabilităţi şi reveniri semnificative, închipuind în reacţiile lor sensibile o anumită generică. Zidari prin vocaţie spirituală, dar de fapt emisari ai mulţimii anonime (printre care un cioban, un pescar, un fost călugăr, un fost ocnaş), calfele lui Manole reprezintă în mişcări ceremonioase de oratoriu, pendularea dramatică a unei minuni, săvîrşite in numele omenirii" (Mîndra, V., „Teatru" XIV, nr. 1, ian. 1969, p. 68).

AL CINCILEA :
Am clădit pe pămînt nărăvit.

MIRA :
Din nou totul s-a prăbuşit ?

AL ŞASELEA :
Cu lumini şi lucruri spurcate, cu oase scormonite de sub lespezi. Altădată s-a prăbuşit, în noaptea aceasta pietrele au fost zvîrlite în văzduh. Luna a fost mai roşie deasupra. Şi apa a amuţit dedesubt. În jurul picioarelor am simţit ca un aluat, am slăbit din genunchi şi-am căzut.

AL DOILEA :
Roţi de foc am văzut învirtindu-se.

AL PATRULEA :
Cuptoarele noastre de cărămizi au fost în flăcări, dar s-au dărîmat şi s-au stins.

AL CINCILEA :
O noapte fierbinte ca niciodată.

ÎNTÎIUL :
Gîtlejul morilor a secat.

AL DOILEA :
Nici o fiinţă nu şi-a găsit somnul.

AL: TREILEA :
Am fugit goi ca arama pe cîmpuri.

AL ŞASELEA :
Va trebui să căutăm alt loc pentru biserică.

AL DOILEA :
Aici e gura iadului.

MANOLE :
O astupăm.

AL ŞASELEA :
Cu toate bisericile ţării nu vom putea-o astupa.

ÎNTÎIUL :
O gură de iad e tot locul unde călcăm.

AL DOILEA :
Altădată omul cînta numai — pietrelor, şi pietrele se clădeau singure în cetăţi. Şi cetăţile acelea erau păgîne. Astăzi durăm cu sudoare fără de cîntec biserici creştine. Pămîntul nu le suferă, sau Domnul nu le primeşte ?

AL ŞASELEA :

Meştere, să vorbeşti cu Vodă.

MANOLE :
*(tace enigmatic)*

AL PATRULEA :
Să vie Vodă, să păzească o noapte zidurile cu noi. Să vadă cum piatra se mişcă şi rîul se suge în pămînt.

ÎNTÎIUL :
Să vie Vodă, să vadă că nu suntem noi de vină.

MANOLE:
Ştiinţa noastră nu ajunge pînă unde se-ntinde vina noastră.

AL DOILEA :
Nu pricepem, Meştere, ce vrei să zici. Ne-am făcut datoria cu iubirea cu care ne-am încântat de biserica ta. Din timp, din apă şi plai ne-ai ales nouă la număr. Am venit în pas după tine şi te iubim. Ne încredem în planurile tale, dar pămîntul e pretutindeni împotriva noastră, cu vrăjmăşie năprasnică. Şi acum încremeniţi ne uităm unul la altul şi cu inima împuţinată ne întrebăm de vină. A cui e vina ? Am încercat cu grijă temeiul clădirii. Am cîntărit. Am măsurat.

AL TREILEA :
În lung şi în lat. Nimic n-am uitat. Şi de săptămîni, nici o noapte nu am dormit. Măcar de ne-ar înghiţi odată pe toţi !

MANOLE:
Ceilalţi unde-au rămas ?

AL DOILEA :
I-a topit oboseala subt brazi.

MANOLE :
Să ne întoarcem.

AL ŞASELEA :
Nu ne mai întoarcem. Manole, ne-ai luat, ai făcut cerc de cretă în jurul nostru, şi în faţa ochilor uimiţi ai tras o dungă albă dreaptă. Ani mulţi am tot privit dunga cu care ne-ai îndrăcit, în ocolul de vrajă am fost blînzi cum sunt cocoşii de casă. N-am mai văzut nimic, nici la dreapta, nici la stînga. Dar acum ne-am trezit. Totul se descoperă a fi înşelăciune. La locul prăpădului nu ne mai întoarcem.

MIRA :
*(sare la Găman)*
Zmeule, trezeşte-te, că oamenii vor să se lepede.

GAMAN :
*(oftînd şi şuierînd, se ridică, se scutură sinistru)*
U-u-uuuuu ! au-au-au ! ! Broaşte orăcăie aici, dar dincolo puterile marile !

ZIDARII :

*(încremenesc)*

GĂMAN :
*(se scutură)*
Cu glas tare pînă la cer, cu lacrimi mari pîn' la pămînt, lîngă zid să staţi, cîte nouă speriaţi, cîte cinci speriaţi, cîte un speriat şi să strigaţi. Prăpădul de e din pricina oaselor şi a morţilor, să muşcaţi din luminările morţilor ! Prăpădul de vine de la puteri, Manole, seară de seară, pe scară de ceară ajutorul Sîm-petrului, tăind cruce în piatră, să-1 ceri ! Dacă vina e din apă sau din pucioasă, precum se cuvine patru evanghelii citind să le siliţi la potolire şi lepădare de sine ! Ce-a fost rostit să rămîie şi pentru mîne, şi poimîne spus. Descîntecul e de la noi, harul vine de sus !

MANOLE :
*(rînjeşte desfigurat)*
Ha-ha ! Cine şovăie ? Cine se-ncruntă ? Cine rămîne ? Cine se-ntoarce ? De-acum să nu mai gîndim, alt nu ne rămîne. De-acum să tăcem, că încercări şi mai grele ne-aşteaptă la capătul drumului, cu ce înfăţişare şi cu ce sfîşiere — Doamne !
*(îşi sfîşie braţele. Către Mira)*
Viaţă fără pereche, du-te odihneşte-te. Nu ştiu cînd mă întorc. Nimic nu mai ştim. Nici cînd sfîrşeşte potopul, nici unde s-arată semnul învingerii. Şi nu ştim cine dintre noi îl va vedea şi cine nu.
*(către oameni)*
Să mergem la locul prăpădului.

GĂMAN :
Vai nouă, Meştere. *Izbavi nas, Gospodi!*
*(ies toţi,clătinindu-se,obosiţi și cu sufletul frînt)*

MIRA:
*(rămîne cu pumnul crispat la gură, suspinînd adînc)*

## ACTUL AL DOILEA [2 4]

Ruinele bisericii veşnic reîncepute. În fund, munţi şi păduri. Dimineaţă, dar încă întuneric. Manole iese din afundătură, cercetînd temeliile ruinei. Cei nouă zidari dorm. Se face repede lumină. Cîţiva zidari se trezesc.

---

24 Dacă în Actul I este formulată ideea jertfei, ca şi frămîntarea meşterului — ceea ce-1 determină pe Manole, personalitate creatoare, să caute soluţia ieşirii din impasul condiţiei de viaţă a omului-artist, pe care Lucian Blaga o concepe ca o unitate între geniul creator şi omul obişnuit (Manole nu-.şi dezice arta, dar nici omenia, nu se retrage în sfere înalte, ci îşi îndeplineşte chemarea sa de artist şi obligaţiile de soţ) — actele II, III, IV şi V prezintă implicaţiile celorlalţi care sînt chemaţi să ia parte la jertfă. Fiecare act include momente dramatice de o mare intensitate, ce pot constitui tot atîtea etape ale procesului de creaţie. Astfel, în Actul al II-lea, luarea deciziei şi scena Jurămîntului sînt momente sugestive în care mitul este îmbinat cu frămîntarea psihică ***a*** creatorului de artă.

SCENA I
*(Cei nouă zidari, apoi Manole)*

UNUL :
Ce tot cercetează Meşterul Nenoroc ? Măi — măi, amarnic s-au zvîrcolit măruntaiele muntelui ! Pietrele au pornit de-a dura, spre locurile de unde au fost luate.

ALTUL :
Şi cum se linişteşte tot cînd dă dimineaţa !

ALTUL :
Ce locuri de groază ! De şapte ani tot umblă Anticrist prin ţară. Mai ştii, poate de aceea nu stă nici lăcaşul acesta. Nişte ciobani l-ar fi văzut la o stînă părăsită. Anticrist îşi mulgea caprele cu ugerii plini de venin. Alţii l-ar fi văzut într-o mînăstire, unde face pe sfîntul şi îşi ţine maţele într-un pahar. După alţii, Anticrist umblă prin Valea Oltului, în chip de vlădică călător, şi împarte cu mincinoasă punere de mîni darul preoţiei,

ÎNTÎIUL :
Aici nenorocirea vine de — jos. Din cîtă piatră s-a măcinat fără noimă, s-ar fi putut ridica şi zece biserici. Car după car aruncăm, pămîntul totul înghite. Privim neştiutori, în jnepeni, pînă la glezne. Dedesubt nici nu visăm ce bezne.

AL DOILEA :
Manole nu ştie ce să facă. Să se bizuie pe măsurări sau pe rugăciune ?

AL TREILEA :
Cu un ochi tot măsoară, cu celălalt se roagă. Nu rîde cu nici unul. Lăcrimează cu amîndoi.

ÎNTÎIUL :
Ceva hotărîtor se petrece în el.

AL DOILEA :
Solia izbăvitoare de la Vodă întîrzie.În două zile ar fi putut să sosească de zece ori.

ÎNTÎIUL :
Să nu ne mai înşelăm cu nici o nădejde,fraţilor.

MANOLE :
*(vine în, mijloc, cufundat în gînduri)*

AL TREILEA :
Ai asudat sînge, Manole ?

MANOLE :
*(frînt, dar se redobîndeşte.)*
Încă nu.
*(Se aude-un corn)*

Vine trimisul lui Vodă.
*(Mişcare între zidari, toţi se trezesc.)*

ÎNTÎIUL :
S-a auzit sunet vestitor.

AL PATRULEA :
Un nechez a străbătut prin cetini.

MANOLE :
Luaţi tîrnăcoapele, să alegem încă o dată ce e bun din ce e rău.

ZIDARII :
Ce e bun se molipseşte de ce e rău, şi nu mai rămîne nimic bun.
*(încep să sape)*

MANOLE :
Din ce parte au ieşit flăcările ?

AL DOILEA :
Din ce parte n-au ieşit ?

MANOLE :
Să ridicăm lespedea.

CÎŢIVA :
*(încearcă, dar nu izbutesc)*

MANOLE :
Cine coboară să cerceteze temelia ?

ÎNTÎIUL :
*(către al cincilea)*
Du-te tu, Zevedei. Care sfînt n-a avut suflet, şi totuşi face minuni ?

AL CINCILEA :
Sfînta cruce. Dar aici nici ea nu ajută.

MANOLE :
*(către altul)*
Du-te tu, Petre.

AL PATRULEA :
Ieri a intrat un cîne în gaură şi a murit, mut, fără lătrat.

AL ŞASELEA :
Manole, aici nu mai e nimic de văzut, nimic de cercetat.

AL ŞAPTELEA :
Vine solul.

MANOLE : Vodă e om ca noi, şi el o unealtă în mîna puterilor necunoscute. Oricum ar fi, bună sau
rea, vestirea s-o primiţi iată cîrtire. Puneţi încă o iată nerăbdării voastre zăgaz[25] .

AL ŞASELEA :
Nu, Meştere !

AL OPTULEA :
Nu, Meştere !

TOŢI :
Nu, nu !

SCENA II
*(Cei dinainte, Solul, doi suliţaşi)*

SOLUL :
*(vine din fund, cît doi suliţaşi)*
Dimineaţă bună, păzitori de răscruce.
*(prefăcîndu-se)*
Vin de la curte. Nu mi-aţi putea răspunde pe unde se ţine Manole cu ai lui ?

MANOLE :
Manole — sunt eu !

SOLUL :
Atunci nici biserica cea bîntuită de faimă nu poate să fie departe, mai sus, sau mai în vale ? Dar gluma la o parte ! îmi place să trăiesc din zicale. Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă, cum însă cea de azi e plină de ceaţă, nici solia nu poate să fie mai luminoasă ! Totuşi, din partea lui Vodă — multă sănătate !

MANOLE :
Aşişderea îi dorim şi noi prin mijlocirea ta. Rău ne pare doar că Vodă n-a venit şi el. Ar fi priceput multe, dacă nu din cuvintele noastre mai prejos de adevăr, atunci din graiul fără cuvinte al tărîmului, care este adevărul însuşi.Pentru toate suntem aici dureroasă mărturie.

ÎNTÎIUL :
Mărturie stau mînile noastre, care nu mai sunt mîni de om.

AL DOILEA :
Iată mîni de buturugi,

AL TREILEA :
Cu noduri la încheieturi, de muncă.

AL CINCILEA :

---

25 Manole este o personalitate artistică ce se vrea respectat şi ca om. Zădărnicia construcţiei slăbeşte încrederea calfelor, cît şi a curţii şi a lui Vodă în puterea creatoare a Meşterului. Această stare de lucruri este ruptă prin decizia lui Manole de a jertfi o fiinţă tînără şi pură.

Cu unghiile strivite.

AL ŞAPTELEA :
Cu pielea tăiată de brazde cu suc roşu.

AL OPTULEA :
Suferim — destul, odihna nu ne prieşte.

AL NOUĂLEA :
Ochii ne dor de plagă egipteană.

AL PATRULEA :
Suntem mîncaţi de var pînă în oase, ca de boala biblică a celor aruncaţi dincolo de cetate.
MANOLE :
Mîhnirea lui Vodă e de-nţeles. A prăpădit aur crud şi aur topit, şi-a dijmuit comorile şi a rămas cu un gorgan netrebnic de pietre. Dar întîmplările mai presus de vrerea noastră.

SOLUL :
Ce vrei ? Ce întîmplări ? Vodă de la un timp tot aşa spune : alţi domni au nebuni de curte, eu am pe Manole. Domniţa însă găseşte că pentru nebunia asta creştinească s-a cheltuit mai mult decît pentru ulii de vînătoare îmblînziţi de Papa şi mai mult decît pentru zugravii aduşi din cetatea zidită pe apă, ceea ce, oricum, nici în capul ei frumos nu intră şi nici în capul urît al sfetnicilor[26] .

AL ŞAPTELEA :
Să căutăm alt loc ! !

SOLUL:
Vodă vrea rodul. Domniţa nu mai aşteaptă. Strămoşii lor, aduși oseminte legate pe cai, de dincolo de cumpăna apelor, se odihnesc acum aici în munte. Locul e pentru totdeauna hotârît. Altul nu se va mai alege, căci am rămas de pomină în cronici, care nu pier deodată cu cenuşa noastră păcătoasă. Manole, trebuie să-ţi reamintesc cu dojana că învoiala a fost făcută pe doi ani, şi nu pe şapte. Cinci ani ţi-a dat Vodă mai mult, şi pentru altă nădejde încă nici temelia au e aşezată.

MANOLE :
Dojana e cu dreptate, dar ar trebui să te duci cu ea în pămînt, să le spui puterilor pe cari le priveşte.

SOLUL :
Spuneţi voi, ce doriţi ?

TOŢI :
Alt loc ! Alt loc ! Alt loc !

SOLUL :
Vodă a fost răbduriu şi darnic şi bun. Mai mult nu poate s-aştepte.

---

26 In această scenă Manole este opus ignoranţilor. în materie de artă, incapabili de a pătrunde semnificaţiile ei profunde cit şi de a înţelege frăinîntarea artistului, expus astfel capriciilor lui Vodă, ale domniţei şi ale sfetnicilor.

MANOLE :
Furia subt pămînt e fără margini şi nu mai sfîrşeşte.

TOŢI :
Alt loc !! Alt loc ! ! ! Aici nu mai punem mîna pentru faptă !

SOLUL :
Vodă nu mai crede. Al cîtulea loc e acesta ?

MANOLE :
Vodă nu mai crede. Aţi auzit, zidari ? Truda noastră nu mai găseşte crezămînt. Pentru alte încercări am mai găsi putere în noi, dar crezămînt la alţii nu.
*(către sol)*
Asta-i cel din urmă cuvînt ?

SOLUL :
*(neclintit)* Cel din urmă.

MANOLE :
Cu solie domnească, cleştele sorţii se strîng. Zidari, aţi înţeles ? Vodă nu mai crede.
De nicăiri nu mai putem aştepta nimic !
*(către sol)*
Sol înalt, care stai între doi suliţaşi ca între rău şi bine, sol pentru noi atît de trist, sol venit din nepăsare ... du-te . . . la . . . Vodă . . . şi . . . din partea . . . mea. . . vesteşte-i . . . că Manole . . . nebunul de curte — ha-ha —
*(sfîşietor)*
Fraţi întru tristeţe . . . ne muncim goi ca diavolii, şi truda noastră e socotită nerozie pentru petrecania curţii . . . Suntem puşi în rînd cu stîrpiturile cărora li se toarnă oţet pe gîtlej ca să rămînă mici pentru batjocura domniţelor. Tinere aprod, du-te . . . du-te la Vodă . . . şi spune-i . . .

AL ŞASELEA :
Ce vrei să făgăduieşti ? Manole ! Nu, nu !

MANOLE :
*(trist)...*
că în curînd se va închina în biserică cu toate domniţele judecătoare din cuget mult prea uşor.

SOLUL :
Ce înseamnă acest în curînd ? Vorbim în graiuri foarte felurite. Hristos a spus că în curînd va veni să judece lumea. O mie de ani şi alte cîteva sute au trecut, şi încă n-a venit. Fiindcă în ceruri în curînd înseamnă mult de tot. Aş vrea să ştiu ce înseamnă acest cuvînt între zidari mincinoşi. Vodă mai dă ajutor pentru o singură încercare. Nu pentru şaptezeci, nici pentru zece, nici pentru două. Manole, înţelegi ? Numai pentru una singură.

MANOLE :
Răbdarea lui Vodă o mai cer pentru trei zile. Pe urmă, sau biserica rămîne dreaptă, sau sîngele nostru se va slei.

SOLUL :
Vodă mai dăruieşte tot ce poate pentru o singură încercare.

MANOLE :
A doua oara, Manole nu mai încearcă[27] .

TOŢI ZIDARII :
*(uluiţi)*

AL ŞASELEA :
Ce făgăduieşti, Manole ?

AL ŞAPTELEA :
Nu se poate ! Meştere, ce vrei ? Şi dacă lăcaşul tău totuşi nu va să se ridice ?

AL CINCILEA :
Ţi-ai pierdut capul, Manole. Te repezi în moarte.

AL ŞAPTELEA :
Domnul ne va surghiuni în Insula Şerpilor şi vom pieri zdrobiţi de haiducii mării.

MANOLE:
*(către sol)*
Ai venit sol de la Vodă, întoarce-te sol de la noi : biserica se va ridica !

AL ŞASELEA :
Un singur meşter are ţara, şi acela-i .. smintit !

SOLUL :
Mă întorc cu vestea, în trei zile, năstruşnic cum eşti, o să-i tragi domnului o năzbîtie de Păcală. Dacă eşti isteţ, mai poţi să ajungi ceva în viaţa asta nefolositoare, Manole. Vodă ar fi în stare să te facă nedisputată căpetenie peste zănatici şi păcălici.

AL ŞASELEA :
*(către ceilalţi)*
Meşterul nostru e nebun. Hotărîrile lui, ieşite din minte scîlciată, încep a fi primejdioase. Ele nu-1 privesc numai pe el, ci şi pe noi toţi.

AL NOUĂLEA :
Clădirea acestei biserici, închipuite în ceas orb întrece puterile noastre.

SOLUL :
Şi încă un cuvînt, Manole, din partea mea. Cititorul din ocheane al curţii îţi trimite prin mine horoscopul. Nu e prea vesel. Umbra ta a căzut pe planeta

---

27 Prin replicile sale. Manole se opune în mod demn şi critic inerţiei spirituale, denunţînd superficialitatea vieţii confortabile a celor de la curte, care acţionează conform prejudecăţilor. Aceştia sint străini de frămîntările artistului adevărat, conştient de capacitatea sa creatoare. Terminarea bisericii constituie pentru el certificarea posibilităţilor sale de artist şi cetăţean. Manole se simte răspunzător pentru chemarea sa artistică, dar şi pentru cuvîntul dat lui Vodă, zidarilor şi ţării. Aceasta determină o tensiune dramatică în conştiinţa sa. Iar dorinţa ardentă de a termina construirea bisericii atrage după sine hotărîrea decisivă — jertfa. Ea apare ca o situaţie limită, dar, în împrejurările date, este singura care îi ajută lui Manole să se regăsească şi să dea măsura posibilităţilor sale. In acest zbucium al Meşterului, Lucian Blaga a proiectat semnificaţia filosofică a morţii anticipate, prin *ideta jertfei* ce răscoleşte pînă la răvăşire fiinţa umană. Ea este concepută ca o faţetă a condiţiei de viaţă a artistului care tinde spre perfecţiune, spre absolut, prin opera creată.

Vinerii. Asta înseamnă că eşti primejdie pentru neamul femeiesc. De aceea, cele nouă discuri lunare ale propriei tale planete te pîndesc cu răutate. După alte semne, neîncrederea lor se va înteţi, şi neobrăzarea lor nu va mai cunoaşte nici o măsură. Va trebui să fii isteţ ca şerpii, dar blîndeţea s-o laşi porumbilor. Manole, mă închin[28] .
*(pleacă în grabă, cu suliţaşii)*

SCENA III
*(Manole şi cei nouă)*

AL OPTULEA :
De ce-ai făgăduit, Meştere ? Din prăpădul din urmă am ieşit istoviţi ca nişte păpuşi de cînepă din bălți.

AL NOUĂLEA :
Trebuia să judecăm mai întîi stările noi între noi. Să le punem pe cîntar şi să scoatem sfat din greutatea împrejurărilor.

AL ŞASELEA :
Eu nu mai rămîn, eu mă întorc la vatră.

MANOLE : Sunteţi surzi şi orbi. N-aţi simţit încă nici azi că, fără putinţa de a ne împotrivi, un destin se împlineşte în noi ? Încet, sigur şi fără abatere ? Răscoala noastră de rîs scoate doar muşuroaie de soboli în drumul dinainte împlinit al sorţii ?

AL ŞASELEA :
Nu, Meştere, nu mai credem în nimic, între orbi eşti cel mai orb. Vei rămînea singur, cufundat în vis vinovat. Priveşte, nu te-au iubit ei pînă acum — zidarii aceştia, între cari şi eu mă socot cu cuvînt greu în cerul gurii ? ! ! Nu ne-am unit cu tine în faptă şi vis ? Dar acum răbdarea nu mai are din ce să se hrănească. Nu ne putem jertfi toţi pentru mărirea îndoielnică a unuia singur.

MANOLE :
Singura mărire neîndoielnică e numai a Celui-de-Sus.

ÎNTÎIUL :
Cu trupuri de strune încordate, ne-am alăturat ţie în faptă, Manole. Am trăit aşa de mult în acelaşi gînd şi în aceeaşi grijă cu tine, că am început să-ţi semănăm la înfăţişare şi pas. Dar acum nu mai înţelegem ce vrei.

MANOLE :
Răzvrătiţi-vă numai şi cîrtiţi ! Ridicaţi-vă peste capul meu ! Va trece şi asta !

AL ŞASELEA :
Fraţi, nu vă mai lăsaţi amăgiţi.

---

28 Horoscopul (tabloul poziţiei astfelor pe cer) pe care astrologii îl întocmeau la naşterea cuiva pentru a-i prezice soarta,este folosit de Lucian Blaga pentru a reda atmosfera specifică evului mediu, dar şi pentru a-i atrage atenţia artistului- asupra pericolului în care se află Încontinuu. Şi acest

avertisment implică ideea anticipată a deznodămîntului tragic.

MANOLE :
Lîngă voi am îndurat îndelung săgeata soarelui şi gerul ieşit din piatră, ploaia în carne şi frigul în oase. Lîngă voi duhul întruchipărilor s-a întărit în mine poruncitor. Lîngă voi pentru biserică zilnic mor. Din patru stihii v-am adunat, pe tine te-am luat din apă, că ai fost pescar, pe tine te-am scos din pămînt, că ai fost ocnaş, pe tine te-am coborît din lumină, că ai fost călugăr, din patru sfinte stihii v-am adunat[29] , ca să clădim biserica din pămînt şi din apă, din lumină şi vînt. Şi voi aţi văzut biserica cu chip mic şi-aţi zis : Meştere, venim. Şi-atunci duhul care dinăuntru te împinge să clădeşti s-a sălăşluit şi în voi, şi aţi suferit cu mine dezamăgirea celor şaptezeci şi şapte de prăbuşiri şi v-aţi îndoit cu mine şi iar v-aţi ridicat. Acum vă clătinaţi şi staţi să plecaţi pentru totdeauna ? Plecarea ar fi cădere şi alunecare în şi mai rău. Moartea nu ne cheamă pînă cînd n-om fi clădit lăcaşul, din care nu mărirea noastră va vorbi, ci numai a Celui-de-Sus. Mărturisire auziţi din parte-mi, c-am început să clădesc fiţuică n-am putut altfel. Din cîmp şi munte v-am chemat fiindcă n-am putut altfel, cîteodată în groaznică îndoială ani blestemat, am făcut tot ce mi-a stat în putere şi voi faceri mai mult. Toate —fiindcă nu pot altfel ! O, pescar, o, băieşiu, o, cioban, o, călugăr — suntem oare noi chemaţi să judecăm ceea ce mai presus de vrerea noastră prin noi se face ? Aud răscoala vocilor voastre, dar nu mă tulbur. Suflet împrăştiat ca fumul jertfei neprimite, stau în faţa voastră : dacă îmi găsiţi vreo vină, loviţi-mă — dacă vă îndoiţi — părăsiţi-mă ! !

ÎNTÎIUL :
Vorbe de amăgire !

TOŢI:
Nimic decît vorbe.

AL TREILEA :
Înfăptuirile noastre n-au temei !

AL ŞASELEA :
Să plecăm fără întîrziere !

AL TREILEA :
Dezleagă-ne de cuvînt !

TOŢI :
Dezleagă-ne !

MANOLE :
De şapte ani umblăm cu icoana bisericei în noi. Mai presus de înţelegerea noastră e soarta acestui lăcaş rătăcitor. Într-un loc încercat-am să-1 ridicăm pe moaşte. În altă parte apa unui rîu am ridicat-o în alvie, ca să clădim pe temelie curată. Peste morţi am încercat. Că a fost pretutinderi în zadar, totdeauna în zadar, e adevărat. Rătăcirile noastre au intrat în cîntecul fecioarelor, zădărnicia drumurilor noastre va întrista legendele, zidurile mistuie comori, tristeţea noastră s-a coborît peste ţară.

---

29 In cazul arhitecturii, opera nu-1 exprimă doar pe artist, ci este şi o expresie a tehnicii epocii respective ce presupune o participare colectivă. Cei nouă meşteri, a căror experienţă rezultă din procedeele tehnice aplicate, aduc un aport substanţial la făurirea operei prin iscusinţa, gustul, fantezia lor. Manole are nevoie de priceperea lor pentru înfăptuirea bisericii. Totodată îşi vrea opera o expresie a poporului din care descinde, aşa încît meşterii sînt recrutaţi din toate straturile sociale ale evului mediu, de pe tot întinsul patriei.

AL ŞASELEA :
Şi după toate astea, făgăduieşti lui Vodă biserica. În trei zile. Parcă am trăi în veacul minunilor. De ce-ai făgăduit, Meştere ?

MANOLE :
*(sacadat)*
Fiindcă — în — cele din — urmă— biserica— totuşi — se — va — înălţa !

CEILALŢI :
Eşti nebun !

AL TREILEA :
Dezleagă-ne să plecăm !

MANOLE :
Cînd v-am chemat — nu v-am legat. Numai în altă slobozenie aţi intrat. Ţie ţi-am făcut semn înalt, şi ai venit. Pe tine te-am strigat cu nume nou, şi m-ai urmat. Pe urmă, subt candelă aprinsă v-am arătat chipul bisericii, şi voi aţi zis : Meştere, venim. De noul rost, cu nici un cuvînt nu v-am ţintuit. Ce dezlegare îmi cereţi ?

TOŢI :
Dezleagă-ne, Meştere !

MANOLE :
Nici un cuvînt n-am stors încrederii voastre. Ce dezlegare vă pot da ?

AL NOUĂLEA :
Ne-ai ispitit cu ştiinţă ascunsă şi vrăjitoreşte ne-ai biruit cu chipul mic al bisericei, şi-acum n-o mai putem uita. Dezleagă-ne de amintirea ei. Că nu o mai putem uita[30] .

AL CINCILEA:
Arătarea ci ne urmăreşte pretutindeni.

AL ŞAPTELEA :
În plini amiază, am văzut-o mare pe deal, închegată numai din lumina. Şi adierea stîrnită în jurul ei de aripi nevăzute am simţi-o o dată răcoritor şi nu o mai pot uita.

AL OPTULEA :
Chipul el ne însoţeşte pe tot drumul.

---

30 Un izvor al dramei lui Manole este cel al opoziţiei dintre el şi meşteri, axată pe relaţia creator-executor al operei arhitectonice. Manole este înzestrat cu calităţile creatorului artist, cu o înaltă ţinută morală, dar fără concursul zidarilor nu poate realiza nimic. Opera, chiar şi în formă de proiect, îl exprimă pe artist. El este mai legat de ea, decît zidarii, care rămîn într-o relaţie adiacentă cu opera din perspectiva morală a creatorului. Ei posedă o virtuozitate tehnică deosebită, aplică procedee ce dovedesc abilitatea producătorului. Manole este însă răscolit de ideea operei şi are o forţă de convingere superioară izvorîtă din încrederea în finalitatea ei artistică. Astfel se explică puterea cu care-i îneîntase pe meşteri, făcîndu-i să ,,vadă" „chipul mic al bisericii". Fascinaţia fru nosului proiectat este atît de puternică, încît i-a subjugat pe meşteri. Semnificaţia profundă a muncii ca act de autoafirmare angajează. De aceea ei nu se pot despărţi de Manole, dezlegarea este imposibilă. Soluţionarea conflictului o poate aduce doar făurirea operei, ca act al muncii, pentru zidari, şi ca act al creaţiei, pentru Manole. Lucian Blaga a proiectat în conflictul dintre Manole şi zidari concepţia sa cu privire la procesul de creaţie, din perspectiva de filosof al culturii, făcînd disocierea între invenţia creatoare a artistului şi născocirea tehnică în realizarea operei. Aceasta conferă dramei *Meşterul Manole* o valoare artistică mai autentică, ea fiind expresia originală a „filosofului-poet", aşa cum este considerat Lucian Blaga în istoria literaturii române.

TOȚI :
Dezleagă-ne !

INTÎIUL :
Nu ne mai chinui cu tăcerea ta. Porunceşte sufletelor noastre să uite, porunceşte ochilor noştri să nu mai aiureze. Deschide-ne drumul spre vatră !

MANOLE :
Asta întrece puterea mea !

AL TREILEA :
Sfarmă belciugele legămîntului.

MANOLE :
Umerii noştri au ridicat, mînile noastre au măsurat, nu zile, nu luni, ci ani. Şi acum vreţi să plecaţi cu ruşine, cînd încă nimic n-a stat ? Toată ţara ne priveşte, vreţi să sfîrşim în batjocură ? Cui nu i se răscoală sîngele gîndindu-se că munca a fost în deşert[31] ? Dar făcut-am oare în afară de muncă — o jertfă — o singură jertfă smulsă din viața noastră — pentru zid ?

TOŢI :
Fă să uităm, fă să uităm[32]

MANOLE :
Nimeni nicăiri nu e stăpîn pe amintiri. Ah, Doamne, acum văd : biserica se va înălţa !

AL OPTULEA :
Suntem bolnavi de ea. O simţim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăiri, şi totuşi dorul de ea — e în noi ca un dor de casă.

MANOLE : Nu sunt şi eu pătruns de această boală pînă în oase ? Nu e dorul de ea şi în mine ca un dor de casă ? În visul ei, slugă şi domn, ne lipim de ziduri în somn. Cine se-ndură să plece ? Să purceadă de aici cel ce poate ! Părăsiţi-mă, rămîn eu ! Varul mi-1 vor stinge ploile. Soarele îmi va aprinde cuptoarele. Lutul îl vor frămînta copitele. Biserica voi ridica-o singur ! Biserica din care cerul se va apăra de pămînt ca dintr-o cetate -— voi ridica-o singur, în amară singurătate ! Ah, plecaţi ! ! ! Şi cine poate să uite, să uite ! !

AL ŞASELEA :
Toţi stau în cercul tău de vrajă, Manole — dar pe ruine nu m-ai îndrăcit cu chipul mic al bisericei, nu — pe mine nu m-ai îndrăcit ! ! !
*(pleacă)*

---

31 Executarea operei arhitectonice înseamnă, în primul rînd, muncă. Manole trezeşte prin cuvintele sale orgoliul profesional al zidarilor care, în viziunea lui Lucian Blaga, implică rezonanţe etice. După cele susţinute de meşter, munca înnobilează doar dacă este utilă. Prin aceasta autorul relevă importanţa muncii ca factor determinant în conştientizarea şi educarea morală a omului.

32 Este semnificativ faptul că, atît credinţa, cît şi superstiţia în haină magică sînt respinse de către meşteri şi doar arta, prin structura ei intimă, prin faptul că relevă uh sens metaforizat printr-o anume matrice stilistică comună naţiunii, exercită o putere fascinantă asupra- imaginaţiei lor.

MANOLE :
*(extatic)*
Acum văd : biserica se va înălţa !

CÎTIVA :
*(se apropie hipnotizaţi de extazul Meşterului)*
Manole !

UNUL :
Manole, tu aştepţi. . .

AL TREILEA :
Manole, tu aştepţi o minune ?

MANOLE :
Din partea noastră aştept o jertfă, şi-apoi de sus, de jos, de pretutindeni minunea. Singura, cea din urmă, de neasemănat.

TOŢI :
*(se apropie de el.)*
O minune ?

ALTUL :
De unde ?

MANOLE :
În scurgerea zadarnică a vremii ni s-a irosit tinereţea, dar trăim în lumea harului, unde îndelungă răbdare se cere. Ne-am îndoit pînă acum trupurile, ne-am întins şi ne-am zbătut în soare, dar n-am ajuns încă la marginea puterii noastre. Din aiurare şi din trupuri slăbite şi mai mult se poate stoarce. Martori vom fi noi toţi — biserica se va-nălţa !

ÎNTÎIUL :
*(cu glas stins)*
Ce mai putem face pentru ea ?

AL DOILEA :
Ce-a mai rămas neîmplinit ?

AL ŞAPTELEA :
Dacă crezi, mergem pe jos, la rîul Iordanului, să ne scăldăm curăţindu-ne în el de
tot răul lumesc.

AL NOUĂLEA :
Puşi alături de viaţa ta, am voit să te slujim cum se cuvine. Rana pămîntului în fiecare noapte mai tare se deschide. Ce leac ştii,Meştere, pentru ea ?

MANOLE :
*(se luptă cu sine, nu. găseşte cuvîntul)*

Aş vrea . . .  aş vrea  să vă ... cer.. , Nici o deosebire nu e între noi , , . vouă şi mie, aş vrea să vă
cer . .. vouă şi mie deopotrivă . . .  Oh, e aşa de greu . . . dar altfel, pacea niciodată n-o mai găsim . . . Ridicaţi-vă ochii. . .  Singur nu ştiu isonul să ţiu poruncii de dincolo, ce prin mine vi se vesteşte[33]  .

AL ŞAPTELEA :
Smulge din tine, Meştere, cuvîntul, smulge-l!  Cuvîntul  aşteptat  care zdrobeşte şi-nalță,

MANOLE :
O învoială și-un jurămînt va fi !

ÎNTÎIUL :
Și ne legăm pentru totdeauna vieţile ?

AL DOILEA :
Să intrăm în robie şi mai grea ?

AL TREILEA :
Să săvârşim vreo faptă prin care ne pierdem sufletele ?

MANOLE:
Dacă numai unul din noi ar săvîrşi-o, ar fi păcat de moarte, cum însă prin noi toţi se va face, va fi o jertfă dătătoare de viață. Învoiala ni se va ierta, şi jurămîntul nu ne va arde.

AL TREILEA :
Poate e aşa de greu lucrul ce vrei să ni-1 ceri, că nu găseşti cuvîntul. Scrie-1, Meştere, aci în ţărînă, cu toiagul, şi noi îl vom citi în tăcere, şi dacă se poate îl vom împlini.

AL ŞAPTELEA :
Numai să nu mai întârziem, poticniţi aici în groaznică zădărnicie ! !

MANOLE :
*(se luptă lăuntric; în sfîrşit, începe cu un glas ireal)*
Dacă aş avea glas de înger, aş cînta vestindu-vă. Dar glasul meu e glas de diavol, tulbure şi răguşit, răsună ca o trîmbiţă rea. De ce nu am glas de înger, pentru ca

---

33 Manole, un caracter demn, este animat de patima creaţiei în acţiunile sale, dar respectă şi cerinţele morale ale societăţii. El nu concepe să nu-şi ţină cuvîntul dat faţă de domnitor, fapt care implica un scop superior, realizarea unei opere utile oamenilor. Experienţa sa de meşter-creator, acumulată de-a lungul vieţii, îl ajută să i se dezvăluie sensurile profunde ale existenţei sale creatoare, iar în strădania sa de a depăşi insuccesele, el apare in ipostaza omului înzestrat cu calităţi dar şi cu defecte. Aspiraţia sa de a realiza o operă unică şi originală îl face, asemenea titanilor, necruţător cu propriile sale eforturi, încît, aparent, îi frînge chiar şi omenia : ca să depăşească limitele, este capabil de o jertfă umană. Lupta sa interioară este cu atit mai dramatică, cu cît pentru îndeplinirea scopului el se înfruntă pe sine, înfruntare în care genialitatea apare opusă experienţei, distrugînd temporar indestructibilitatea fiinţei, însă echilibrul se restabileşte în finalul piesei. Hotărîrea sa de a jertfi apare justificată pentru că, astfel, Manole se opune forţelor ostile evoluţiei şi progresului. Hotărîrea sa îl face să se simtă mai puternic decît forţele potrivnice — divinitatea şi spiritele rele. Deci actul său este unul de răzvrătire, atît împotriva supunerii creştineşti în faţa destinului, cît şi împotriva terţelor oarbe ale naturii.

Este de menţionat că, în epoca medievală, la baza actului de jertfă stă alianţa demonică. Aceasta face posibilă depăşirea limitelor creaţiei umane. Deci actul în sine de a se opune credinţei este o formă de răzvrătire, împotriva acesteia. Pentru Manole, rebel şi titan, sensul suprem al vieţii devine creaţia, munca utilă oamenilor, pe care o poate realiza doar cu ajutorul meşterilor.

vorbele mele abia icnite să pară un cîntec ? De ce nu am pene înalte de înger, pentru ca tot ce vi se cere prin mine să vi se pară un basm ? O viaţă de om ni se cere[34] . Aş vrea să ni se pară dar uşor, şi nu jertfă de sînge. Fraţi zidari, stau cumplit în mijlocul vostru, mă priviţi cu ochi care nu mai clipesc şi mă ascultaţi cu urechi care n-o să mai adoarmă. Şi dintr-o dată înţelegeţi tot, sau ghiciţi tot. O viaţă scumpă de om se va clădi în zid, jertfa va fi o soţie care încă n-a născut, soră sau fiică. Fraţi întru suferinţă, pentru cine e mai greu ? Pentru cel ce vesteşte aceasta, sau pentru cei ce ascultă ? Soţie unuia din noi va trebui să fie jertfa, soră sau fiică. Soţie care încă n-a născut, soră curată, fiică luminată[35]

AL PATRULEA :
*(aiurind)*
Soţie unuia din noi *?*

AL CINCILEA :
Soră să fie *?* Fiică luminată ?

TOŢI :
*(cască ochii spre Manole, pierduţi)*

MANOLE:
Pentru înfăptuirea gîndului, unul va trebui să sîngereze amar. Din al cui pămînt se va smulge spicul curat, înainte nici unul nu ştim. Inima noastră se închină lîngă curatul spic.E al tău, e al lui, sau al meu ? Fiţi tari, închideţi ochii, nu mai priviţi în jur, apăraţi-vă de orice gînd şovăitor şi rugaţi-vă !

ÎNTÎIUL :
*(cu disperare)*
Manole !

MANOLE: Stăruim ca nişte stane în acest sîngeros răsărit. Ţie gura ţi se strînge, ţie fruntea ţi se întunecă, ţie mîna ţi se zbate în neştire, vădind în toţi nelinişte şi cutremur. Dar alt ce rămîne, cînd nici o ieşire nu este ? Să ne pătrundem de gîndul că prin iţele vrerilor noastre o altă vrere cu mult mai mare se ţese, singură, trudnică, puternică şi neînţeleasă. Descordaţi-vă strunele sufletelor mîhnite şi nu vă împotriviţi. Să înfrîngem încă o dată slăbiciunea cărnii în acest țarc al lumii fără scăpare, Tu, pe care te-am chemat cu nume de ducător de veste, tu, Eoan, nu clătina din cap ! — Tu, Simion, tu, Gheorghe, tu, Petre şi toţi

---

34 Ferm în hotărîrea sa, Manole nu dă înapoi de la ideea jertfei. Binele şi răul ce s-au înfruntat în el au fost învinse prin decizia luată. Dacă urmărim sensul metaforic al afirmaţiilor lui Manole : „glas de înger", „pene de înger", putem observa atitudinea laică a autorului. El nu se simte atras de sensul mistic al legendelor creştine, ci de fastul imaginilor auditive şi vizuale ce-i încîntă imaginaţia, transpunînd totul într-un cadru feeric de legendă mitică.

35 Manole în orgoliul său de artist nu admite înfrîngerea inevitabilă, refuză resemnarea şi deznădejdea şi tînjeşte după patosul creaţiei care face să triumfe bucuria ce duce spre împlinirea idealurilor. De aceea acceptă jertfa ca pe un fapt al autodepăşirii, prin care suferinţa individuală trebuie să ducă la bucuria generală. Dar pentru ca avîntul spre bucurie să fie mai deplin, dîrzenia este transformată într-o putere deosebită care exercită o înrîurire şi asupra zidarilor. Jertfa, ca şi opera nu pot fi realizate fără concursul celorlalţi. Opera de artă trebuie să îndeplinească nişte calităţi de excepţie, să reziste timpului, să depăşească un cadru limitat, tinzînd spre universalitate. Dar şi jertfa trebuie să aibă asemenea ealităţi excepţionale. Lucian Blaga insistă asupra gradului de rudenie, a tinereţii şi purităţii ca izvoare ale bucuriei şi ca fiinţa să fie femeie — simbol al fertilităţii. In vederea limpezirii acestor simboluri, ni se pare sugestiv comentariul lui Lucian Blaga pe marginea simbolurilor „cerul" şi „pămintul" din filosofia orientală : „Templul bucuriei atotpătrunzătoare din Jehol constă dintr-o terasă dublă, pătrată, pe care se ridică o clădire rotundă ... Rotundul, ca simbol al cerului masculin, peste pătratul, ca simbol al pă-rnîntului feminin, indică dualismul puterilor mişcătoare

împreunate în una singură" (Blaga, L., *Încercări filosofice, op. cit.,* p. 125).

ceilalţi, fiţi tari, acum o dată mai mult ca oricînd ! Amintiţi-vă lunga suferinţă şi nu o lungiţi fără rost. Vom rămînea ce am fost : prieteni şi fraţi. Ochiul din triunghiul de sus ne vede deopotrivă de buni, jertfa noastră nu va fi decît slăvirea lui !

ÎNTÎIUL :
Da, ochiul din triunghiul de sus — ne vede, şi mielul din potir. Dacă aşa este voia mielului, să trecem la faptă.

TOŢI :
*(înfrîngîndu-şi o împotrivire lăuntrică, repede unul după altul)* Purcedem spre necunoscut, deznădejdea noastră sfîrşeşte în sînge.

ÎNTÎIUL :
Altă scăpare nu este.

ALTUL :
Să rupem trup din trupul nostru ? De unde luăm beţia pentru a uita ?

ALTUL :
O, o, o !

ALTUL :
Va sta dreaptă la moarte şi sărutat. Aleasa care va fi ? Va sta ca spicul la secerat.

ALTUL :
Uşile, uşile.

ALTUL :
Scapă-ne.

MANOLE :
Nu e timp de pierdut.

ÎNTÎIUL :
Să trecem la faptă.

TOŢI :
*(încet, copleşiţi, cu înfricoşare)*
Să trecem.

MANOLE :
*(s-apropie de întîiul)*
Dacă tu eşti cel ales, iată pecetea gurii mele pe fruntea ta. Dacă eu sunt cel ales, atunci opriţi-mă să mai văd ceva şi îngrijiţi-vă voi de clădirea femeiescului spic ! Dar să nu mai vorbim de alegere, căci aceluia i se va lua, care mai tare va iubi, şi de iubit iubim toţi deopotrivă. Aici Începe grija mielului din potir.

AL TREILEA :
Să aruncăm sorţi.

AL PATRULEA :

Nu sorţi.

AL CINCILEA :
Ar fi neomenesc.

MANOLE :
Să nu cîntărim noi ce numai în ceruri se poate cîntări. Intrăm în jurămînt cu un nenoroc
deopotrivă împărţit între noi toţi.

AL NOUĂLEA :
Să se hotărească la jertfă singur unul din noi.

AL TREILEA :
Ar fi lucru drăcesec.

AL DOILEA :
Atunci ce facem ?

ÎNTÎIUL :
Aceea să fie care întîi va veni, bărbat să-şi vadă, frate să-şi vadă, tată să-şi vadă.

TOŢI :
Amin !
*(Şi-apleacă toţi capetele în jurul lui Manole şi privesc în gol mult timp, fără mişcare. Printre
nori soarele trimite lumină. O umbră mare bine hotărnicită cade între ei.)*

MANOLE :
Un semn, fraţilor. Un semn. În aminul nostru s-a amestecat un semn.

ÎNTÎIUL :
O umbră a căzut între noi ca o pasăre uriaşă.

MANOLE :
Biserica nu e ridicată, dar umbra ei şi cade pe nisip.

ALTUL :
E umbră de nor.

ALTUL :
N-ar sta locului precum stă. Umbra e de copac sau de munte.

MANOLE :
N-ar fi rotundă. E umbra viitoarei biserici,
*(începe să tragă cu toiagul o dungă, însemnînd marginea umbrei)*

TOŢI :
Umbra ?

MANOLE:

Nu e munte, n u  e copac, au e nor. E umbra turlei de la mijloc.

TOŢI :
*(Privind se așază în semicerc pe marginea umbrei, unul lîngă altul. Exclamă cu nădejde de neînvins )* Biserica !
*(Dintre nori cade pe capetele lor un mănunchi de raze, un clopot se aude în văzduh.)*

AL ŞASELEA :
*(se întoarce frînt, cade în genunchi între ei, la picioarele lui Manole)*
Meştere, nu pot pleca. Biserica ta nu o pot uita.

MANOLE :
*(vrea să spună ceva, nu poate, înghite cuvîntul, îl mîngîie pe cap)*

ÎNTÎIUL :
Meştere, ce clopot de cleştar s-aude ? Şi pentru cine cîntă ca niciodată ?

UNUL :
*(cu glas ireal)*
Pentru soţie care încă n-a născut, pentru soră curată sau fiică luminată,
care întîi va veni, bărbat să-şi vadă, frate să-şi vadă, tată să-şi vadă.

## ACTUL AL TREILEA[36]

Aceleaşi ruini. Dar un zid ridicat în temelie ; locul pentru jertfă. Dimineaţă. Zidarii sunt în aşteptarea celei dîntîi care va veni. Feţele lor sunt trase, palide, slăbite. Mult timp tăcere. Numai cîte un tuşit s-aude. Fiecare pe cîte o piatră.

SCENA I
*(cei nouă zidari)*

ÎNTÎIUL :
Una e acum pe drum ; care va fi ? Cînd o frunză se mişcă, tresar : cine e ?

AL DOILEA :
Poate mai multe dintr-o dată sunt pe drum. Dacă sosesc două deodată, pe care o alegem ?

AL TREILEA :
O creangă se mişcă. Sîngele se scurge în glas. Cine e ?

---

36 Momentele de mare intensitate dramatică din acest act sînt cele ale apariţiei Mirei, ca şi înfăptuirea jertfei sub formă de joc.

AL ŞAPTELEA :
*(încet de tot)*
Toacă depărtată e, nu e pas.

AL NOUĂLEA :
Una sau zece sunt poale — pe drum.

AL ŞASELEA:
Nu una sau zece, ci una sau noua.

AL CINCILEA :
Nu, nu. Nici azi cea aşteptată nu-şi va face paşii mărunţi peste punte .Cu ochiul tulbure de neodihnă, a treia oară soarele iese din munte.

AL ŞAPTELEA:
Ne topim sub cetina grea şi albastră. Feştila aşteptării arde în ceara noastră.

AL TREILEA :
Ce lungă aşteptare !
Din toate părţile a fost ca un lătrat venit de departe, din afunzimi de leat. Toată noaptea, cu ochii deschişi am stat. Nici un cuvînt n-am schimbat.

AL ŞASELEA :
Trei zile ca trei ani ne-am pîndit unul pe altul. Stai, ce faci ? Nu te mişca ! Jurămîntul ne-a istovit între bolovani. Fiecare a crezut că poate să înşele pe-Naltul.

AL PATRULEA :
Jurămîntul încă nu l-am călcat.

AL ŞASELEA :
Meşterul unde-i ? Vrăjitorul în muţenie stă tot deoparte. Ha ! Credeţi în adevăr că şi el mai aşteaptă ? Stă el oare între noi ca o lumină dreaptă ? Sau trimite în vale semne de moarte ?

AL TREILEA :
Taci, limbă blestemată, taci !

AL OPTULEA :
Mergi şi priveşte.

AL PATRULEA :
Jurămîntul, în loc să ne facă asemenea înaltelor slugi înaripate, ne-a făcut mai curînd asemenea spurcăciunilor fără de nume. Eu aici — fiere, tu dincolo — pizmă. Eu fără încredere, tu veninos. Ne uităm unul la altul cu ochi piezişi. Privirile ni s-au ascuns verzi sub
straşina frunţii. Ne hărţuim urît şi facem poiată
din altarul lui Hristos [37].

AL ŞASELEA :

---

37 Jurămîntul, ca un element al descintecelor malefice, are o influenţă nefastă asupra relaţiilor omeneşti. Un asemenea jurămînt este prilej de dezbinare iar oamenii sînt stăpîniţi de forţele răului.

*(cu furie)*
Manole unde-a fost toată noaptea ? De ce nu l-aţi păzit ?

AL OPTULEA :
În picioare a stat în lună, lîngă zid şi privea. Ce alt era să facă ?

AL ŞASELEA :
De unde ştii ?

AL TREILEA :
*(către al şaselea)*
Taci, afurisitule, taci!

AL CINCILEA :
Oh, sfada aceasta de valuri oarbe nu mai sfîrşeşte.

ÎNTÎIUL :
Un vînt negru a suflat prin păduri pe la al treilea cîntat.

AL NOUĂLEA :
Ne-a topit carnea din obraji.

AL CINCILEA :
Vînt purces în ţara românească va duce ciumă între mama şi fraţi [38].

AL DOILEA :
Ca o buhă pururea trează, eu am văzut . . . biserica lui Manole aievea, aici, în faţa noastră. Şi se făcea că din pădure au ieşit multe feluri de sălbăticiuni, tot perechi, mari şi mici, au intrat în biserică şi s-au închinat în genunchi.
Cînd au ieşit, toate dobitoacele aveau încă praf pe genunchi. Şi s-au scuturat, dar praful nu se ducea. Şi eu cred toate urmaşele ce vor naşte din ele vor purta această pată pe genunchi.

AL PATRULEA :
Şi eu am văzut biserica. Din păduri, de pe subt pietre şi ferigi, copii mici şi fără de oase s-au apropiat în cete multe de biserică. Copii moi ca melcii, copii care au ieşit fără de oase din stratul mumelor. Şi copiii au început să mănînce var din zid, au căpătat oase sănătoase şi s-au întărit ca pomii tineri.

AL ŞASELEA :
Neghiobilor, făureala noastră stă ascunsă în găoacea viitorului. Scoateţi-vă gîndul din cap. Nu noi vom lega soarele de ţara noastră. Gîndiţi-vă mai bine că în vremea asta Manole stă la pîndă ca să facă pentru soţia lui drumul întors. Jurămîntul devine cursă. Grozavă învoială făcurăţi, năpăstuiţilor ! De eram între voi, nu aţi fi sărit aşa de nechibzuiţi în fărădelege. Mie mi s-au deschis ochii. Eu n-am nimic de jertfit.

AL ŞAPTELEA :
Răspunzi jurămîntului cu trei capete.

---

38 Evocarea acţiunii naturii este specifică descintecelor malefice. Vîntul ca forţă distrugătoare este un simbol al răului, care aici sugerează dezbinarea ţării din epoca medievală, dar apare şi ca o consecinţă nefastă a aşteptării, simbol al blestemului. Pe plan psihic, patima creaţiei îi uneşte în hotărire pe meşteri, dar desfăşurarea în timp, favorabilă meditaţiei face să încolţească remuşcarea şi aceasta îi apasă.

AL ŞASELEA :
Gîlca grumazului nu-şi găseşte astîmpăr. Cine nu simte nodul în gît ? Un nod care nu vrea să alunece ! M-am întors şi am înghiţit jurămîntul ca şi voi. Eu nu ştiu care va fi aceea ce întîi va veni, şi nici voi nu ştiţi. . . dar atît puteţi să ghiciţi de pe acum, că a Meşterului nu va fi.

AL CINCILEA :
O fi aceea pe care Dumnezeu o va voi.

AL ŞASELEA :
Iată — eu o văd venind.

TOŢI :
*(sar cu spaimă)*
Unde e ? Cine e ?

AL ŞASELEA :
Piept, linişteşte-te, faţă, nu te înroşi. Încă nu e nimenea. Cu frumuseţea încă neajunsă în amiaza vîrstei, în legănare dulce şi-n grozavă neştire — o văd venind aşa în închipuire . . . Oricare ar fi . . . soţie iubită . . . soră curată , . . fiică luminată. . . o văd apropiindu-se trupească adiere prin iarba înaltă. . . Care din voi se va atinge de ea ?

AL DOILEA :
Eu nu.

ÎNTIIUL :
Nici eu.

AL ŞAPTELEA :
Nici eu.

AL ŞASELEA :
Atunci, care ?

AL OPTULEA :
Nici unul.

AL ŞASELEA :
Şi jurămîntul ? Of, of ! Fireşte, acum aşa răspundeţi, căci suntem cu toţii în aşteptare, şi nehotărîrea clipei slăbeşte pofta de faptă. Dar mai tîrziu, cînd, desculţă şi nevinovată, jertfa va apărea din valul de iarbă, nouă vor sări dintr-o dată cu jind şi chiot mut.

AL OPTULEA :
A cui va fi ?

AL ŞASELEA :
A lui Manole nu. A unuia din noi, de bună seamă.

TOŢI :

*(ca într-o panică, urlă)*
Manole !

AL ŞASELEA :
Astă-noapte, cel puţin o dată, fiecare din noi a călcat jurămîntul. N-am ceară în urechi, nici sfînta Vineri nu m-a orbit, fiindcă i-am văzut ţîţele uscate. Toată noaptea v-am pîndit. Pe tine, frate, te-am auzit rugîndu-te : Doamne, soţiei plecate scoate-i în cale şerpii pădurii, să se sperie de tîrîtoarele galbene şi să se întoarcă acasă. Pe tine te-am auzit zicînd : Doamne, umflă cu înspumegare pîrîul, să se facă Argeş mare, să nu poată sora să treacă. Pe tine tot aşa : Pune, Doamne, arătare cu spadă de foc în uşa grajdului, să nu-mi vie fata cu ulciorul de lapte, iar tu ai murmurat la întîiul cântat : Opreşte-mi nevasta şi aţine-i drumul, prefăcîndu-te în fulger sau muscă rea, Doamne. În răscoala patimei toţi ne-am rugat, şi fiecare din noi a încercat să schimbe mersul pecetluit cu jurămînt al întîmplărilor.
De asemenea, şi eu zis-am : Nu mi-o lua, Doamne, că e mai frumoasă decît a tîlharilor de lîngă mine. Dac-o fi purces să mă înveselească, mai bine ia-i lumina pentru totdeauna, poteca să n-o mai găsească [39].

ÎNTÎIUL :
*(către al şaselea)*
Mai bine era să nu te mai fi întors, că tu ai adus duhul rău între noi.

AL DOILEA :
Suflarea neagră tot din pricina ta ne-a ameţit toată noaptea.

AL ŞASELEA :
*(cu un vaier)*
O, o, o ! Soţie care încă n-a născut. Soră curată. Fiică luminată. A cui va fi ? Numai a lui Manole nu. Jurămîntul a fost cursă.

TOŢI :
*(în panică)*
Manole ! !

UNUL :

---

39 O expresie a dramei de idei este conflictul dintre Manole şi ceilalţi meşteri, al căror exponent în această scenă este Al şaselea. Lupta împotriva remuşcării care încearcă să pună stăpînire pe ei îi face să fie plini de o asprime neclintită faţă de Manole şi hotărîrea sa de a-i uni prin jurămînt.

Cît timp trăiesc sub influenţa personalităţii sale artistice, ei i se supun. Scopul comun, făurirea operei, îi face să se simtă uniţi, şi abia după aceea hotărîrea luată determină tulburarea şi răsturnarea atitudinilor, cînd ea este retrăită pe planul conştiinţei, acel imperiu subiectiv de mare complexitate, unde ambiguitatea este posibilă. Meşterii uniţi prin jurămînt îşi trădează în somn gîndurile ascunse, adevărate viclenii, dar care sînt rezultatul dramei lor de conştiinţă. Ieşirea din criză ar fi posibilă prin dezicerea lor de insuportabilul sentiment al complicităţii, ceea ce însă nu este posibil pentru că li se opune Manole, de o neclintită îndîrjire faţă de hotărîrea luată. Criza de egoism din baladă îi este străină lui Manole ; în grandoarea sa de creator, ea îl diferenţiază de meşteri. Conflictul dintre Manole şi meşteri este axat în aceste scene, pînă la apariţia Mirei, pe contrastul dintre

esenţă şi aparenţă. între ceea "ce meşterii cred anticipat — Manole este un trădător — şi ceea ce constată în ultima instanţă — sosirea Mirei. între ceea ce este artistul creator, sincer şi dezinteresat, şi ceea ce vrea să pară cel de Al şaselea meşter pentru a se impune ; între un ideal sublim şi o acuzare meschină.

Aceste contraste expuse gradat sînt folosite de autor ca modalităţi pentru adîncirea simbolică a trăsăturilor de caracter, pentru a le diferenţia condiţia de existenţă. Artistul ap«re ca un om de excepţie, care trăieşte la o intensitate deosebită, iar executorul, ca un om comun, capabil şă'-şi trădeze interesele.

Unde stă ?

ALTUL :
Să stea cu noi.

ALTUL :
Să vie aici.
*(Pauză scurtă, toţi răsuflă adînc.)*

AL OPTULEA :
Mi s-a tras carnea din obraz. Nu,nu, nu mai pot !

AL ŞAPTELEA :
Încheieturile mă dor ca de apă cu zai. Mădularele nu se mai simt. Unde mi s-a scurs sîngele din trup ?

AL ŞASELEA :
*(cu răutate)*
*Ha* ! Pe Argeş în jos, pe un mal frumos.

AL NOUĂLEA :
*(cu un vaier)*
Soră curată ...

AL CINCILEA :
Fiică luminată . . .

AL ŞAPTELEA :
Faceţi ceva cu mine, că eu nu mai îndur aşteptarea.

AL ŞASELEA :
Smulge-ţi părul ! Sfarmă-ţi capul de copaci !

SCENA II
*(Manole şi ceilalţi)*

MANOLE :
*(vine încet de după ruini, obosit)*
M-aţi strigat ? V-am auzit certîndu-vă — sau numai mi s-a părut ?

AL ŞASELEA :
Nu vreau să mă numeşti rău, Meştere, şi bănuitor. Cînd tu apari, ei tac. Nu ştiu cum se face că veşnic eu trebuie să-mi deschid gura pentru nemulţumirea lor. Dacă ar fi mai îndrăzneţi, ei ţi-ar spune acum ce fiecare gîndeşte : că legămîntul făcut e nedrept. Folosesc deci prilejul chemării lor pentru a-ţi cere o desluşire.

MANOLE :
Cîte n-aş vrea eu singur să-mi lămuresc din toate cîte în jurul nostru se petrec ! Vă este îngăduită orice întrebare.

AL ŞASELEA :

Manole, de cînd te munceşti cu gîndul jertfei ?

MANOLE :
Nu iau măsuri fără de lungă chibzuire. Vedeţi şi în asta un rău ? Nu voi tăgădui că jurămîntul l-am cumpănit îndelung, mult înainte de a vi-1 cere.

AL ŞASELEA :
Nu-i aşa ? Zidari, eu ce vă spuneam ? gura păcătosului adevăr grăieşte. Zidari, el a ştiut dinainte, prin urmare în jurămîntul cu care punem totul în joc n-am intrat cu aceeaşi putinţă de noroc.
(*Murmur între zidari.)*

MANOLE :
Asemenea grea hotărîre trebuia luată numai după lungă chibzuire. Puteţi să mă bănuiţi de îngrijorare, dar nu de viclenie.

TOȚI :
*(sar la el)*
Soţia ta ştie că nu trebuie să vie.

AL ŞASELEA :
Ai făcut jurămîntul, dar ai ascuns jertfa. Unde ţi-e femeia cu cîrpă galbenă şi picioare subţiri ? A încetat dintr-o dată să mai vie să-şi vadă ziditorul de biserici ? Stă în pridvor şi aşteaptă nepăsătoare trecerea furtunii de-aici, a micii furtuni de pe mormîntul domnilor ! !

MAI MULŢI :
Jurămîntul e desfăcut.

AL CINCILEA :
În noi a fost adevăr, în tine minciună !

AL ŞAPTELEA :
Un nod care singur s-a dezlegat, cuvîntul dat e fără preţ şi fără urmări !

AL OPTULEA :
Ai voit să ne prinzi în cursă ucigaşă.

MANOLE :
*(cu resemnare)*
De la o vreme, ca o tulbure şi largă apă ne desparte, şi totuşi v-am întins pînea de pe un ţărm pe celălalt ţărm — şi pînea v-am dat-o nici mai uscată, nici mai grea de neghină. Am împărţit cu voi cortul. Am împărţit cu voi focul care ne-a încălzit şi tot aşa jurămîntul care ne-a îngheţat. Aş fi putut să vă înşel ? Poate [40]. Dar nu tot aşa de uşor poţi să înşeli pe Cel-de-Sus, care, uitîndu-se prin noi ca

---

40 Sinceritatea Meşterului Manole ne face să trăim împreună cu el zbuciumul creatorului de artă care încearcă să-i convingă pe colaboratorii săi de profunzimea propriilor sale viziuni. Drama sa este cu atît mai convingătoare pentru spectatori, cu cit intenţiile sale bune sînt răstălmăcite de ceilalţi zidari. Argumentul lui Manole cu privire **la** condiţiile iden- tice de existenţă — simbolic redate prin „pînea'" şi „cortul* împărţite în mod egal — generozitatea sa de artist care i-a ridicat şi pe ei la înălţimea idealului şi a aspiraţiilor sale, la „focul" care i-a încălzit, cît şi intransigenţa în faţa „jurămîntului" scot în evidenţă şi mai mult contrastul dintre ei. Voinţa de a crea este mai puternică în el, îi cere întreaga fiinţă. Doar el se înalţă prin faptele şi atitudinile sale la înălţimea titanică de artist creator.

prin ferestre deschise, toate le ştie. Iar jurămîntul acesta n-a fost făcut pentru noi, ci pentru El.

TOŢI :
*(cu strigăte)*
Minciună ! Minciună !

UNUL :
Nimic nu mai credem.

AL ŞASELEA :
Prin legămînt ne-am hotărît pentru pierdere, dar la cîştig n-am gîndit. Pierderea am vedea-o, clar dobînda nu[41] .

MANOLE :
Înfăptuirea ar fi cîştig prin ea însăşi.

ALTUL :
Ne-ai ispitit să facem moarte !

ALTUL :
Pentru zidurile tale.

AL OPTULEA :
De trei zile capul mi se învîrte nebun. Care va fi ? Am iscodit numărul stelelor din găinuşa de aur : care va fi ? O, cît am suferit vîrtejul nehotărîrei, şi totuşi m-am învins. Şi aşa şi el, şi el, aşa toţi, pentru ca acum să aflăm că tu ai stat între noi umbră nedreaptă !

MANOLE :
Ce vieţi ? Să strig tare spre miazăzi :Doamne, adu-o ? ! !

AL ŞASELEA:
Şi dacă ai striga, tot au te-am crede.

TOŢI:
Nu te-am crede !

UNUL :
Jurămîntul tău a fost minciună.

TOŢI :
Minciună !

MAI MULŢI:
Ne-ai ispitit să facem moarte !

ALŢII:
Moarte !

---

41 Contrastul dintre adevăratul creator de artă şi meşteri este determinat şi de scopul care, deşi unic — făurirea operei — în final relevă atitudini diferite. Manole este animat de un ideal înalt, cu funcţie social-utilă, în timp ce meşterii îşi urmăresc şi interesele particulare, realizarea unui cîştig.

ALŢII:
Să ucidem iubire !

UNUL:
Pentru zidurile tale !

ALTUL :
Pe care nici dracul, nici cerul nu le vrea !

UNUL :
*(scuipă la picioarele lui Manole)*

TOŢI :
*(scuipă la fel)*
Cum ne-ai dorit-o, aşa să ţi se întîmple . . . Cum ne-ai înşelat, aşa să fii înşelat.

AL ŞASELEA :
În sfîrşit, putem pleca [42] !
*(Mira se apropie din fund)*

SCENA III
*(Aceiaşi, Mira)*

AL ŞASELEA :
*(o vede)*
Vine. . . La bătaie de-o suliţă. . . o cîrpă galbenă. Vine femeie din miazăzi...
*(Pe feţele celor nouă — uluire.)*
Fraţi zidari ... Nu, eu nu ! Manole !

MIRA :
*(soseşte, răsuflă grăbit, cu un surîs speriat)*
Bună dimineaţa, noua ucigaşi. Şi cu Manole zece. . .

CEI NOUA :
*(şi-apleacă frunţile)*

MANOLE :
*(o priveşte înlemnit şi nu mai gîndește)*

MIRA :
Bună dimineaţa, voinicilor, nu-mi răspundeţi nici unul ?
*(se duce la al treilea, fostul călugăr, şi-l apucă uşor de barbă)*
Nici tu nu-mi răspunzi ?
*(nedumerită, priveşte spre toţi, îi înfruntă mai mult întrebător decît din convingere)*

---

42 Starea de tensiune, declanşată de aşteptare, duce la ostilitate şi dezbinare, încît însingurării lui Manole i se opun cei nouă zidari. Urmărind psihologia celor uniţi prin jurămînt, Lucian Blaga relevă dependenţa celor nouă meşteri de personalitatea artistică. In timp ce meşterii caută un nou suport pentru decizia luată şi-1 încolţesc pe Manole, acuzîndu-1 de Înşelăciune, doar acesta se dovedeşte loial jurămîntului făcut, îs exasperarea lui de om cinstit, respinge cu disperare aouzaţiile ce i se aduc. Autorul a găsit soluţia adecvată pentru ari convinge — apariţia Mirei.

V-am adus vin, să vă lumineze pe dinăuntru. . . bărbaţilor negri, sălbaticilor ! Luaţi şi beţi. Şi pîne albă v-am adus, să vă abat înspre gînduri mai bune. De ce nu răspundeţi ? Aşadar, totul e adevărat ? Vă este cugetul încărcat şi staţi în ruşinare. Unde-i omul pe care l-aţi prins ? Am venit să fiu mărturie acestei întîmplări neomeneşti. Se pare că stareţul Bogumil n-a minţit. Nu-mi răspundeţi ? Altădată venind, bucuria nu era numai a Meşterului, ci şi a voastră. Ochi de sfinţi aveaţi, şi-acum feţe de ucigaşi. Numai barda vă lipseşte, sîngeroasă, din mîni păcătoase. Stareţul mi-a spus credinţa ce umblă printre oameni, îndemnul lui şi hotărîrea voastră, dar totul e aşa de neomenesc, că nu e cu putinţă . . . De ce tăceţi ? Nici unul încă nu m-a privit în ochi. N-am crezut — şi totuşi am venit, am venit să împiedic asemenea faptă[43] !

MANOLE :
*(cere-şi strînsese numai braţele de coaste, şi le lăsă să cadă neputincios)*

MIRA :
*(către Manele)*
Meştere, rău ai fost sfătuit. Vrei să schimbi pravili scrise cu fulger — ca să izbuteşti în meşteşug ? Nu-ţi poate fi spre bucurie că sunt aici.. . o noua piedică în planurile voastre, — dar crezi că poruncile de dincolo au devenit de prisos din pricina prăbuşirilor de-aici ?
*(către zidari)*
Şi voi ? Nu m-aţi aşteptat. Ce feţe aveţi! Parca aţi ieşit din groapă. Tu eşti pescarul ? Tu eşti ciobanul ? Tu eşti călugărul ?

AL TREILEA :
*(apleacă fruntea)*

MIRA :
Unde ţi-e lucirea din ochi ?
*(către toţi)*
Tot a pierit din oasele voastre : carne, lumină, suflet şi voinicie . . . Nu aşa . . . Tristeţea e păcat, încruntarea de asemenea, aşa nu-mi place să vă văd . . .
*(apucă pe unul de bărbie şi îi îndreaptă capul)*
Înalţă capul ăsta greu. . . Şi tu. . . Şi tu ! Gurile sunt strîmbe şi nu mai au puterea să rîdă. . . Altădată se lucra aici cu zumzet, ca într-un stup . . . Fără rost, dar se lucra. Acum sunteţi albine ameninţătoare într-un stup mort . . . Gîndul morţii a schimbat sîngele vostru în venin. În adevăr, oameni şi creştini, v-aţi putut gîndi ? Astăzi, cînd toată lumea e creştină, aţi voit cu tot dinadinsul să . . . Astăzi, cînd nu mai este păgîn şi pînă şi copacii şi dobitoacele sunt creştine ? Şi adică ce fel ? V-aţi gîndit să prindeţi vreun biet rătăcit prin păduri şi să-1 clădiţi în zid ? ! Au cum ? Să mergeţi în munte şi să furaţi din turmă vreun cioban neştiut şi să-1

---

43 Mira, ia seninătatea şi puritatea ei de femeie înzestrată cu o sensibilitate deosebită, interpretează reacţiile celor din jui şi intuieşte astfel dezbinarea care există între meşteri şi soţul ei. După concepţia populară, există o concordanţă între frumuseţea morală şi fizică a omului. Ca şi în balada *Toma Alimoş,* intenţiile bune sau rele se pot citi de pe faţă. astfel încît ea îi vede pe meşteri in adevărata lor înfăţişare de „ucigaşi".

Prin ea, Lucian Blaga a creat un simbol al femeii ideale. Ea este' capabilă de sacrificiu pentru a împiedica moartea unei alte fiinţe.

In contrast apare imaginea stareţului, ca întruchipare a răului. Originalitatea lui Lucian Blaga în prezentarea stareţului Bogumil constă şi în faptul că îl înfăţişează pe acesta ca nefiind străin de sacrificiul Mirei. El este autorul moral al apariţiei ei. Mira i se opune şi doreşte să se împotrivească atît îndemnului venit din partea stareţului, cît şi hotărîrii meşterilor, întrucît acestea sînt împotriva eticii populare, sînt inumane şi, ca atare, de neacceptat pentru ea care este un izvor al vieţii şi al optimismului pentru cei din jur.

zidăriţi între cărămizi ? Aşa răi cum sunteţi, aţi fi fost poate în stare să ispitiţi între voi vreo băciţă trecătoare, şi în loc s-o iubiţi — s-o închideţi subt piatră şi var ? ! Copii sălbatici şi fără de veselie, copii bătrîni şi încruntaţi. . . Ei, nu ! *(către unul)*
Ridică şi tu fruntea asta de plumb !

TOŢI :
*(rămîn neclintiţi, cu feţe de morţi)*

MIRA :
*(se uită la ei, şăgălnicia ei speriată se schimbă în fior, cu un ţipet)*
Meştere !

MANOLE :
*(Mare şi sinistru, s-azvîrle între ei, răstoarnă în mişcare vreo trei zidari, ceilalţi se dau înapoi în cerc, după obiceiul lupilor. El îşi prinde soţie* de *mînă şi vrea* s-o *smulgă dintre ei..)*
Mira !

MIRA :
Acum ştiu tot.

MANOLE :
Nu ştii încă nimic,

MIRA :
El singur e de vină : duhuL care la toate relele împinge, stareţul Bogumil ! ! Mi-a spus că aici trebuie să se facă moarte de om, că biserica nu se va înălţa pînă cînd nu se va zidi în ea viaţă de om. Făcea spume la gură stareţul şi bolborosea . . . Şi eu am stat la gînduri şi n-am crezut . . . Dar o nelinişte m-a cuprins — şi iată, am venit să vă opresc. . . Din tăcerea voastră am înţeles că e adevărat. . . Meştere, aici vreţi să jertfiţi un om pentru ziduri. . . El v-a îndemnat la rău. E o crudă nebunie. . . Acum ştiu, nici o îndoială nu mai este . . . Voi rămînea aici şi n-am să îngădui stingerea omului, că omul nu-i o luminare de stins cu două degete muiate în apa spurcată a gurii. . .

MANOLE :
*(strigă sfîşietor)*
Mira, nu, nu, nu ! Nu se poate, Mira ! De ce ?

MIRA :
Ce e, Meştere ?

MANOLE :
Mira, nu se poate ! . . . Vreau să fie numai vis rău. . . Vreau să mă trezesc. Mira, cine te-a chemat ?

MIRA :
Nimenea nu m-a chemat. Nimenea nu m-a oprit. Am venit !

MANOLE :

Mira — pleacă.

TOŢI ZIDARII :
*(îl ţintuiesc cu privirile şi fac un pas, încercuindu-i)*

MANOLE :
*(se încruntă cu ură)*
În lături, tîlharilor ! !

ZIDARII :
*(îl privesc lung, nu se mişcă)*

AL ŞASELEA : Un jurămînt s-a făcut între noi

MANOLE :
*(ca sugrumat)*
Da, un jurămînt — Mira,rămîi.

MIRA :
Rămîn, fireşte că rămîn, de aceea am venit, ca să stau . . . Dar nu ştiu, astăzi mă priviţi aşa de ciudat . . . Parcă Dumnezeu s-a întors acum cu spatele către noi şi stăm în umbra lui. Şi nu mai ştim ce este, şi nu mai ştim încotro. O schimbare s-a petrecut. . . Uite, feţele voastre ! E o întrebare şi o spaimă în toţi. . . Între tine şi ei s-a sălăşluit gîndul morţii.

MANOLE :
*(istovit)*
Da, Mira, între noi s-a sălăşluit gîndul. Şi poate nu mai stăm în faţa lui Dumnezeu, ci în umbra lui. Şi nu mai ştim ce e. Şi am pierdut orice rost şi nu mai ştim încotro. Pleacă, Mira. Lasă-ne să ne sfîşiem singuri aici.

ZIDARII :
*(fac iarăşi un pas, încercuindu-i)*

MANOLE :
Nu, Mira, acum să rămîi, acum să nu mai pleci. Ziua nor nemişcat, noaptea sul de foc — un jurămînt stă veşnic văzut.

MIRA :
Meştere, luminează-ţi fruntea. Şi voi, zidari,de asemenea. N-am venit să vă văd înnoraţi. Am
urcat să văd suflete bune. Primăvara pînă sus în plai a ajuns, lîngă voi nu s-a oprit ? Meştere, ce
te-a orbit că nu mai vezi ? Cine a jurat?
(se *apropie de întîiul)*
Şi tu, ciobănaşule ? Şi tu ai jurat ? În loc să fii vesel. În loc să umbli prin păduri fără griji. Cazi în rătăciri.

ÎNTÎIUL :
*(apleacă fruntea)*

MIRA :

Te dezleg de jurământ .Pe toţi vă dezleg. Sau vă închipuiţi că e lucru uşor să —
(*către al treilea)*
Şi tu ai jurat ?

AL TREILEA :
*(apleacă fruntea)*

MIRA :
Ei, asta-i ! Poate v-a vrăjit cineva de v-aţi pierdut cugetul. Sunteţi deocheaţi de vînt; sau de pădure. V-a scuipat fiară călătoare.

MANOLE:
Vîntul sunt eu. Fiara călătoare a ieşit din visul bisericei.

MIRA :
Manole, viaţă de om în ziduri nu veţi clădi. Voi da de veste în vale să nu se apropie nimenea de voi, că sunteţi porniţi spre ucidere. În felul acesta slava bisericii nu o vreau. Manole, mă voi ruga de tine trei zile — să vii acasă. Cu braţele te voi încinge : să laşi biserica. Astăzi şi încă puţină vreme să te mulţumeşti cu mine, că mai tîrziu, răbdarea totul învinge.

ZIDARII :
*(se apropie încă un pas)*

MANOLE :
Înapoi tîlharilor
*(Se reculege)*
Un jurămînt ne-a-nţepenit aici pentru totdeauna. Şi priveşte în sus, înălţimea cu nici un răspuns nu se îndură. Şi te uiţi în jos : fără scăpare, împresuraţi de soartă şi ură.

MIRA : — Nu — nu — ! Meştere, ce te-a orbit că nu mă mai vezi ?Ce te-a asurzit că nu mă mai auzi? Manole, ai mai văzut minuni înălţate pe moarte ? Între noi toţi un gol s-a căscat — şi întru mare ameninţare ne-am pironit locului. De ce taci [7] De ce tăceţi ? Unde vă uitaţi ? La ce priviţi ?

TOŢI :
*(tac)*
MIRA : Manole, din răsuflarea ta lungă ghicesc adincimea durerii şi puterea cu care te stăpâneşti. Ai sugrumat în tine glas ridicat din inimă, şi într-o clipă de deznădejde aţi voit să încercaţi ce nimenea n-a mai încercat. Vreţi să faceţi negru din ce-i alb ? Vreţi să tociţi tablele de pe munte ? Vreţi să înnăbuşiţi poruncile ce ni le cântă tot sîngele din trup ? Nu, nu se poate ! Cine v-a înnebunit ? De ce nu-mi vorbiţi ? Uite, vreau, răspundeţi-mi că v-aţi redobîndit cealaltă hotărâre, şi atunci vă iert!

AL ŞASELEA :
Un om sau biserica ? Ce e mai mult ? Omul e ceea ce suntem, bun sau netrebnic, fiecare — lăcaşul e ceea ce unuia singur îi e dat să înfăptuiască pătruns de cea mai înaltă taină cerească [44] !

---

44Prin această replică nu se pune în cumpănă în general .omul" sau „opera" de artă, întrucît, în această relaţie, omul, viaţa însăşi este superioară şi nimeni n-are voie să se pronunţe împotriva vieţii. Din context ştim că in cumpănă se pune

MIRA :
Cine a luat hotărîrea ? Tu, Manole ? Dacă eşti tu —
*(se întoarce către zidari)*
Dacă e el, voi sunteţi nouă, şi—l puteţi opri. Aşa cum staţi acum, zid în jurul nostru — îl puteţi împiedica !
*(aşteaptă puţin)*

AL ŞASELEA :
Un jurămînt s-a făcut,

MIRA :
Manole, ei sunt — ei vor — tu eşti singur, dar tu ai puterea cuvîntului. Înmoaie-le cruzimea şi întoarce-le drumul, înduplecă-le îndîrjirea şi zădărniceşte-le ţinta. Sau poate...
*(cu spaimă duce mîna la gură)*
Sau poate — aţi şi clădit pe cineva în zidul de aci ?
*(strică)*
Meştere, sloboziţi-l. . .
*(vrea să meargă la zid)*

MANOLE *:*
*(o ţine)*
Nu, Mira, nu !

MIRA : Mi s-a părut un vaier din zid —
*(strigă)*
Meştere ! Poate-aţi prins pe cineva şi l-aţi legat în pivniţă. Lăsaţi-mă ! Cine e ? Vreun cioban a fost. Cine e ? Vreun călugăr a fost. Cine e ? Vreo femeie în trecere aţi răpit. Glasul s-a auzit. Manole, izbăvind fiinţa închisă, pe mine mă izbăveşti. Cărămida o strînge peste piept şi nu mai găseşte aer. Ochiul vostru nu s-a înfricoşat ? Lăsaţi-mă să-i deschid. Ea a plecat poate să ducă vreo veste şi voi aţi silit-o să intre în zid.

MANOLE :
Mira — nimenea nu e închis.

MIRA :
Atunci, ce e ? Ce umbră s-a coborît peste noi ? Cine a îndrăcit privirile ? Ce plumb s-a strîns în jurul picioarelor ? Ce vrăşmăşie întunecată şi împotriva cui a închegat lanţul lor — pe care nimenea nu-1 poate sparge ? Manole, tu eşti astăzi cum niciodată n-ai fost. Ce duh stăruie între noi că nu putem întinde mîni de lumină unul spre altul ?

MANOLE :
*(se sufocă)*
Vorbiţi — voi.

---

iubirea faţă de soţie — care devine o piedică în înfăptuirea operei artistice — şi menirea sa de artist. Iubirea îl absoarbe pe Manole şi- îl face inapt să-şi îndeplinească menirea de artist. Voinţa de a crea, ca o demonstraţie de depăşire a propriei condiţii, este superioară pentru creatorul de artă. Lucian Blaga o soluţionează într-o formă elevată prin metafora „femeie-biserică" cu sensul contopirii celor două idealuri ale lui Manole. Opera implică frumuseţea şi măreţia unică a Mirei, prin care ea trăieşte mai departe.

UNUL :
Tu să vorbeşti că a ta a fost patima de a clădi

MIRA :
*(nespus de rugătoare)*
Manole

MANOLE :
N-am prins pe nimenea A mea a fost patima, eu am fost al pătimei, eu am fost. Nu, n-am prins pe nimenea. Vai noua, Mira, biserica s-a tot prăbuşit — cu cît se prăbuşea — patima creştea. Eu nu ştiam. Cineva ne-a încercat. Acum e totul. . . dă-mi mînile tale, Mira.
*(îi ridică mînile şi-şi îngroapă faţa în ele, se scutură)*

MIRA :
*(îl mîngîie pe cap)*
Meşterul meu, Păr negru. Cap fierbinte.

AL ŞASELEA :
Cu amin şi cu capete plecate, un cuvînt ne-am dat toţi aici. Aşteptarea şi suferinţa pe toţi ne-a secat. Cîrtind am greşit, dar tu ne ierţi, că totul e de înţeles. Greu e pentru tine, Meştere, dar nici pentru noi nu e mai uşor.

MANOLE :
*(ridică fruntea, se uită nesigur în jur)*
Fraţi zidari, luaţi piatra cea mai grea, loviţi-mă, aici, în creştet, nu pot. Despicaţi-mi ţeasta asta osîndită să rămînă pămînt sterp.

AL ŞASELEA :
Cuvîntul lui Vodă am dat. Şi-un legămînt am făcut sub privirile Ziditorului.

MANOLE :
*(se ridică enorm spre el)*
Privirile lui crezutu-le-am scut! În lături !
*(nici unul nu se mişcă)*

MANOLE :
*(slăbeşte)*
Mira, slăbesc din toate încheieturile !

MIRA :
Unde-i omul pe care l-aţi prins ? Lăsaţi-mă. Vreau să-1 văd.

ZIDARII :
*(s-adună, fac zid în jurul ei)*

MIRA :
Meştere, deschide-mi drum. Slugile tale nu sunt în toane azi. — Pe bătrîn l-aţi prins, pe Găman. De cînd a plecat cu voi în noaptea ceea tîrzie, el nu s-a mai întors. Unde-i Găman ?

MANOLE :

Nu, aicea nu e nimenea prins.

MIRA :
Pe bătrîn l-aţi clădit. Ce înseanmă sudoarea de pe fruntea voastră ? Pe Găman l-aţi zidit. . .

MANOLE :
Găman— nu e aici.

MIRA :
Am auzit vaier în zid. Acum n u mi s-a mai părut. Am auzit vaierul.

MANOLE :
Nici un vaier n-ai putut s-auzi, Mira, fiindcă . . . totul e numai . . . linişteşte-te, Mira. Tu ai venit să scapi un om de la moarte . . . astfel sufletul tău se vădeşte cel mai curat[45]. Te potriveşti în ceruri şi te-ai rătăcit între noi, oameni de glumă rea. Mira, ce să-ţi mai spun ? De-atîtea ori ai fost căprioară neagră cînd suiai drumul la noi. De-atîtea ori ai fost izvor de munte cînd coborai de la noi. Acum eşti aici încă o dată : nici căprioară, nici izvor, ci altar. Altar viu între blestemul ce ne-a prigonit şi jurămîntul cu care l-am învins[46] .

MIRA :
*(cu o rază de înseninare)*
Manole, nu prea înţeleg ce vorbeşti. Totul e numai o glumă şi aţi învins blestemul ?

MANOLE:
Întreabă zidarii și atunci facă-se voia lor.

ZIDARII :
(*sentenţios)*
Blestemul e biruit!

MANOLE:
*(și-adună puterile pentru, ultima încercare, apoi, cu înseninare neomenească)*

---

45 Actul sacrificiului are menirea să îmbuneze forţele potrivnice, demonice. Iar pentru a le constrînge voinţa, obiectul sacrificiului trebuie să îndeplinească anumite condiţii. In cazul lui Manole, fiinţa care urmează să fie sacrificată trebuie să fie un exemplu de puritate şi frumuseţe, să dispună de calităţi care, prin contaminare, să fie transpuse în opera de artă. Dintre personajele feminine apropiate meşterilor, doar Mira îndeplineşte aceste condiţii, întrucît întruchipează un ideal de frumuseţe fizică şi morală, ceea ce îi conferă strălucire şi seninătate şi o face superioară celorlalte femei. Totodată, Mira este cea mai iubită dintre soţii, pentru că Manole este nu numai o personalitate artistică de excepţie, ci şi ca om o fiinţă superioară, fiind mai interiorizat, mai profund în gîndire şi sentimente.

46 Limba folosită de Lucian Blaga este poetică. Ea implică sensuri metaforizate care dau textului o aură lirică. Astfel „căprioara neagră" — simbol al frumuseţii pădurilor autohtone, „izvor de munte" — simbol al purităţii şi izvor al vieţii. Aceste metafore-simbol conturează în esenţă trăsăturile de caracter ale personajului care, prin fapta şi atitudinea sa în raport cu jertfa, dobîndeşte o nouă calitate unică, devine „altar viu", cu sens de „piatră de hotar" între bine şi rău, între viaţă şi moarte. Vedem că autorul investeşte materialul de construcţie cu anumite valori exprimate în sensul metaforic al limbii. După T. Vianu „... foarte multe din operele omului folosesc o materie care a primit o primă formă (...). Intre starea lor naturală şi forma operei s-a introdus o primă lucrare de informare. Sensul acestei prime lucrări este să facă materia operabilă, adică s-o facă receptabilă pentru forma definitivă a operei". (Vianu, T., *Opere, 7,* 1978, p. 539). Dar Lucian Blaga urmăreşte un numai o pregătire tehnică, ci îşi înzestrează materialul de construcţie, — prin prezenţa Mirei ca „altar" — cu un anume sens. Din acest moment materia este înzestrată anticipativ cu un conţinut determinant pentru încheierea operei. In desăvârşirea ei, opera îi integrează pe ambii soţi încă din acest moment, prin generozitatea lor umană. Pentru împlinirea menirii lor, ambii sînt capabili de autosacriiicare în dăruirea lor reciprocă, ce devine un act social — o moarte eroică pentru binele omenirii, înfăptuit printr-o operă de cultură.

Cumpăna voastră nu se mai clatină. Limba stă neclintită. Numai stînga cântarului meu cade-n prăpastie fără fund. Încă o dată a hotărît nenorocul [47]. Priveşte zidurile, Mira. Aceste ziduri crescute nu se vor mai prăbuşi. În cîteva zile şi nopţi biserica va fi întreagă şi va străluci între munţi, împrăştiind din coperişe soare pentru toţi muritorii.

MIRA :
*(cu bucurie)* Aşa — Manole — însenineazăte, Manole.Zidurile nu mai cad ? În adevăr zidurile nu mai cad ?

MANOLE :
*(pierdut)*
Nu, zidurile nu mai cad.

MIRA :
Manole, biserica e primită ?

MANOLE :
Pe la Sîmpetru va străluci şi clopote va avea.

MIRA :
Pe la Sîmpetru ? Clopote . . . Cel mai mic cu vreau să-l trag mai întîi. Într-o duminecă mă voi sui să-l trag la întîia Liturghie.

MANOLE :
Tu, Mira, tu. Dar cum pe cel mare îl voi trage eu, pe cel mic nimenea nu-l va auzi.

MIRA :
Vezi, tu — totdeauna eşti aşa — numai glasul tău să se audă. Numai tu. Totdeauna tu.

MANOLE :
Al tău va fi atît de curat că numai în cer se va auzi.

MIRA :
Da ? Atunci, cu atît mai bine. Cine-1 va auzi ? Îl va auzi mama care a fost, şi copiii noştri cari vor veni. Manole, ce bucurie ! În sfîrşit, zidurile nu mai cad. Şi n-aţi clădit pe nimenea în ele ?

MANOLE :
Nu, Mira, nu. Ştiam că vii speriată, ştiam că vii purtînd grija altor vieţi. Şi atunci am glumit, făcînd pe bărbaţii sălbatici. Povestea cu jertfa omenească — e numai aşa — un joc. Un joc de albă vrajă şi întunecată magie, pe care-1 vom face cu tine.

MIRA :

---

47 Cele două ipostaze ale personalităţii lui Manole — artist creator şi soţ iubitor pe care este axată drama de conştiinţă — îşi găsesc aici deznodămîntul tragic. Soţul îşi sacrifică Iubirea pentru afirmarea sa artistică. In evoluţia piesei, acesta este un alt moment al dramei de conştiinţă, mai profund şi cu consecinţe grave, intrucît „nenorocul" se îndreaptă împotriva integrităţii umane a artistului. Renunţarea la Mira ar însemna renunţarea la demnitatea sa de om. Dar Manole o abandonează doar exterior, fără să se desprindă în sinea sa, de fiinţa iubită încît autosacrificiul său constituie o consecinţă firească în evoluţia ascendentă a dramei,

Cu mine ? — nu înţeleg. — Cu mine ?

MANOLE :
*(cu glas ireal)*
Cu tine, fiindcă tu eşti aici— din întâmplare. Şi-apoi, aşa se şi potriveşte. Fiindcă între noi toţi şi toate tu eşti cea mai pornită spre joc.

MIRA :
*(cu oarecare nedumerire)*
Bine !
*(se uită cu o ochire spre soare)*
Dacă nu e prea tîrziu. . . că vreau să mă întorc înapoi încă înainte de a se face amiază . . .

MANOLE :
Mult nu e de atunci, îţi aminteşti, Mira,— o dimineaţă ca asta era. Cînd ne-am întîlnit cu stîngăcie întîi, am fost aproape numai copii şi-am început î n neştire să ne jucăm de-a viaţa.
Acum tot aşa ne vom juca de-a moartea. Atunci te-am culcat în iarbă, acum te voi culca în zid. Tu trebui tot timpul să zîmbeşti şi, chiar, de va fi rece zidul, să te sileşti să glumeşti. Să pară în adevăr că moartea e un joc. Căci, vezi, blestemul de care vorbirăm îl învingem c-un joc [48].

MIRA :
Biserica va sta. Manole, tu o să-ţi culci capul pe trepte, şi poate ai s-o iubeşti mai mult pe ea decît pe mine. Dar n-are a face. Eu ce va trebui astăzi să fac? Să-nchid ochii, să mă rog, să tac[49] ?

MANOLE :
Nimic ce n-ar fi firesc. Doar să înduri ce vom face cu tine.

MIRA :
Mi-e îngăduit să rîd tare ?

MANOLE :
Asta nu. Fiindcă m-ar turbura şi mi-ar abate gîndul în altă parte. N-aş mai şti ce trebuie să fac, şi mîna mi-ar tremura. Va trebui să fim cu luare-aminte, ca într-o slujbă în faţa pristolului. Dacă-nchizi ochii e bine. Dacă zîmbeşti de asemenea e bine.

---

48 In viziunea despre „joc" ca o atitudine a omului, Lucian Blaga este influenţat de JY. Schiller, care o considera cea mai umană stare a omului, suăţinînd : „Omul e în chip deplin om nuinai cind se joacă'*. Astfel întregul edificiu, atit ■al artei estetice cit şi al artei vieţii, trebuie fundamentat pe acest principiu. (Friedrich Schiller, *Scrisoarea 15,* p. 71, în : Vianu, 1., *Istoria esteticei de la Kant pină azi in texte alese,* Bucureşti, 1934, pp. 79—80). Estetica moderna preia această teză a lui Schiller cu privire la cauzalitatea artistică. După Herbert Spencer, arta şi jocul sînt luxul vieţii *(The Principie* oi Psycholoyy,* 1870—1872, voi. 11, p. 533). Tudor Vianu se ocupă de această problemă în *Joc, expresie fi artă,* unde în concluzie spune : «Activitatea artistică nu este o ejaculare amorfă, ci o lucrare structurată, călăuzită de un scop valorificat în toate amănuntele realizării-. Artistul nu creează orice, ci tocmai opera lui. Teoria artei ca joc mi se pare, din toate aceste motive, una din cele mai puţin psihologice pe care le-a produs speculaţia mai nouă". (Vianu, T., *Opere,* 7, *Studii de estetică,* Bucureşti, Edit. Minerva, 1978, p. 526).

49 Iubirea Mirei este la fel de profundă ca şi cea a lui Manole pentru ea. Măreţia caracterului Mirei se relevă şi prin generozitatea ei. Acceptă contopirea celor două idealuri ale artistului, femeia-biserică, este gata să se sacrifice, iar în dăruirea ei îşi depăşeşte propriile porniri iniţiale, primare şi îşi impune o atitudine elevată, detaşată de orice sentiment de egoisnn, încît îşi completează şi îşi ajută efectiv soţul în atingerea perfecţiunii.

MIRA :
*(ca un copil)*
Am să mă joc cu voi cum doriţi.— Dar ăştia să nu se mai încrunte că-mi pierd orice plăcere. Parcă şi sprîncenele le-au mai crescut peste uitătura piezişă.

MANOLE :
Zidari, aţi auzit ? Încruntarea s-a sfîrşit. Acum începe partea luminei. Închipuiţi-vă copii— cu treizeci de ani înapoi, închipuiţi-vă în trecut — cînd clădeaţi biserici din nisip ! Luaţi uneltele, pregătiţi ţărîna şi tot ce e de pregătit !

ZIDARII :
*(se pun în mişcare)*

MANOLE şi MIRA :
*(se privesc lung)*

MIRA :
Ah, cum m-am speriat ! La început nu prea crezusem stareţului, pe urmă am stat în nedu-
merire, apoi, fără să-mi dau seama de ce, mă luase spaima.Şi am venit într-o fugă. Nu m-am odihnit nici la stîlpul întîi de hotar, nici la al doilea, Uite cum îmi bate inima.

MANOLE :
*(o mîngîie)*
Suflet bun şi înalt eşti tu.

MIRA :
Eu glumesc des, dar cînd glumesc alţii cu mine nu prea înţeleg. Poate sunt cam prostuță.. . dar las', că rîd ţi eu odată de voi[50].

MANOLE :
*(pierdut)*
Da, să rîzi. . . Să scorneşti odată ceva grozav, bunăoară. . . dar nu, gîndeşte-te singură.

MIRA :
Las'. O să fac şi eu să vă bată inima la fel. Şi mai ales a stareţului,
*(copilăros)*
Să plesnească.

MANOLE:
Ochii îţi sunt încă plini de nelinişte. În degete îţi lăcrimează inele de fier. Mira, ceasul — acesta ar trebui — să-ţi fie scump cum altul nu ţi-a fost, fiindcă — fiindcă — mă vezi şi te văd. — Priveşte soarele şi tot ce se poate privi.

---

50Lucian Blaga utilizează ideea lui Schiller despre „joc" într-un text poetic original, ca expresie a atitudinii umane a lui Manole, omul cu calităţi superioare de artist ca nu acceptă cruaimea primitivă, ci conjugă jertfa cu motivul jocului pentru a transpune totul pe un plan al liniştii interioare, da necrezut, a Meşterului, atît da necesară creaţiei. Fără putinţă de împotrivire, faptele se desprind de la siae din interisi-**нî** artistului, pornind din straturi organice originare, dufă uii fal de a fi profund şi firesc al neamului său. ***ta*** at-itudj.uea.sa, Mira este de o seninătate naturală ce-i străbate toată fiinţa şi se comunică mediului înconjurător. In simplitatea ci fisească, fără să urmărească scopuri care s-o depăşească, fără să fie prăpăstioasă, transformă atmosfera dramatică în una familiară, făeînd să triumfe viaţa asupra morţii după o bine statornicită înţelepciune populară. Astfel motivul joctalui restabileşte atmosfera de existenţă organică a spiritualităţii umane.

MIRA :
Ah, şi picioarele cum îmi tremură ! Tot trupul îmi tremură ca o apă — şi de spaima curmată, şi de bucuria că nu e nimic. Altădată să nu mai glumiţi cu atîta cruzime !

MANOLE :
Nu, altă dată — nu mai . . .

MIRA :
De obosită abia mă mai ţin.

MANOLE :
*(o mîngîie)*
Viaţă fără pereche eşti. Trup tînăr. Sînge fără păcat. Ochii aceştia au fost făcuţi să se bucure de verdeaţă, de lucruri mici, de ape şi de furtuni. Inima a fost făcută să iubească şi niciodată să tacă. Noi, oameni răi, am speriat ochii şi inima.

MIRA :
*(îl priveşte cu mare şi liniştită iubire)*
Meştere.

ZIDARII :
*(lucrează la zid)*

MIRA :
*(suspină uşurată, se-ntoarce spre ei)*
Ei de ce tac ? Altădată erau mai fireşti.

MANOLE :
*(cu linişte neomenească)*
Ieşi din încălţăminte ca să intri desculţă în zid.

MIRA :
*(îşi desface opincile-sandale, sprijinindu-se cu o mînă de Manole)*
Unde le las ? Să mi le aduci lîngă zid, să le am cînd ies — că altfel mă dor tălpile — de pietre — cînd calc. — Va ţine mult jocul?

MANOLE :
Un ceas — două, sau trei.

MIRA :
Numai atît ?

MANOLE: Jocul e scurt .Dar lunga şi fără sfîrşit minunea.
(o *prinde uşor cu braţul şi pornesc în pas liniştit spre ziduri)*[51].

51 Toate acţiunile sînt limitate în spaţiu şi timp. Opera de artă depăşeşte acest cadru restrîns' întrucît implică o semnificaţie ce tinde spre universalitate. In desăvîrşirea ei, aceasta este un exemplu de unitate şi armonie în care se reflectă armonia suverană a cosmosului, a lumii noastre cu idealurile, aspiraţiile şi lupta contrariilor, aşa încît ea este o expresie a înţelesului estetic al vieţii, prin care dăinuie peste veacuri.

## ACTUL AL PATRULEA[52]

Zidurile ridicate, cu un început de schele într-o parte. Zidarii lucrează repede. Manole umblă agitat. Pe locul unde în zid Mira e de tot acoperită cade un mănunchi de raze. Tot timpul zgomot de muncă şi de unelte. Copii pe scări, unul peste altul, îşi dau cărămizi. Zidarii pe schele, Manole, al treilea şi întîiul zidar, jos.

SCENA I
*(Manole, zidarii, copiii)*

AL ŞAPTELEA :
Zvîrliţi tencuială pe coapse şi os, să-nchidem viaţa în zidul de jos.

ÎNTÎIUL :
Ucideţi nădejde de casă şi vatră. Clădiţi-mi lăcaş din lumină şi piatră.

AL CINCILEA :
Isteţi fiţi ca şerpii şi bun zi ca porumbul. Urmaţi-mi măsura. Daţi sfoara si plumbul.

AL NOUĂLEA :
Obliţi cărămida cu ochiul de apă.Vai, cine ne-ndrumă ? Oh, nimeni nu scapă.

AL PATRULEA :
Din gura de iad şi-nvinsul mister — noapte şi zi creştem spre cer.

AL DOILEA : Sus scînduri şi bîrne, zi lungă şi
noapte. Otravă şi slavă culegem din fapte.
ALTUL : Var şi cărămidă.
ALTUL : Zvîrliţi tencuială.
ALTUL : Sfoară şi plumb.
ALTUL : Scînduri şi cobile.
ALTUL : Ochiul de apă.
ALTUL : Noapte şi zi.
ALTUL : Zi şi noapte.
ALTUL : Mîna nu se-opreşte.
ALTUL : Venin şi slavă !
MANOLE :
*(urlă, plesnind peste ei un bici fantastic de lung)*
Lucraţi, băieţi ! Oh, deasupra aceleiaşi păreri, fără s-aducă vindecare, soare şi ceruri mari. Sufletul a băut fapte şi poveşti amare. Lucraţi, zidari !

---

52 Actul al IV-lea este dominat de o activitate febrilă. Opera concepută de artist în mintea sa este transformată într-un obiect real cu ajutorul zidarilor care stăpînesc materia cu mult talent şi colaborează la executarea ei. Meşterul nu-şi găseşte liniştea, dar, îşi stăpîneşte durerea, cît timp biserica u este terminată.

UNUL :
Lucraţi, băieţi !

MANOLE :
O, vaierul! De-aici ce poartă mai deschid ? Lucraţi, băieţi, lucraţi zidari, vaierul să înceteze în zid ! !

ALTUL :
Lucraţi, zidari ! Cine clădeşte biserici trăieşte mult.

ALTUL :
Timpul petrecut la clădirea unei biserici nu se pune-n socoteala vieţii. Toată vremea petrecută aici e un adaos.

AL TREILEA ZIDAR :
*(fostul călugăr)*
În tot răul, şi-un bine. Începeţi dincolo la naos,

AL PATRULEA :
Să n u rămînem înapoi d e nici o parte,

AL CINCILEA :
Suntem în toiul muncii şi tot mai strigaţi.

AL ŞAPTELEA :
Ciocanele răsune pînă departe, ca un zîngănit de luptă,

ALTUL :
Nu dormiţi, băieţi.

MANOLE :
Var şi cărămidă. Fără repaos.

AL DOILEA :
Noapte şi zi creştem spre cer.

MANOLE :
Doare lumina, sunetul doare, lumea doare. Nu e cineva să lovească trupul, să simt cel puţin o clipă durerea în altă parte ? ! O, ce departe suntem unul de altul, ce departe ! ! Mai repede, mai repede ! ! Zoriţi, zidari ! Fără odihnă, fără sete, fără foame. Să-nceteze vaierul în zid !
*(plesneşte cu biciul)*
Argeşul să se umfle cu vuiet, să se înteţească şuier prin copaci. Să nu se mai audă chinul din zid. Doamne, jocul a fost scurt, dar vaierul e lung.
*(scoate un vaier, surd)*
Manole — Manole — Manole.
*(dispare-n dreapta, după ziduri[53])*

---

53Procesul de conştiinţă al lui Manole are suflul marilor tragedii. Realitatea faptică a sacrificiului 11 acuză. El s-a vrut artlst-creator — dorinţă mai puternică decît iubirea sa pentru Mira, care pe plan uman a însemnat totul pentru el. Dar s-a înşelat, căci fapta sa îl devorează. El şi-a tulburat pentru totdeauna echilibrul psihic. Manole a distrus unitatea căsniciei sale, punînd mal presus patima creaţiei, dar aceasta îl mistuie. Certitudinea sacrificiului îl face să trăiască, în cel mai înalt grad posibil, durerea. Frămîntarea sa lăuntrică, suferinţa sa nu găsesc alinare nici prin activitatea febrilă de

SCENA II
*(Toţi afară de Manole)*

AL DOILEA :
Meşterul nu mai găseşte odihnă. Se duce în umbră. Se-ntoarce la ziduri. Se duce. Se-ntoarce, în tînguire se duce, năuc se-ntoarce.

AL TREILEA ZIDAR :
Cîteodată parcă şi eu mai aud ceva în zid !

ALTUL :
Oare mai trăieşte ? Sau nu mai trăieşte ?
Ca să nu auzim, ciocanele tot mai tare au lovit,
ca să nu auzim — tot mai tare am vorbit.

ÎNTÎIUL :
Astfel, una din alta s-au aprins întîmplările, şi femeia din miazăzi a rămas altar între
blestem şi jurămînt.

AL CINCILEA :
Oare când a înţeles ? Cînd a început să se zbată era de mult închisă.

TREILEA ZIDAR :
Lumina de care fugeau umbrele a fost aşa de bună, că nici la urmă n-a înţeles,
Eu cred că a aşteptat fără tristeţe, speriatî doar că jocul ţine prea mult. Şi ea nu înţelege nici acum, ci se miră din zid sau din cer că noi tot ne mai jucăm.
*(Un grup de fete şi femei vine din dreapta)*

ÎNTÎIUL :
Iarăşi femei. Sfioase, aprinse, istovite, încep a veni de prin ţară. Femei plîngînd tot drumul de vestea soţiei din zid. Cînd sunt aici, privind zidurile, uită pentru ce au venit. Unele stau o zi, altele un ceas, altele numai vin şi se-ntorc. Toate deopotrivă cască ochii mari şi se miră şi nu întreabă nimic. Pe urmă pleacă şi tot drumul pînă acasă surîd numai în amară şi dulce tăcere. Nimenea nu ştie de ce, şi dacă le-ntrebi — nici ele nu ştiu. Vin stîrnite ca de-o primejdie de sfîrşit de veac, şi în spaima lor de necunoscutul bărbat se cred miresele morţii[54].

GRUPUL DE FEMEI :

ziditor. Munca trepidantă a zidarilor, care grăbesc deznodă-mîntul, nu-i anihilează obsesia dramatică a „vaierului din zid". In disperarea sa imploră forţele naturii, pentru ca zgomotul lor să acopere intensitatea durerii, dar fără să aibă certitudinea eficienţei. Destrămarea voită, a echilibrului existenţial firesc se îndreaptă împotriva sa, fapta îl chinuie şi va avea urmări grave pînă la restabilirea acestui echilibru. Prin această opoziţie a planurilor : exterior-interior, fizic-psihic, autorul relevă complexitatea durerii, ca o consecinţă a acţiunii ieşite din comun, unice a jertfei. Tensiunea psihică copleşeşte, căci, în această replică scurtă, dar de o concentrare sintetică a mesajului, autorul a implicat o întreagă înlănţuire a faptelor şi semnificaţiilor expuse într-o dinamică ascendentă deosebită, ce relevă drama de conştiinţă a eroului, astfel încît acesta trezeşte compasiunea noastră.

54 Biserica, opera finită, emană o lumină apoteotică, în care apare transfigurată strălucirea Mirei şi genialitatea creatoare a lui Manole. Vin femeile de pretutindeni în pelerinaj, iar în faţa frumuseţii operei, ele se eliberează de obsesia crimei lui Manole, care a pus stăpînire pe cugetul lor. Prin contaminarea lor cu „surîsul Mirei" care, în cadrul metaforei „fe-meie-biserică", este şi un simbol al fertilităţii, al menirii femeii, autorul demonstrează că poporul înţelege opera de artă şi vine să se adape la izvoarele culturii. Este important să fie remarcată nota laică a scenei. Femeile nu vin cu intenţia , să se roage, pentru că ruga în anumite locuri ar fi mai eficientă, ci admiră îndelung, iar tensiunea lor lăuntrică se transformă intr-o seninătate echilibrată, ca a Mirei.

*(se-ntoarce, ocolind, privind la ziduri parcă ar vedea biserica întreagă, dispare în fund)*

AL TREILEA ZIDAR :
Cete în aiurare vin şi pleacă.

AL DOILEA :
Aţi luat seama la ele ? Se uită toate în sus, cu mult deasupra noastră, chip că ar fi văzut ceva.

ÎNTÎIUL :
Una a arătat cu mîna ca spre un turn. Şi unde a arătat n-am văzut nimic. Nici pasăre nu era. Nici turn. Astea au fost de unde rîul nostru limpezeşte Dunărea tulbure. Din toate părţile vin în cete, ca păsări călătoare. Unele vin cu miros de scoici din ţinutul bălţilor galbene. Altele de mai departe, de unde şesul îşi schimbă numele, deşi rămîne acelaşi. Toate-şi închipuie cu înfricoşare că suntem mai tari decît iubirea noastră, dar aici, lîngă schelele înfăptuirei, se pare că ele înţeleg mai mult decît au putut să înţeleagă lîngă vatră. Pe urmă se duc.

AL TREILEA ZIDAR :
Vorbe, vorbe — jumătate adevăr, jumătate închipuire. Cărăuşii să vie ! !
*(vin din dreapta trei cărăuşi)*

SCENA III
*(cei de mai înainte şi cărăuşii)*

ÎNTÎIUL CĂRĂUŞ :
Porunciţi.

AL TREILEA ZIDAR :
Plecarea vi s-a hotărît fără altă amînare. Rămîne cum ne-am înţeles. Fiecare cu şase telegari.
*(către întîiul cărăuş)*
Tu la Braşov.

AL DOILEA CĂRĂUŞ :
Eu la Sibiu,

AL TREILEA CĂRĂUŞ :
Eu la Tîrgovişte.

AL TREILEA ZIDAR :
*(către întîiul cărăuş)*
Scheilor gureşi le laşi braşoavele, şi te înţelegi numai cu saxoni cinstiţi : aduci piele, lemn de stejar uscat în cuptoare de meşteşug, forme, scoabe de fier, cuie mari şi mici, stranele le tăiem aici, pentru catapeteasmă uleiuri, zugrăvelniţe, cu păr de mistreţ cele lungi, cu fire de coamă cele scurte, şi nu uita mătasa. Toate astea pentru biserică. Pentru nevoile pivniţelor nu uita pucioasa în formă de turte,
*(către al doilea cărăuş)*

De la Sibiu, de la turnătorie clopote, să nu fie cu semne papistăşeşti, cum ar fi bunăoară inima încercuită cu spin. Dar pot să aibă semn : Hristos culcat într-un potir. Urechea ţi-e bună, încearcă-le sunetul, să se potrivească aerului de-aici. Ţine minte : aerul de-aici — duhul cleştarului. Pe urmă — întoarce-te : aşa — vezi culorile lumii noastre ? Toate din soare sunt. La fel care le cumperi. Încearcă-le şi aseamănă-le totdeauna cu cele curate din brîul ploilor,
*(către al treilea cărăuş)* [55]
La Tîrgovişte ceri binecuvîntare creştinească. Odăjdii ai de adus şi cărţi. Dacă vlădica nu-i acolo, îl găseşti la moşia lui sfinţind popi şi păzind dobitoace.

CEI TREI CĂRĂUŞI :
Am înţeles.

AL TREILEA ZIDAR :
Drum bun, iară zăbavă,
*(cei trei cărăuşi pleacă)*

SCENA IV
(*Aceiasi**,** fără cărăuşi, după cîteva clipe Manole)*

MANOLE :
*(revine pierdut şi frînt)*

AL TREILEA ZIDAR :
*(s-apropie de el cu glas mîngîietor)*
Manole, ai fost la apă ?

MANOLE :
*(abătut)* Frate, e aşa de greu !

AL TREILEA ZIDAR :
Stai puţin aici pe piatră, lîngă mine.
*(s-aşază amîndoi)*

MANOLE : Amintiri — vin în goană ca o stavă neagră din şesul părăsit al vieţii. Şi trec, şi nu se mai opresc. Şi altele vin asurzitoare, ridicînd pulbere, că mă înec. Trupul stă şi priveşte. Bine de cel ce poate vorbi. Încleştată rămâne gura suferinţei pe rană.
*(ridică ochii obosiţi spre ziduri)*
De cîte săptămîni lucrăm ?

AL TREILEA ZIDAR :
De săptămîni ? De şapte zile.

---

55 Mănăstirea de la Curtea de Argeş, o adevărată perlă arhitectonică a artei medievale, Lucian Blaga o consideră expresia concretă a unui fel de a fi al poporului român, înzestrat cu anumite înclinaţii spre pitoresc, care pot „... să invadeze în sens creator toate domeniile de manifestare ale vieţii spirituale şi culturale" (Blaga, L., *Trilogia culturii, op. eit.,* p. 202). Din aceasta reiese o anume mentalitate şi atitudine a oamenilor care, de-a lungul secolelor, au trăit întotdeauna intr-o strînsă interdependenţă cu natura patriei. Viaţa ţăranului român apare, în viziunea autorului, ca o prelungire fi- rească a naturii însăşi pînă în zona mitului. Deci, atitudinea poporului român de a se inspira din frumuseţea naturii — pe care o stilizează, fără a distruge armonia interioară a relaţiei om-natură — izvorăşte dintr-o profunzine originară, cimentată de-a lungul timpului şi nu este o analogie exterioară, formală. Această idee apare ilustrată în replică, prin indicaţiile date pentru alegerea culorilor.

MANOLE ;
*(apleacă fruntea, ar vrea să le redobîndească)*
De şapte zile — fără alinare. Nu ! Trebuie să fie mai mult. Ani întregi încap în şapte zile[56] *...*
*(îl ia de mînă pe călugăr)*
Spune-mi tu, spune-mi ! Ce-a făcut ? Ce-a zis ?

AL TREILEA ZIDAR :
S-a silit să zâmbească. Adică nu — nu s-a silit. . . A zâmbit.

MANOLE :
Adevărat, de silă nimic nu făcea. Numai din bucurie slobodă. Acum îndură sila cea mai grea. N-a zis nimic ? Nici un cuvînt ?

AL TREILEA ZIDAR :
Numai tîrziu, înainte de a pune peste ea cea din urmă cărămidă : că zidul o strânge cum numai tu o strîngeai.

MANOLE :
*(se ridică violent)*
Cine a pus cea din urmă cărămidă ? ! !

AL TREILEA ZIDAR :
*(îl reţine şi-l face din nou să se aşeze)*
Liniştează-te, Manole, oricine ar fi fost, nu e cu dreptate să întrebi.

MANOLE :
*(se scutură ca de frig)*
Da, nu e cu dreptate. Mai vorbeşte, dar încet, că urechile mă dor de orice cuvînt. Şi mâinile mele sunt reci, şi am frig mare în mine, şi nu pot s-aud cuvînt tare.

AL TREILEA ZIDAR :
Manole, suntem în grija înaltului,
*(ridică uşor un deget)*

MANOLE :
*(cu amărăciune neînchipuită)*
Luminile au fost întîile lui cuvinte. Mira, cel din urmă ! Ca oricare din meşteri, voit-am să-i clădesc un lăcaş — Lui ! Dar mie mi-a cerut tot. Am crezut că în cea mai înaltă clipă a încercării va opri cu un semn lucrarea. Dar nu, mie mi-a cerut tot. Din bucuria vieţii am închipuit lăcaşul. Cel ce se ridică e din suferinţa morţii[57].

AL TREILEA ZIDAR :
Acesta va fi şi mai frumos.

---

56 De la actul jertfei, lumea, în evoluţia ei, a devenit confuză pentru Manole. El caută să se mîntuiască prin muncă, participînd la înfăptuirea operei, prin care îşi transpune proiectul în realitate, dar se înstrăinează tot mai mult de viaţă, astfel încît pierde simţul real al timpului. Chinuitul are acum o altă tablă de valori simbolice, ce reflectă profunzimea durerii. Numărul „şapte", care în iilosofia antică este un număr sfînt, este aici un simbol al zilelor săptămînii, de-a lungul cărora Manole a lucrat fără să-şi îngăduie odihnă

57 Admiraţia supremă pentru frumuseţea morală sublimă a fiinţei subite, ca un simbol al esenţei iubirii spiritualizate, este surprinsă într-o imagine la fel de sugestivă şi în poezia *Lumina* din volumul *Poemele luminii* (1919).

MANOLE :
*(iarăşi ascultă)*
Dacă nu încetează vaierul, voi porunci să spargă zidul[58] !

AL TREILEA ZIDAR :
Ceea ce tu auzi, o ! o ! poate numai urechea te chinui e cu păreri întîrziate. Linişteşte-te, Meştere. De-acum, nimic nu se mai poate schimba. Aşa a fost să fie. Cînd totul se împlineşte după porunci gîndite cu mult deasupra noastră, să zicem şi noi cu miile de guri ce vin să se uimească . . .

MANOLE :
A avut mîni, a avut ochi şi trup întocmai ca noi acum. Umbla şi se oprea. Noaptea, cînd
ciorchinii zodiilor se coborau tîrziu între case şi brazi, la mine venea. Toate sunt altfel acum.
Trecerea cum s-a făcut ?

AL TREILEA ZIDAR :
Fără cuvînt, aşa cum ridici mîna ca să faci o cruce.

MANOLE :
A venit să scape un om. Din tot ce s-a întîmplat în aceste zile fără sfîrşit — nimic nu
ştiu. Numai în urechi mi-a rămas ca un vîrtej de apă adîncă.

AL TREILEA ZIDAR :
Nu mai întreba. Ai lucrat zi şi noapte, cu glas ridicat şi cu hohot.

MANOLE :
La care zid ?

AL TREILEA ZIDAR :
Noi ceilalţi te-am ascultat în tăcere. Şi munceam, şi închideam ochii.

MANOLE :
Grozavă e această uitare în care am căzut ! Şi eu am lucrat ? Nu ! Nu ! Nu se poate !

AL TREILEA ZIDAR :
Întruna, fără întrerupere. Fără apă, fără pîne. Şi noi ziceam : Doamne, Doamne !

MANOLE :
Oh, parcă m-am despărţit de mîni, şi trupul e undeva jos, şi capul în altă parte. Sunt plin de răscoală, de somn şi de moarte [59].

---

58 In finalul actului de creaţie, jertfa i se pare artistului prea mare în raport cu cele realizate. De aceea simte tot timpul nevoia de a-şi distruge opera. în contextul conflictului dramatic, această idee relevă opoziţia dintre raţiune-sentiment. Raţional — artistul înfăptuieşte jertfa, afectiv — nu o poate îndura.

59 Lucian Blaga îşi ilustrează aici concepţia despre creatorul de artă, expusă în *Trilogia valorilor*. Omul, fiinţa biologică (trupul), este alcătuit din genialitatea spiritului (capul) şi este un talentat, pînă la virtuozitate, în stăpînirea materiei (mîini). După înfăptuirea creaţiei, toate aceste virtuţi ale lui Manole se atrofiază. Energia sa creatoare a fost consumată prin faptul că şi-a realizat opera vieţii, jertfindu-şi idealul sau de viaţă ; iubirea şi puterea de creaţie.

AL TREILEA ZIDAR :
Pune ochii în pămînt şi nu mai gîndi !

MANOLE :
Simt cărămizile ridicate. . . O oboseala stăruie încă în picioare şi întunecare în gînd. Nu, nu ! Nu se poate ! Cea din urmă cine a pus-o ?

AL TREILEA ZIDAR :
Manole, n u întreba . . . Că nu e bine şi nici cu dreptate !

MANOLE :
Nu, nu se poate . . . Uită-te la mine : mai sunt eu cel ce am fost ? Manole nu mai este. Priveşte mînile astea sîngerate din senin, sunt ale mele ? Manole a plecat. Manole nu mai este. Numai un trup a rămas aici, care s-a rănit de spinii cerului. Trupul va mai întîrzia puţin în lumină, va mai porunci, va mai zbiera. O zi, două, mai tare — pe urmă tot mai slab, încă o zi [60].

AL TREILEA ZIDAR :
Să aduc puţină apă trupului chinuit ?

MANOLE :
Manole nu mai poate să vadă apă. Manole e ca un cîne bolnav.

AL TREILEA ZIDAR :
Priveşte puţin cerul. Îngeri să sufle în rana ta. Să ţi se facă iarăşi bine.

MANOLE :
Manole nu iubeşte cerul. Şi îngerii-i fac rău, fiindcă Manole a pierdut tot.

AL TREILEA ZIDAR :
Cuvintele omeneşti pentru sufletul tău nu sunt leac.

MANOLE :
*(dă tăgăduitor din cap)*
Viaţa ei trece lumină prin veac. Ceea ce nu se mai poate întoarce stă şi acum în faţa mea. Cînd îi ziceam du-te — venea, cînd ii ziceam vino, rîdea! Viaţă în trecere cu tresărire de stea. Din iubire pentru ea am zămislit lăcaşul, prin iubire pe Altul slăvind. Stînca neagră nu-1 ridica, varul alb nu-1 închega. Zidul — se prăbuşea. Ea vrajă potrivnică scornea. Lumînări în Argeş stingea. Eu ziceam : draga mea, întîlnirea noastră e blestemată şi rea. Nimic nu se prindea. Ea tot mai tare iubea. Pe urmă —- dar toate celelalte le ştii. . . Acum hotar de netrecut ne desparte. Lăcaşul creşte nebun. El va fi un cîntec de iubire împletit cu un cîntec de moarte [61].

---

60 Jertfa înfăptuită are o repercusiune dramatică asupra conştiinţei artistului. Ii provoacă o ruptură afectivă atît de profundă încît el se distanţează de viaţă. In starea sa de halucinaţie, totul i se pare schimbat, s-a înstrăinat şi nu se poate înfrtna sâ prospecteze valorile transcendenţei ; asupra sa planează perspectiva morţii.

61 Este o ultimă trecere în revistă a faptelor. Un rechizitoriu pe care şi 1-a alcătuit Manole. Remarcăm limbajul încărcat cu sensuri metaforice („viaţă în trecere cu tresărire de stea", „hotar de netreout ne desparte", „un cîntec de iubire împletit cu un cîntec de moarte"), propoziţiile scurte, abundenţa verbelor, linia ascendentă a artei retorice, pauzele de meditaţie marcate prin punctele de suspensie, care imprimă dramei de conştiinţă profunzimea tragediei.

AL TREILEA ZIDAR :
Aşa este. Nehotărît, lăcaşul va sta între lumina de ieri şi tristeţea de azi, veşnic.

MANOLE :
Acum lasă-mă singur. — Nu, nu mai pot răsufla !
*(se ridică dintr-o dată)*
Ce se isprăveşte aici?
*(hohotind, biciuieşte aspru văzduhul)*
Zoriţi, zidari ! ! Că Manole nu are răgaz ! Cu sîrg, băieţi ! Copiii şi ajutoarele ! Pe scări, fără preget, unul peste altul ! Copii, daţi cărămizi ! Fiecare cărămidă — o carte ridicată cu două mîini în sus, cartea veştilor rele şi bune. Că e mult rău aici, dar poate nici binele nu lipseşte. Binele abia îl ghicim, răul din adînc îl simţim. Zoriţi, băieţi, sporiţi, zidari ! Lumea urnită spre noi de mirarea jertfei să plece copleşită de-nfăptuire. Dacă fapta noastră nu e bună, să fie cel puţin frumoasă, dacă nu e frumoasă, să fie cel puţin înspăimîntătoare ! Dacă lăcaş de slavă nu va fi, să rămînă cel puţin semn de ameninţare ridicat de oameni împotriva puterilor. Din zori pînă-n apus, fiecare la loc, trupul cu păcatele în muncă şi foc ! Proptiţi temeliile către miazănoapte, de unde ne-au venit surpările şi deznădejdile. Vom face turle, vom pune cruci ! Unul pentru altul să fiţi îndemn, nu piedică ! Tu de ce te-ai oprit ? Tu unde te duci ? De ce zăboveşti ? Ce numeri ?
*(se aud ciocanele şi sunetul tot mai grăbit al uneltelor de lucru)*
Prea mult răsuflaţi! Nu mai priviţi peste brazi! Eu n-am răgaz ! Legaţi scară de scară ! Şi unde nu ajungeţi, picioare pe umeri !

UNUL :
Se muncesc mult greşiţii de se omoară !

ALTUL :
Lui Manole tot nu-i e de-ajuns !

MANOLE :
Nu, niciodată ! Mai repede ! ! Niciodată nu mi-e destul de repede ! ! Sus, jos, înainte, în lături ! Nu pierdeţi vremea ! Vreau să curgă sudorile, să sece de oboseală gurile. Lungă să fie limba boului, dar să nu poată vorbi ! Zidari, aţi fost harnici pîn-aţi ucis, acum mîna voastră trîndăveşte. Călcaţi pămîntul şi-1 frămîntaţi, să asude dedesubt oasele şi arama ! !
*(tot mai ameninţător)*
Zoriţi, fără sete, fără foame. Pentru chinul meu destul de repede nimic nu este. Ridicaţi, măsuraţi, amestecaţi şi zdrobiţi. Zidurile să crească;
frunţile să izvorască şiroaie. Fără încetare, zi şi noapte ! Clopotele — călite de fulger mi le doresc ! Încă o duminică, încă două, încă trei ! A treia duminecă le veţi auzi limpezi şi sus, răspunzînd nedreptăţii din adîncimi. Grăbiţi, zidari !
(*plesneşte văzduhul)*
Ciobane, aţîţă cuptoarele de cărămizi ! Pescare, umple buţile cu apă ! Băieţi, var şi cărămidă ! ! Aprindeţi pădurile, să se vadă de departe că aici zece draci clădesc o biserică lui Hristos [62] !

---

62[61] Armonia forţelor existenţei a fost tulburată, pentru că Manole a urmărit doar o putere izolată, creaţia. Pentru restabilirea echilibrului, trebuie anihilat cel care 1-a distrus. Astfel, modul în care Manole îi zoreşte pe zidari este o expresie a mistuirii sale. În patima înfăptuirii operei, în nevoia de a termina construcţia, ca să se poată apropia din nou de oameni, de Mira, chiar şi prin moarte, — şi astfel să se refacă echilibrul distrus — munca devine trepidantă. Autorul încalcă evoluţia firească a faptelor şi lasă acţiunea să înainteze într-o avalanşă spre deznodămînt. Aceasta se realizează într-o tensiune şi încleştare maximă a forţelor care se află în opoziţie. Clopotele sînt opuse demonicului, materia primară

UNUL :
Var şi cărămidă ! Că Meşterul ne mînă. Trageţi boi în jug, că plugarul scoate sînge cu biciul. Trageţi, că plugarul nu vrea să mai privească înapoi!

ÎNTÎIUL :
Var şi cărămidă.

AL DOILEA :
Scări şi bîrne.

AL PATRULEA :
Cobile şi scînduri.

AL CINCILEA :
Nisip şi piatră.

AL ŞAPTELEA :
Trudă şi sudoare.

AL NOUĂLEA :
Zi şi noapte.

AL CINCILEA :
Pămînt şi moarte.

AL ŞAPTELEA :
Fraţi, nu cîrtiţi.

AL OPTULEA :
Lăsaţi-vă biciuiţi !

MANOLE :
Nebuni de curte nu suntem, nici oameni — ci draci ! Dracii lui Hristos ! Lucraţi, nu zăboviţi ! Timpul nostru e zgîrcit măsurat, şi nu ni se va îngădui nici o răsuflare mai mult dincolo de înălţarea aramei. Lăsaţi vîntul să vă sugă sudoarea. Pînă deseară zidurile trebuie să fie sub noi ! Trupurile voastre n-au suferit nici scădere, nici pagubă. Făpturile voastre cu glasul scîrţîind a pustietate le voi pune la munci, că m-aţi hulit şi m-aţi pîndit ! Aţi scuipat la picioarele mele, acum suferiţi biciul mai-marelui ! Voi n-aţi pus în învingere decît cîrtire, eu am pus scumpă viaţă !
*(Sare pe schele. Jos rămîne numai al treilea zidar şi pescarul.)*

AL TREILEA ZIDAR :
*(către pescar)* Manole vorbeşte aiurea.

MANOLE :
(îşi *face loc pe schele între zidari)*
Zoriţi ! Nu staţi cu pumnii în şolduri. Că nu sunteţi femeiuşti netrebnice în poarta plăcerilor ! Sunteţi pe schelele minunii ! La o parte — să trec ! Am băut

---

— focul şi apa — sînt transformate în armonia operei, iar zece draci clădesc o biserică... Deci frumosul se înfăptuieşte prin înfruntarea binelui cu răul.

turbările jurămîntului, că clădim de-acum cu minţile arse. Loc, îmi trebuie loc ! Nimic nu e bine. Temeliile lumii sunt fără de noimă. Cînd EI a clădit, ce a jertfit ? Nimic n-a jertfit, nici pentru ţării, nici pentru tărîmuri. A zis şi s-a făcut. Şi totuşi mie totul mi-a cerut[63] . Loc, vreau loc !
*(ia un spărgător enorm de oţel şi, învîrtindu-l, dă în zid)*
În lături, să mă pot învîrti ! La ce staţi, de ce nu lucraţi ? !
*(loveşte)*
Loc ! Vaierul prin piatră pătrunde, în lături ! Alte măsuri, pentru alte ferestre ! Alte cercuri, temelie turlelor ! Mai înalte decît le-a voit începutul, în tulpină mai subţiri decît în cîntecul bucuriei !
*(loveşte)*
Loc ! Vaierul nu conteneşte ! Lovind mai tare ţipă, parcă în carne lovesc. Ah, mişeilor, aţi lătrat în jurul meu ca o armălaie de cîni şi-aţi rupt jurămîntul, dar eu nu l-am rupt.

AL TREILEA ZIDAR :
*(către pescar)*
Pînă la urmă, nu ştiu ce va fi cu Manole. Ce vrea ? Să se abată de la întîiul chip ?

MANOLE :
*(loveşte)*
Bici subţire de foc, şarpe lung mi-ar trebui, să vă ard. Să rămîneţi însemnaţi pe trup cu semn tîlhăresc. Să vă arate lumea : Ei sunt ! Să vă ocolească, hulindu-vă, că aţi sugrumat femeia în zid. Judecata mea mi-o voi face-o singur, judecata voastră cine va face-o ? Lucraţi, nu zăboviţi ! Munciţi, nu cîrtiţi ! *(Loveşte, o bucată mare de zid cade. Cîţiva se adună în jurul lui îngrijaţi.)*

GLASURI :
Ce faci, Manole ?

MANOLE :
*(cu totul ieşit din fire)*
Luaţi spărgătoarele şi ajutaţi. Am voit să schimb înfăţişarea lăcaşului, dar glasul tot se mai aude. Nu scuipaţi, că sunteţi pe-un mormînt. Nu înjuraţi, că sunteţi pe-o biserică. Tăceţi mulcom, că unul din voi a ucis.

GLASURI :
Manole, tu strici ce-am ridicat ?

MANOLE :
*(loveşte)*
Pieire nefirească să ajungă din urmă pe cel ce dincolo de înălţarea lăcaşului mai vrea să trăiască. Să ni se uite numele. Să ni se ardă casele, şi cenuşa mădularelor noastre pe apă să se arunce. Daţi la o parte pietrele, nu şovăiţi ! Grăbiţi, nu priviţi !

---

63 In măreţia sa de creator, Manole trăieşte pe un plan de intensitate şi profunzime umană deosebită. Astfel este opus meşterilor ale căror acte sînt de ordin tehnic. Ei participă la frămîntările lui Manole, prin modul în care reuşesc să realizeze armonia proporţiei şi a culorii, atitudinea lor însă este lipsită de demnitate şi mărinimie. Totodată, Manole este opus divinităţii, care nu este obişnuită să învingă greutăţile vieţii, nu se ridică la înălţimea generozităţii umane şi apare ca o fiinţă ireală, într-o idealizare platonică şi egoistă în raport cu artistul creator. Din structura lor, relativ constantă, nu se poate desprinde o evoluţie complexă, o creştere, ci scriitorul îşi demonstrează prin intermediul lor concepţia despre artistul creator, după principiile dramei de idei în maniera expresionistă.

AL TREILEA ZIDAR :
*(jos)*
Ce facem cu el ? Să-1 oprim !
*(către cei de sus)*
Păziţi ! !

ALTUL :
Să nu-1 lăsăm, să-1 legăm de-un copac !

MANOLE :
*(tot mai tare loveşte)*
Nu mai vreau ferestre ; nu mai vreau turle, nu mai vreau nimic ! Vaierul tot mai tare se aude. Gol şi uitare să se lase în jurul nostru. Povestea noastră să se cufunde-n pământ, că a fost cea mai grea, cea mai tristă, mai fără de noimă, tulburătoare, din toate poveştile purtate vreodată de vînt. Un berbec de cetate îmi trebuie [64] ! !

ZIDARII :
*(se adună)*

MANOLE :
Un spărgător mai puternic !

CÎŢIVA :
Ce faci, Manole ?

UNUL :
Vrea să sloboadă jertfa !

MANOLE :
*(loveşte, cade o parte din zid)*

ALTUL :
*(vrea să-l oprească)*
Noi clădim, şi tu dărâmi !

MANOLE :
*(sălbatic)*
În lături !

ALTUL :
Unde va ajunge ?

AL CINCILEA :
Manole, nu mai lovi !

---

64 Răzvrătirea lui Manole împotriva răului i-a cerut un sacrificiu care se îndreaptă contra fiinţei sale. Fiind om, cu valenţe şi limite, angajarea sa definitivă relevă osmoza dintre luciditatea şi sensibilitatea sa de artist. Intenţia de distrugere a operei după terminarea ei este expresia maximei suferinţe a artistului care şi-a sacrificat iubirea. Obsesia „vaierului" care răbate din zidurile bisericii se absoarbe în blestemul prin care Manole se eliberează de presiunea interioară, care îl ameninţă cu nimicirea, întrucît vrea şi trebuie să trăiască pînă la inaugurarea operei. Prin drama lui L. Blaga, mitul baladei se ridică la semnificaţii filosofice cu privire la angajarea dramatică, definitivă a artistului care îşi'încearcă puterea creatoare.

AL ŞAPTELEA :
Opreşte-te, Manole !

AL NOUĂLEA :
Dă-te jos, Manole !

TOŢI :
Jos, Manole ! Jos !

MANOLE :
*(loveşte)*
Nu mai vreau nici alte turle !Nici alte ferestre ! Nu mai vreau nici biserica !Nu mai vreau nimic ! Loc, loc, loc !

AL ŞASELEA :
Opreşte, că altfel te legăm !

ALTUL:
Lasă-ne în munca noastră. Pleacă, Manole, jos !

MANOLE :
Nimic nu mai vreau ! Nimic ! Totul să se dărîme ! Vaierul ! Vaierul ! Nici acum nu-1 auziţi ? Manole l-aude, toţi îl auzim. Eu v-am legat, eu vă dezleg. Nu mai vreau minune, nu mai vreau nimic. Pe ea din piatră o vreau ! Loc !

AL ŞASELEA :
Săriţi să-1 legăm ! Că altfel totul de la capăt începe ! Ce staţi ? Săriţi ! !

TOŢI :
*(îl ocolesc, gata să sară asupra lui)*

MANOLE :
*(se ridică mare între ei)*
Cine sunt eu ? Cine sunteţi voi ?
*(ridică spărgătorul deasupra lui)*
Loc, scăfîrlii înholbate ! Ucigaşul care a fost ? Care mînă s-a întins ?Care braţ în faptă n-a încremenit ? Subt coaste care inimă n-a rămas un pumn de cenuşă în faţa femeii din miazăzi ? Peste ea, cea din urmă cărămidă cine a pus ?
*(către al şaselea)*
Numai tu ai putut să fii ! Fă-ţi cruce ! Numai tu ! Numai tu !
*(Ridică spărgătorul deasupra lui.)*

TOŢI :
*(sar la el şi-l opresc)*
Nu, Manole, nu ! Cazi în alt păcat !

AL TREILEA ZIDAR :
Ţi-am spus să nu mai întrebi !

AL ŞASELEA :

Bănuiala ta are ascuţiş întors, Manole. Dacă cu orice preţ vrei să-1 ştii, acela ai fost tu. Tu ai zidit-o de la început pînă la sfîrşit. De la cărămizile sprijin subt picioare pînă la cărămida coperiş deasupra capului. Altfel, pieptul femeiesc nu şi-ar fi îndurat fără împotrivire sfîrşirea.

MANOLE :
Vai nouă, — totul sfîrşit ! Eu nu ! Eu nu ! Manole nu ! Niciodată !
*(loveşte în zid)*

ÎNTÎIUL :
Ceea ce faci e în zadar. Ea nu mai trăieşte[65] .

MANOLE :
*(loveşte repede, una după alta, puterile îi scad, oboseşte, se topeşte pe-o piatra)*
Nu — mai — trăieşte —Nu — mai — trăieşte —. V-a slăbit glasul şi vouă —. Acum staţi — acum vă este uşor, acum nu mai plecaţi,
*(gîfîind tot mai slab)*
Nu mai trăieşte — vi se pare aşa de firesc -— vă aplecaţi peste mine cu clătinare din cap — şi mă doriţi — revărsat — într-o jalnică obişnuinţă.
*(blînd şi nespus de trist)*
Fraţi zidari — spuneţi-mi. Acum a încetat — acum vaierul a încetat — spuneţi-mi. Nu — nimic. — Manole — unde-i ? — Acum — oh — da — odată o stea — în mînile mele ţineam — s-a jucat ,cu noi de-a moartea[66] .

TOŢI :
*(stau şi-l privesc dureros)*

MANOLE :
*(pierdut, abia şoptind)* Voi sta aici. Ce departe unul de altul — în suferinţă. Acum e linişte. Toţi au tăcut ? Undeva s-a oprit un vînt. Undeva a contenit un glas. Străini suntem în mare singurătate şi-n veşnică pierdere.
Lăcaş abia început, mormînt de îngeri şi sfinţi, cîntă spre golul înaltului taina ei călătoare printre veşnici părinţi[67] !

---

65 Frămîntat lăuntric şi trăind contradicţii sfîşietoare pînă cînd învinge obstacolul şi îşi poate înălţa opera, Manole nu-şi regăseşte liniştea după aceea, pentru că şi-a distrus iubirea şi, astfel, echilibrul său existenţial. Fiinţă înzestrată cu puterea creaţiei, superior celor din jur, el este ajutat de soţia sa ca să-şi poată îndeplini menirea de creator. Dragostea, care înveşniceşte imaginea iubitei, i-a dat energia care i a călăuzit ascensiunea. Iubirea i-a ridicat pe ambii soţi deasupra vieţii. Zămislirea frumuseţii se realizează însă, pe un alt plan, cel al artei, care leagă de eternitate şi distruge fericirea în planul vieţii. Ea i-a făcut pe cei doi soţi să se înalţe deasupra limitelor fixate de înţelepciune, reali-zînd ceea ce părea de neînfăptuit, — opera. Dar, în final, Manole revine şi este silit să accepte limitele naturii. Realitatea îl copleşeşte. îl acuză de inumanitate şi el se răzvrăteşte din nou, dar în zadar, căci faptul este consumat. Pe drumul pe care a apucat-o nu mai există întoarcere, aşa încît autosacrificarea este o consecinţă firească a faptei sale. Astfel povestea celor doi soţi este metaforic transpusă în operă şi împletită în substanţa conflictului dramatic.

66 Absorbit de creaţie, mistuit de durere, Manole s-a înstrăinat şi trăieşte într-o lume aparte, a trecutului, întrucît a pierdut simţul prezentului. Atracţia sa spre Mira este atît de puternică încît îi domină fiinţa şi doar imaginea ei o surprinde la adevărata dimensiune. Limbajul poetic îl ajută pe autor să-şi expună motivele într-o formă metaforică gradată. Astfel apare imaginea Mirei la început „lumină", apoi „femeia din miazăzi", iar acum „stea" care în unicitatea ei se aseamănă lui Manole. In seninătatea, puritatea şi bunătatea ei, Mira întruchipează idealul feminin opus lui Manole, bărbatul maturizat, frămîntat de problemele creaţiei, dar la fel de generos şi uman. Intr-o multitudine metaforică este expus motivul „jocului", al dragostei, al muncii în timpul zidirii, al morţii. Prin acest mod poetic de prezentare a subiectului, piesa lui Blaga este reprezentativă pentru spiritualitatea întregului popor. Mesajul este alcătuit din idei încărcate de luciditate şi sensibilitate specifice mentalităţii poporului român.

67 Finalul actului al IV-lea este o adevărată filosofie poetică, o meditaţie asupra vieţii şi morţii prezentată în formă de poezie. Cine s-a angajat în pătrunderea tainei ultime a existenţei, chiar şi prin intermediul creaţiei, este sortit pieirii. Prin originalitatea şi unicitatea ei, opera îl face nemuritor pe artist, dar 11 mistuie, îi cere fiinţa. Spre deosebire de concepţia

## ACTUL AL CINCILEA

Un colţ al bisericii isprăvite intră pieziş pe scenă. Nu se vede decît partea de jos, intrarea principală. Spre stînga nişte rămăşiţe de schele[68] .

SCENA I
*(Zidari, trecători.)*

ZIDARII :
*(Pe trepte, trag din răsputeri de nişte funii care duc în biserică. Se ridică clopotul. Cu strigăte obişnuite la asemenea lucrare.)*

AL TREILEA ZIDAR :
Încă o dată ! Unu, doi — aşa, — în sfîrşit, clopotul sus !

ZIDARII :
*(adună funiile, se împrăştie)*

AL CINCILEA :
În chingi clopotul a fost prins de subsuori, cum prinzi o fată cînd vrea să treacă pîrîul.

AL ŞAPTELEA :
Vrabia cînepă visează. Tu vezi tot fete. Clopotul — fată. Tufele, fete. Funiile, plete. Iarba păr. Stelele ochi. Toată lumea fată-mprăştiată. Şi încă ce fată ! Şi încă ce fată ! Domniţă curată !

AL NOUĂLEA :
Mai adunaţi şi stâlpii ceia, că nu sunt puşi să prindă rădăcini aici !

AL OPTULEA :
Şi totuşi, umbră de copac n-ar strica pentru cei ce vin şi pururea vor veni să se minuneze. Din umbră să-şi întindă vinele fericite în largul priveliştii.
Am auzit că domnitorul vrea să-şi pună în stemă biserica aceasta, dimpreună cu cei doi vulturi gemeni de sus, care în fiecare zi rotesc deasupra noastră pe la ceasul acesta.

---

lui M. Eminescu despre geniu care, în finalul poemului „Luceafărul", este considerat „nemuritor şi rece" — nemuritor, dar neînţeles de semeni — în viziunea lui L. Blaga geniul nemuritor nu esete înstrăinat faţă de iubirea sa, ci în raport cu existenţa cosmică. în individualitatea sa, omul este o fiinţă singularizată în lume prin puterea sa de creaţie, prin care tinde spre absolut, spre veşnic, fără a-1 putea atinge, pentru că s-ar distruge echilibrul existenţial cosmic. Geniul lui Blaga apare optimist şi mai uman.

68 Prin frumuseţea ei unică şi reprezentativă, biserica de la Curtea de Argeş ar merita să fie preluată în stema ţării după opinia lui L. Blaga. Ea constituie un simbol al spiritualităţii poporului iubitor de poezie şi frumos, care a înfăptuit opere de cultură şi artă de valoare universală. In tratarea subiectului legendei, autorul pune accentul pe frămîntarea şi zbuciumul lăuntric al artistului angajat în făurirea operei. Această frămîntare reflectă profunzimea umană a' artistului Manole. In aceasta constă originalitatea piesei.

AL TREILEA :
Alt ce ar putea să pună ? Vedeţi, fraţi, atît rămîne după noi : înfăptuirea, şi încă vuietul neschimbat al apei şi poate tristeţea vreunei legende, dar nimic din zbucium.

TOŢI :
*(privesc cu tristeţe în gol)*

ÎNTÎIUL :
Şi zbuciumul nu se poate pune în stemă.

AL TREILEA :
Acum totul e isprăvit. Se cuvine să un fim trişti. În fiecare clipă trebuie să sosească Vodă.
*(Zidarii îşi fac de lucru.)*

ÎNTÎIUL :
Ştie oare Manole ceva ? Eu tot aşa simt — de cînd m-am trezit simt că astăzi se întîmplă ceva.

AL DOILEA :
Şi eu la fel. Poate că Vodă vine să-i
aducă osînda.

ÎNTÎIUL :
Legea e lege. Şi ce s-ar întîmplă cu noi ?

AL TREILEA :
Cînd a veni Vodă şi ne-o întreba de nume, vom afla.

AL DOILEA :
Nici o vină nu avem. Soborul va judeca şi dacă e bine şi cu cale să se încerce în lăcaşul acesta schimbarea pînii în trup şi a vinului în sînge, sau dacă nu cumva ar fi mai bine lăcaşul să se dea schismaticilor ! Astă-noapte mîna de aur a Fecioarei a căzut din icoană.

AL TREILEA :
Semne sunt — şi umblă prin toată lumea. Totuşi, nu mă îndoiesc că Vodă vine să se bucure de lăcaşul isprăvit. Nu vine să judece. Şi în cele din urmă, cu toată suferinţa — o mulţumire poate avea şi Manole. Biserica e atît de frumoasă — Maica Precistă dacă ar fi să nască a doua oară pe Isus, ar trebui să-1 nască nu în iesle, ci în lăcaşul acesta
*(Din dreapta vine Manole pe lîngă zid.)*
Uite, Manole în jurul bisericii aiurind ocoleşte. De săptămîni, tot aşa umblă.

ÎNTÎIUL :
Umblă parcă n-ar umbla.

AL DOILEA :
Vorbeşte parcă n-ar vorbi.

AL TREILEA :
Trăieşte parcă n-ar trăi.

ÎNTÎIUL :
Ca un duh speriat şi rătăcit, de iese pe la răspîntii spre alte tărîmuri.
*(se duc spre stînga)*

SCENA II
*(Găman care soseşte din stînga. Manole, istovit, mai bătrîn, faţa devastată, barba crescută, se apropie de el, vin amîndoi în mijloc)*

MANOLE :
Găman, eşti aici ? Unde ai fost ? De unde vii ?

GĂMAN :
Pe la toate mînăstirile m-am rugat.
MANOLE :
Ştii tot ?

GĂMAN :
Ştiu tot.

MANOLE :
*(îl ia de mînă, i-arată locul)*
Aici.
*(vorbeşte parcă i-ar spune o taină)*
Ea a crezut că e joc.

GĂMAN :
*(dă din cap)* Ştiu.

MANOLE :
*(şopteşte)*
Şi n-a zis nimic. A crezut că e joc.

GĂMAN :
Ştiu.

MANOLE :
*(tot destăinuind)*
Am ucis-o cu mînile mele. Dar ea a zîmbit.

GĂMAN :
Ştiu.

MANOLE :
Astăzi plec.

GĂMAN :
Ştiu.

MANOLE :
*(ascultă)*
Tu auzi cîntecul din zid ?

GĂMAN :
Îl aud.

MANOLE :
*(transfigurat)*
Aici nimenea nu-1 aude, numai eu. Şi-acum şi tu. Numai noi doi îl auzim. E parcă viaţa toată, pe care încă o dată o încerc. E cîntecul obîrşiilor şi al sfîrşiturilor în neschimbarea aceluiaşi cerc.

GĂMAN :
*(s-apropie cu urechea de zid)*
Da, s-aude. Acum sunet înalt şi lung, depărtat ca o chemare. Acum mai jos
*(suspină)*
*Boje moi, Boje moi!* Manole, multă ţară e îngrozită, glasuri s-au ridicat în sobor, şi sfatul boieresc face vorbă asupra ta, să fii judecat pentru omor.

MANOLE :
*(frînt)*
Ce deşertăciune în toate întocmirile ! Apărător al legii nu e numai soborul, apărător al legii sunt şi eu, şi vreau în socoteala mea să se pună sugrumarea vieţii, dar lăcaşul nu. Acesta, Dumnezeu singur şi 1-a ridicat printr-o minune, pe care doar El o înţelege. Eu am fost numai o netrebnică unealtă, o scîndură în schelele pe care le dărîmi cînd clădirea e gata şi folosul vremelnic nu le mai cere. Aşa suntem noi toţi, unelte şi scînduri în schele ; unii-şi dau seama mai curînd, alţii mai tîrziu. Prin ceea ce din durere nimic nu ni se scade. Alt nu ai nimic să-mi spui ?
*(ridicînd glasul)*
Pe la casa noastră ai trecut ?

GĂMAN :
Între spini veninoşi stă poarta întunecată, unde puneai frunză mîntuitoare de leuştean. Dobitoacele Ei, dobitoacele Ei sfinte s-au dus subt pămînt.

MANOLE :
Alt nimic ?
GĂMAN :
Alt nimic.
*(Rămîn amîndoi lîngă zid, cu privirile pierdute* [69] )

SCENA III
*(Sosesc din dreapta Vodă, Bogumil, un băiat de curte, cîţiva suliţaşi, mai în urmă, boieri încruntaţi şi călugări fanatici urmaţi de robi. În stînga se adună poporul în jurul zidurilor.)*

---

69 Scena a doua prezintă destinderea în urma năprasnicei încordări, moment care îi aduce Iui Manole copleşitoarea durere a sacrificiului făcut. Ei trăieşte presentimentul tulburător al omului ce încearcă să absoarbă transcendentul, pentru a restabili echilibrul, iar Găman îl înţelege şi îi înteţeşte hotărîrea. Prin aceasta sentimentul dramatic dobîndeşte o nouă rezonanţă.

VODĂ :
*(înalt, gras, uşor, cu toată greutatea, abia ajuns, răsuflînd, se întoarce către băiat, care se uită-n sus cu gura căscată.)*
Ei, băiete, nu vorbeşti ?

BĂIATUL :
Laud pe ctitor.

VODĂ :
Şi dacă ai fi în locul meu, al ctitorului ?

BĂIATUL :
Ştiu eu ? Atunci aş lăuda pe Manole.

VODĂ :
Numai atît ?

BĂIATUL :
Mai mult ce să zic ? În locul măriei-tale aş da afară din călindar un sfînt şi-aş pune în locu-i numele lui Manole.

VODĂ : Dacă aş fi băiat de curte, aş gîndi şi eu la fel, dar soborul gîndeşte tocmai dimpotrivă. Ce gîndeşte Vodă e treaba mea.
*(îl bate pe umăr)*
Cu voia ta, fireşte !
*(priveşte în sus)*
Asta-i tot aşa de neîndoios o minune pe cît sunt eu voievod. Ce, părinte ?
*(către Bogumil)*
Straşnic om Manole ăsta ! Sufletul nu şi-a cruţat, dar uite ispravă, frate, pentru sute de ani !
*(către mulţime)*
Ei, sunteţi tot aşa de mulţumiţi ca şi mine ?

ÎNTÎIUL ZIDAR :
Vinul e tulbure, stăpîne.

VODĂ :
Las' că om vedea.

AL TREILEA :
Stăpîne, îţi dorim încă mulţi ani de luptă întru ale creărilor, mîntuirilor, moştenirilor. Noi cei de aici nu am ales numai părţile uşoare fără de a da piept şi cu toate îndoielile obşteşti şi cu toate tulburările ce se amestecă printre ele. O limbă limpede nu putem avea, ţinînd seama şi de afunzimile de subt noi şi de toate cele acolo auzite şi văzute. Fără de harul de sus nu am fi învins puterile din prăpăstii. Acum îţi punem la picioare noul lăcaş, care vă fi împăcare voievozilor, mîngîiere robilor şi bucurie tuturor pruncimilor viitoare. Cei ce vor veni vor judeca mai bine partea bună, cerească, a ei şi partea rea, pământească, a ei.

VODĂ :
Scris este : să daţi lui Dumnezeu ce-i a lui Dumnezeu, şi voievodului ce e a voievodului. Voi aţi făcut amîndouă lucrurile cu o singură faptă, îmi voi da silinţa

să nu mă cert cu El pentru darul vostru. Se pare însă că sunt mucenici aici cari aşteaptă să le fiu lecuitor suferinţelor *(caută pe Manole)* Tu eşti Manole ?

MANOLE :
*(vine mai aproape, inexistent)*
Eu.
VODĂ
*(clatină din cap, se întoarce către boieri şi călugări)*
Boieri şi călugări, fără fereli, mai aproape ! Priviţi-vă omul, pe urmă să-mi spuneţi ce mai doriţi!
*(către Manole)*
Cînd te-am văzut pe urmă, erai încă tînăr. Cît p-aci să nu te cunosc. Furtună din care deşert te-a pustiit aşa, Manole ? Au ce suflare a făcut din părul tău vîrtej şi spuză ?

MANOLE :
*(sfîrşit)*
Suflarea aceea nu are nume, dar dacă vrei; îi poţi spune : „fără sărbătoare" şi „fără noroc".
În pămînt mi-am pus capul şi-am zis : Doamne, dacă a fost pedeapsă, de ce a fost ? Pentru a şti răul şi binele, n-am furat rodii oprite. N-am batjocorit îndemnînd la desfrîu îngerii trimişi la Gomora. N-am voit să clădesc turn din creştetul căruia să rîd de poporul tău. Doamne, am simţit adîncimile tale apropiindu-se de gura mea — şi apoi din nou departîndu-se. Numai slăvirea ta
am voit-o, şi totuşi m-ai încercat cu toate stihiile. Dacă pedeapsă n-a fost, ce-a fost ? [70]

BOGUMIL :
Alegere şi har.

VODĂ :
Nedrepţi niciodată să nu fim cu întîmplărilei Meştere. Nu e un noroc — că ai putut să ridici asemenea biserică ? E cea mai frumoasă în toată credinţa Răsăritului, adică în singura dreaptă-credinţă. Stă aici, de piatră, şi totuşi aşa de uşoară că ar putea la fel să plutească şi pe mare. Aici, sau mutată prin văzduh în altă ţară, ea ar fi tot cea mai frumoasă. Rodul muncii şi al mînilor tale !

MANOLE :
Ce e munca, ce sunt mînile ? Ce e iubirea, suferinţa şi moartea noastră ? Înalte, şi tu, părinte Bogumile, rugaţi-vă să nu se mai sălăşluiască în nimenea patima clădirei ca în Meşterul Manole cel de cumplită amintire. Că patima aceasta coborîtă de aiurea în om e foc ce mistuie preajmă şi purtător. Şi e pedeapsă şi e blestem.
Sunteţi de faţă terţi, oameni, creşti şi copii. Va ghici vreodată cineva ? — Nu, nu va ghici — şi nimeni nu va înţelege — o ! unde sunt ? ce mai vreau ? Nu cereţi grai lămurit omului cu gîndul rupt. De subt picioare, pămîntul să piară nu vrea,

---

70 Lucian Blaga face disocierea dintre om şi operă. Prin forţa sa creatoare. Manole făurise o operă de o perfecţiune artistică rară, dar, renunţînd la rosturile sale de om obişnuit, fericirea cea mare nu o va mai putea încerca niciodată. împrejurările artistice au stăvilit pînă acum, prin patima creaţiei", remuşcările, care îl năpădesc acum. El nu şi-a trăit viata la fel cu ceilalţi oameni, ci şi-a consumat-o în înfruntarea dintre subiectivitatea şi aspiraţia sa artistică. Drama sa este mai profundă, întrucît nu şi-a zidit doar propria-i soţie, ci s-a purtat cu cruzime faţă de propria-i fiinţă printr-o neclintită asprime faţă de viaţa sa afectivă. Prin această severitate aproape supraomenească, grandoarea destinului său ne înfioară făcîndu-ne să simţim sublimul artei adevărate.

în pîclă neagră sunt fără ieşire şi fără toiag. Doamne, pentru ce vină neştiută am fost pedepsit cu dorul de a zămisli frumuseţe ?

VODĂ :
Credeam că te găsesc mai mîngîiat.

MANOLE :
Locul nu mi-1 mai găsesc în atîta loc. Ceasul meu a încetat. Am dat ce am dat, orice dobîndă e de prisos. La porţi închise sîngerez lîngă singurul loc ce mi-a fost în viaţă frumos.

BOGUMIL :
Nu cîntări, nu socoti. Crede !

MANOLE :
Fără de voie, pumnul se strînge împotriva credinţei astăzi şi totdeauna [71] .

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII :
*(se mişcă a ameninţare, apropiindu-se)*

BOGUMIL :
Îmblînzeşte-ţi, Manole, cuvintele. Crede ! Nu judeca, nu cîntări. Cu cârti. Nu socoti. Crede !

MANOLE :
Uite braţul meu : e blând. Uite ochii mei : astăzi sunt blînzi. Şi blînd e şi mersul meu, şi statul în picioare, fiindcă . . . fiindcă . . . oh, nu mai ştiu . . . Sufletul e aşa de sfîrşit, că nu poate să fie decît amar împăcat. Tot ce mi-a rămas e sălbăticia cuvîntului.

BOGUMIL :
Ţi se va ierta păcatul acesta, şi altele încă o mie.

VODĂ :
Nu strînge pumnii, Manole, că biserica ta cîntă peste toată ţara. Dacă ai vedea-o o dată din vale, uitarea ţi s-ar aşterne pe amintiri. Totul e şi mai minunat decît s-a putut vedea din chipul mic. Eu uit comorile prăpădite, răutatea curtenilor şi uneltirile altora.

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII :
*(se uită cu înţeles unii la alţii)*

MANOLE :
Nu, stăpîne, amintirile mele nu se sting. Ochii nu se închid. În urechile mele, somnul nu tace. Lacrimă mă simt, întârziată, şi caut odihnă de piatră.

---

71 Lucian Blaga este împotriva doctrinelor religioase, consi-derîndu-le — în formele lor artificiale — lipsite de un fond uman adecvat, menite să apere grandoarea bisericii, şi relevă caracterul laic al spiritualităţii ortodoxe. Aceasta, întru-cît aspiră spre „o metafizică în formă sofianică", unde religia este privită ca o modalitate de relevare a misterului existenţial alături de mit, magie, ştiinţă, filosofie, artă, ca forme de manifestare ale culturii, fără posibilitatea de a atinge absolutul. Astfel V. Mîndra afirmă : „Fireşte că slăvirea zidirii lui Manole nu capătă sensul unei sanctificări creştine. Polemica sa deschisă cu teologia curentă, pe care o consideră caducă şi artificială, se continuă în creaţia poetică, de o superioară efervescenţă spirituală. Autorul *Meşte-terului Manole* n-a fost, desigur, un raţionalist. El a exprimat, în tonalităţi înrudite cu expresionismul german, un dispreţ (încătuşat de concepţia sa idealistă) pentru o lume înecată în socoteli mercantile şi pe care, neştiind cum s-o dizolve, o ocolea prin înălţare virtuală" (Mîndra, V., op. *cit.,* **p.** 68).

BOGUMIL :
Mare e durerea ta, ascunse căile Domnului,
*(vrea să facă cruce deasupra lui)*

MANOLE :
*(îl opreşte)* Încă nu, părinte, încă nu.

UN CĂLUGĂR :
Se-mpotriveşte crucii !

VODĂ :
Manole, ce ai ? Tu eşti bolnav.

MANOLE : În zid ea s-a stins, dar în mine ea tot mai strigă. Ridicat din carnea mea, strigătul copleşeşte vuietul lumii. Şi sunt surd şi-aproape nu mai aud vorba măriei-tale. Pentru cîntecul ce s-a mai auzit din sicriul zidului am mai întîrziat o clipă, cu sîngele în tremurare. Nu mai am nimic de aşteptat şi totuşi, între zi şi noapte mai zăbovesc, privirea mai spre acelaşi loc veşnic se-ndrumă, poate se deschide încă peretele cum mormîntul Celui ce a treia zi a-nviat şi s-a deschis, s-o văd ieşind — numai lumină, aşa cum a intrat.

BOGUMIL :
Unii mor tineri, alţii mor bătrîni. La judecata din urmă ea de aci va ieşi, cînd ca păsări de toamnă îngeri călători pe biserică se vor odihni, trîmbiţînd peste Argeş, peste sate şi stîni.

VODĂ :
Pentru tine în ziua aceea arhanghelul nu va trebui să-nşele la cîntar, ci va pune pe tipsia din stînga a cîntarului toate păcatele tale, iar pe cea din dreapta biserica aceasta. Spre stînga, limba nu se va apleca. Dar pînă atunci mai este mult.
Încă o sută sau două de ani Vodă mai vrea să trăiască, şi Vodă porunceşte şi lui Manole să trăiască, să se bucure de dărnicia noastră fără sfîrşit.

MANOLE :
*(cu crescîndă, grăbită răsuflare)*
Nu stăpîne. Tot ce mai doresc e să mă laşi — să mă
sui în biserică. Vreau să trag eu clopotul întîia
oară pentru aceea care cîntare de clopot n-a
avut — numai atît, stăpîne, — numai atît. Stăpîne, lucrul e isprăvit, astăzi ne vom împrăştia
aşa cum am venit.

VODĂ :
Fie, deşi cuvintele tale, toate, nu le-nţeleg. Voi fi între slugile tale pînă la sfîrşit. Du-te acum, trage clopotul. Pe urmă mai vorbim în linişte.

MANOLE :
Da, o să mai vorbim, mult şi mai ales în linişte. O să vorbim uitîndu-ne muţi unul la altul. Eu nu voi zice nimic, iar tu, stâpîne, vei asculta şi vei înţelege — că altfel — că altfel — nu se poate.

*(către Bogumil)*
Părinte, dacă m-am împotrivit crucii tale, a fost
fiindcă voiam să ţi-o cer acum [72].

BOGUMIL :
*(face crucea)*

MANOLE :
*(intră, clătinindu-se, în biserică)*

SCENA IV
*(Aceiaşi, fără Manole)*

VODĂ :
Ce-a voit Manole cu cuvintele din urmă ? A cerut binecuvîntare ca de plecare. Nu se porneşte la drum prin biserică şi nici prin turle.
*(Boierii şi călugării se apropie de Vodă)*

ÎNTÎIUL BOIER :
Ne întrebăm şi noi, dar nu ce vrea el, ci iată : ce doreşti măria-ta ? ! Că înţelesul şi hotărîrea nu ne fu astfel. În stemă biserica aceasta vei lua-o în zadar, căci, scăpat de aici, Manole va putea oricînd un altar şi mai frumos să-nchipuiască. De altfel, singur s-a sumeţit lucrătorilor că încă o faptă îl mai aşteaptă. Astfel se pregăteşte el să-ţi batjocorească comorile deşertate şi să iasă din cuvînt !
*(Clopotul începe să sune)*

VODĂ :
*(se-ncruntă)*
Lucrătorii să vie !
*(către boieri)*
Prin menirea mea pământească au trecut întâmplări şi furtuni de pomină — credeţi că astfel voi face cruce peste toate ? De săptămîni, astea iară şi iară le aud. Nu e chip să vă pun stăvili ? Vreţi să-mi îndîrjiţi mîndria ? Vreţi să-mi aţîţaţi spaima de-a-mi pierde norocul ? Pe Manole, pe boieri, pe lucrători — pe cine voi lega ?
*(Zidarii s-au apropiat.)*
Lucrători, auziţi, clopotul cade-ntr-o dungă, să alunge de pe pămîntul acesta orice prăpăd. Luaţi aminte, şi răspunzînd să aveţi sufletul pe limbă ! Lucrători, cine unelteşte ?

ZIDARII :
*(se privesc miraţi)*

VODĂ :
*(strigă la ei)*

---

72 Manole s-a distanţat de religie în aceeaşi măsură In care s-a detaşat şi de superstiţie, de credinţa in puterile oarbe ale răului. Pe prima o vede platonică, pe a doua iraţională, ambele fiind ineficiente în raport cu strădania omului de a-şi afirma forţa creatoare prin care se opune tocmai acestor puteri negative. Dar în final, ca un reprezentant al evului mediu; doreşte să se pregătească pentru „marea trecere, pentru ultimul său drum", în concordanţă cu obiceiurile tradiţionale ale epocii. „Crucea", ineficientă pentru alinarea frămîn-tărilor legate de creaţie, devine aici un simbol al împăcării sale cu condiţiile vieţii date, după ce şi-a demonstrat superioritatea. Din armonia clasică a conceperii principiilor de existenţă, pe care L. Blaga le atribuie personajului principal, se poate desprinde şi concesia pe care o face legendei şi epocii respective,

Răspundeţi ! ! !

UN CĂLUGĂR :
Manole s-a împotrivit crucii !

AL TREILEA ZIDAR :
Nu crucii, ci laudelor.

ALT ZIDAR :
Pe cataligele mîndriei, el niciodată n-a umblat.

ÎNTÎIUL ZIDAR :
De la o vreme Manole vorbeşte în ghicitori tot mai întunecate. Cine poate să le-nţeleagă ? Spusele lui ascund tot alte şi alte tîlcuri. Vorbelor lui le-am pierdut cheia. Şi încă o mîhnire pare a fi de neînlăturat!

AL DOILEA BOIER :
A spus sau nu a spus — cade puţin în cumpănă. Dar el a ucis cu gînd blestemat, şi asta nu-i o ghicitoare. Măria-ta, avem pravili cari nu trebuiesc călcate !

AL TREILEA BOIER :
A învins stihiile cu omor, şi fapta lui strigă la cer !

MULŢIMEA :
*(murmură împotriva boierilor)*

ALT BOIER :
Rosteşte osînda, măria-ta ! !

VODA :
*(îşi mută toiagul dintr-o mînă în cealaltă şi priveşte tulburat si mut)*

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII :
Osînda ! ! !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR : S-a prorocit că va veni cu înfăţişare mare şi cu semne strălucite, dar înăuntru va fi pildă de stricăciune. Iată acesta e întîiul lăcaş al lui Anticrist !

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII :
Osînda ! ! !

ÎNTÎIUL BOIER :
Auziţi-1 cum trage clopotul — cumplit şi fără smerenie, parcă s-ar certa cu cerul!

ALT BOIER :
Trăind — ne batjocoreşte, trăind —
va fi o primejdie — fărădelegea neispăşită va
atrage blestemul asupra tuturor !

VODĂ :
*(gîfîind)*

Auziţi, arama -— auziţi arama —
răspunzînd nedreptăţii din adîncimi !

MULŢIMEA :
*(se tulbură)*
Nu, nu se poate !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR :
Prin vremi, voievozii s-au
bucurat să fie slugile sfintei biserici care i-a uns !

MULŢIMEA :
*(în tulburare crescîndă spre boieri)*
Nu, nu se poate ! Ce vor ? Nu se poate ! Cine sunt ? Nu se poate!

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR :
*(întorcîndu-se către mulţime)*
Cine a mai văzut mădulare răsculîndu-se împotriva trupului din care fac parte ? De ce strigaţi, de ce vă tulburaţi, de ce urlaţi ? Voi sunteţi ferestrele prin care în biserică intră lumina ? Voi sunteţi uşile de apărare şi stîlpii de sprijin ? Voi sunteţi clopotele care vestesc, care înalţă şi osîndesc ? Cine ridică glasul — împotriva mumei fără de trup, din care a doua oară ne-am născut ? Să vie să-l privim! Să stea în faţă, împotrivindu-se !

MULŢIMEA :
Nu, nu se poate ! — Manole, meşterul neasemănat, trebuie să trăiască ! Nu, nu, nu se poate ! Iată-ne — toţi — toţi — suntem în biserică — şi-n preajma bisericii. Noi strigăm, boierii urlă, noi apărăm, călugării osîndesc — toţi suntem jos, Manole singur e sus — singur deasupra noastră — deasupra bisericii! Alt sfat, alt sobor ! Acesta să plece ! Acesta să se întoarcă !
*(Toată mulţimea se mişcă, suliţaşi fac gard de suliţi în faţa navalei.)*

ÎNTÎIUL BOIER :
Robi ai pămîntului — sus în turlă ! Puneţi zăvoarele pe uşa scărilor !Doborîţi schelele de cealaltă parte! Să nu mai scape !

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII:
Moarte clăditorului!
*(Robii năvălesc în biserică, în cel mai mare tumult, clopotul dintr-o dată se opreşte.)*

VODĂ :
Staţi! Ce e ? Ce s-a întîmplat ? Cine se ridică ? Cine dă porunci ?

MULŢIMEA
*(amuţeşte dintr-o dată, privind în sus)*

UNUL :
Manole a ieşit pe marginea bisericii.

TOŢI :
*(Se uită în sus cu fior)*

ALTUL :
Manole îngenunchează spre răsărit.

ALTUL :
Acum spre apus.

MULŢIMEA :
*(strigă de jos)*
Manole, Manole !
*(cu temere )*
Ce e, ce vrea ?
*(Toţi îl privesc cu răsuflarea tăiată.)*

VODĂ :
Staţi, nu mişcaţi ! O vorbă să nu crîcniţi !

GĂMAN :
*(vine în mijloc, în aiurare interioară)*
Cîntecul din zid te cheamă alt tărîm, unde huma e albastă şi unde se duc toate vieţile. Dintre turle priveşti şi ţi se pare jalnică lumea şi toată frumuseţea. Sufletul tău se desprinde din trup, lumina se învîrte, cerul îţi pare jos ca un scut. Ghidul tău zboară, trupul tău cade ca o haină care te-a strîns şi mult te-a durut.
*(De după biserică, un ţipăt:)*
Manole s-a aruncat în văzduh.
*(Ţipete în mulţime. Plîns de femei. S-aud şoapte :)*
Căzut. . .

GĂMAN :
*(S-a scuturat sinistru, pe urmă se linişteşte tot mai mult)* În zid, un cîntec a contenit. *Slava tibie, Gospodi, slava tibie !* Primeşte-1 de-a dreapta puterii ! [73]

CÎŢIVA :
*(aduc trupul în mijloc.)*

AL ŞASELEA :
*(s-aruncă peste el)*
Manole, eu te-am urît şi te-am iubit mai mult decît oricare. Pune-ţi încă o dată mîna deasupra mea, ca atunci cînd am voit să plec şi n-am putut .Nu trebuie să spui nici un cuvînt — numai mîna s-o ridici. *(Se vede mîna lui Manole crispîndu-se în chip de iertare,)*

TOŢI :
Mort.
*(s-adună împrejur, cîte-un scîncet reţinut)*

VODĂ :
*(își descoperă capul)*

---

73 In configurarea acestui personaj, L. Blaga a sintetizat principiile subconştientului, expuse în *Trilogia culturii.* Prin puterea sa intuitivă, Găman se substituie subconştientului lui Manole şi relevă motivaţia psihică a faptelor personajului principal. In acest fel, participăm mai intens la deznodămîn-tul dramatic al conflictului, în concordanţă cu concepţia autorului, care-şi vrea personajul hotărît şi lucid în acţiunile sale pînă la sfîrşitul vieţii. Nimic nu se poate pune pe seama hazardului.

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII *:*
*(de asemenea)*

VODĂ :
Aşa a spus : lucrul e isprăvit. Astăzi ne vom împrăştia aşa cum am venit,
*(cu mare ironie)*
Ha ! Leşul să fie dat soborului.

AL TREILEA :
Manole, Manole, ce vom face ?

ALTUL :
Doamne, cel ce a clădit biserici.

ALTUL :
El tot aşa zicea : înfăptuirea bisericii cere tot, şi te duce de-a dreptul în moarte sau sărăcie, în cer sau nebunie [74] .

AL CINCILEA :
*(către al doilea)*
Tu, pescar, te vei întoarce iarăşi în apă ?

AL DOILEA :
Sunt cu rostul pierdut.

ALTUL :
Nu vom şti cum să ne mai găsim un loc în viaţă, vom rătăci din loc în loc.

AL TREILEA :
Cînd noi nu vom mai fi, apa şi adîncul pădurilor vor mai vui aici, amintindu-ne fără să ne numească, surd şi cumplit, a-u ! a-u ! din veac în veac.

ÎNTÎIUL : Doamne, ce strălucire aici şi ce pustietate în noi !

---

74 In imaginea neantului din această cosmogonie, spre care se îndreaptă Manole, desprindem elemente specifice legendei biblice (huma e albastră, sufletul se desprinde din trup etc.), dar şi elemente ale vechilor legende orientale, descrise de L. Blaga în alte lucrări. Astfel templul chinez din Jehol „constă dintr-o terasă dublă, pătrată, pe care se ridică o clădire rotundă acoperită cu ţigle albastre smălţuite. Rotundul este conceput ca simbol al cerului masculin şi aşezat peste pătratul, ca simbol al pămîntului feminin" (Blaga, L., *încercări filosofice,* Edit. Facla, 1977, p. 125). Toate aceste elemente au fost preluate într-un mod creator de autor. (v. şi nota 1'2, p. 58.) Astfel „cerul", pentru Blaga, nu este doar un simbol al masculinului, ci „un scut'[1]. Totodată, ele sînt corelate cu motivele consacrate ale dramei şi poeziei sale ca : „lumina" sau nepotrivirea dintre trecătorul şi slabul trup şi năvalnicul suflet ce nu cunoaşte mărginirea, din poezia *Daţi-mi un trup, voi munţilor.* Expresia dramei este aşadar poetică, autorul avînd un subtil simţ al limbii. Replica este bogată în forţă de caracterizare şi sugestie, piesa lui L. Blaga relevînd o dcsăvîrşire artistică şi literară de necontestat.